IUSTITIA

Časopis Udruženja sudijskih i tužilačkih pomoćnika Srbije

Jun 2015.
Broj 2

www.ustp.rs • www.paragraf.rs

- Legitimitet DVT-a: gde se izgubilo poverenje građana u tužilaštvo
- Nasilje u porodici
- Zakon o zaštiti uzbunjivača
- Aktuelnosti iz prakse ESLJP-a

NAŠ TIM

Za uspešno poslovanje potrebna je kvalitetna pravno-ekonomska baza.
Za kvalitetnu bazu potreban je profesionalan tim.
Naš tim broji preko:

- **130 zaposlenih koji se svakodnevno brinu o tome da dobijete blagovremenu i tačnu informaciju**
- **300 eminentnih autora iz oblasti pravnih, ekonomskih i ostalih nauka**
- **15.000 višegodišnjih korisnika koji svojim sugestijama doprinose kvalitetu baze "Paragraf Lex".**

POSTANITE I VI DEO USPEŠNOG TIMA!

Želite pouzdanu pravno-ekonomsku bazu na koju možete da se oslonite i koja će Vam ponuditi stručne tekstove, pronaći odgovore i biti Vaš virtuelni saradnik?

IMAMO REŠENJE ZA VAS!

Paragraf Lex
PRAVNA BAZA

www.paragraf.rs

Izdavač: Paragraf Lex d.o.o
21000 Novi Sad
Jovana Boškovića 5
Tel: 021/457-421

Autor Pravne baze "Paragraf Lex": Pjevač Pejović Ljiljana

Direktor Paragraf Lex d.o.o: Bratislav Milovanović

Supervizor svih redakcija "Paragraf Lex" izdanja: Dušan Pavlović

Dizajn: Paragraf Lex d.o.o.

Copyright © Paragraf Lex www.paragraf.rs

ZA SVE TEKSTOVE U ČASOPISU ODGOVORNO JE UDRUŽENJE SUDIJSKIH I TUŽILAČKIH POMOĆNIKA SRBIJE

Glavni i odgovorni urednik izdanja "Iustitia": Nikola Pantelić

Članovi redakcije izdanja "Iustitia": Gordana Krstić
Jelena Gajić
Jelena Stevančević
Ivan Duzlevski
Nenad Stefanović
Predrag Ćetković
Darko Prstić
Lazar Lazović

CIP - Каталогизација у публикацији

Библиотека Матице српске, Нови Сад

347.9(497.11)

IUSTITIA : časopis Udruženja sudijskih i tužilačkih pomoćnika Srbije / glavni i odgovorni urednik Nikola Pantelić. - 2015, br. 1 (feb.)- . - Novi Sad : Paragraf Lex, 2015-. - 30 cm

Tromesečno.

ISSN 2406-2103 = Iustitia

COBISS.SR-ID 294146823

Sadržaj

Iustitia 2 • jun 2015.

UVODNA REČ 6

KONFERENCIJA ZA MEDIJE UTS I USTP-a
"Legitimitet DVT-a – gde se izgubilo poverenje građana u tužilaštvo" 7

ZAKLJUČAK VLADE REPUBLIKE SRBIJE - USTAVAN ILI NE 16

FELJTON - KAKO JE SVE OTIŠLO DOĐAVOLA - DRUGI DEO
Zakon o Pravosudnoj akademiji - kako ga primeniti i šta dalje 18

RAZGOVARALI SMO SA ...
prof. dr Milan Škulić, redovni profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu . . 22

DECA KAO DIREKTNE I INDIREKTNE ŽRTVE PORODIČNOG NASILJA 26

PROBLEM KRIVIČNOG GONJENJA UČINILACA KRIVIČNOG DELA
NASILJE U PORODICI IZ ČLANA 194. KRIVIČNOG ZAKONIKA 27

MERE ZAŠTITE OD NASILJA U PORODICI U PORODIČNOM PRAVU 29

NASILJE U PORODICI SA ASPEKTA GRAĐANSKOG PRAVA 31

I UVOD I PRAVNA REGULATIVA 31
II NAČIN OSTVARIVANJA GRAĐANSKOPRAVNE ZAŠTITE OD NASILJA U PORODICI 33
III SPORNA PITANJA PRILIKOM PRIMENE ČLANOVA PORODIČNOG ZAKONA 33
IV UMESTO REZIMEA 36

POSTUPANJE ORGANA STARATELJSTVA U ZAŠTITI DECE OD NASILJA U PORODICI . . . 38

IZVRŠENJE SUDSKIH ODLUKA RADI ZAŠTITE OD NASILJA
U PORODICI U SVETLU PRIMENE KONVENCIJE O PRAVIMA DETETA 41

Uvodna razmatranja 41
Građanskopravni aspekt zaštite od nasilja u porodici 41
Izvršenje sudskih odluka radi zaštite od nasilja u porodici 43
Sprovođenje izvršenja oduzimanjem deteta i teorija produžene pravnosnažnosti 43
Kazna zatvora u postupku izvršenja odluka u vezi sa porodičnim odnosima 45
Umesto zaključka 46
LITERATURA I IZVORI 47

NACRT GRAĐANSKOG ZAKONIKA I KRIVIČNO DELO NASILJE U PORODICI IZ ODREDBE ČLANA 194 STAV 3 KRIVIČNOG ZAKONIKA 49

JEZIČKI KUTAK 52

PITANJE USTAVNOSTI PRAVA TUŽILAČKIH POMOĆNIKA DA PREDUZIMAJU RADNJE U KRIVIČNOM POSTUPKU 54

Uvodno izlaganje 54
Ustavna i zakonska rešenja 54
Argumenti pro et contra 54
Zaključna reč 56

DISCIPLINSKA ODGOVORNOST JAVNIH TUŽILACA I ZAMENIKA JAVNIH TUŽILACA . . . 57

NEDOSTACI ZAKONA O SPREČAVANJU ZLOSTAVLJANJA NA RADU 62

1. ZLOSTAVLJANJE NA RADU 62
2. NEDOSTACI U NORMIRANJU 62
3. TEŠKOĆE U PRIMENI ZAKONA 65
4. ZAKLJUČAK 66

MOGUĆI PRAVCI REFORME STEČAJNOG ZAKONODAVSTVA 68

UZBUNJIVAČE ŠTITI ZAKON, ALI I TUŽIOCI I NOVINARI 70

AKTUELNOSTI IZ PRAKSE ESLJP

RAZVOJ PRAKSE ESLJP U PITANJIMA EKSTRA-TERITORIJALNE PRIMENE KONVENCIJE 72

Osvrt na evoluciju prakse ESLJP od predmeta Banković do predmeta Al Skeini 72
Zaključak 73

TOMA ŽIVANOVIĆ 74

www.paragraf.rs

PARAGRAF Pravna i ekonomska izdanja za uspešno i zakonito poslovanje

NAGRADNA IGRA KOMPANIJE PARAGRAF
ZA ČLANOVE UDRUŽENJA SUDIJSKIH I TUŽILAČKIH POMOĆNIKA

NAGRADE

- *1. nagrada - Pretplata na pravnu bazu Paragraf lex - 6 meseci*

Paragraf Lex PRAVNA BAZA

- *2. nagrada - Pretplata na štampani časopis Pravni instruktor - 6 meseci*

- *3. nagrada - Komplet izdanja: Paragrafova zbirka sudskih odluka, Zbirka građanskoprocesnih zakona i Priručnik za primenu Zakona o planiranju i izgradnji*

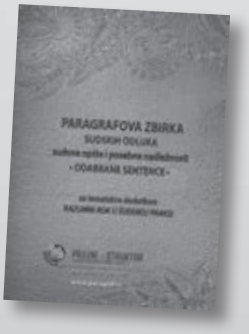

Prva tri čitaoca koja pošalju odgovor na nagradno pitanje na adresu nagradnaigraUSTP@paragraf.rs dobijaju nagrade po redosledu prijema odgovora.

NAGRADNO PITANJE GLASI:
Koje sve časopise izdaje kompanija Paragraf i koji su njihovi nazivi?

SREĆNO!

Čestitamo dobitniku iz prethodnog broja **g-dinu Nebojši Milutinoviću** , višem sudijskom saradniku u Osnovnom sudu u Boru

www.paragraf.rs

PARAGRAF *Pravna i ekonomska izdanja za uspešno i zakonito poslovanje*

Izašao je broj 94 (jun 2015) štampanog izdanja kompanije Paragraf:

PRAVNI INSTRUKTOR

Časopis za pravnu teoriju i praksu

- *U štampanom formatu izlazi dva broja mesečno*
- *U elektronskom formatu izlazi dnevno - kao deo pravne baze Paragraf Lex*
- *Časopis je namenjen advokatima, sudijama, pravnicima u privredi i vanprivredi. Kroz komentare propisa, javne rasprave, pitanja i odgovore, uporedno zakonodavstvo i teorijske i praktične stručne priloge, Redakcija Pravnog instruktora će pokušati da odgovori savremenim izazovima pravne struke*

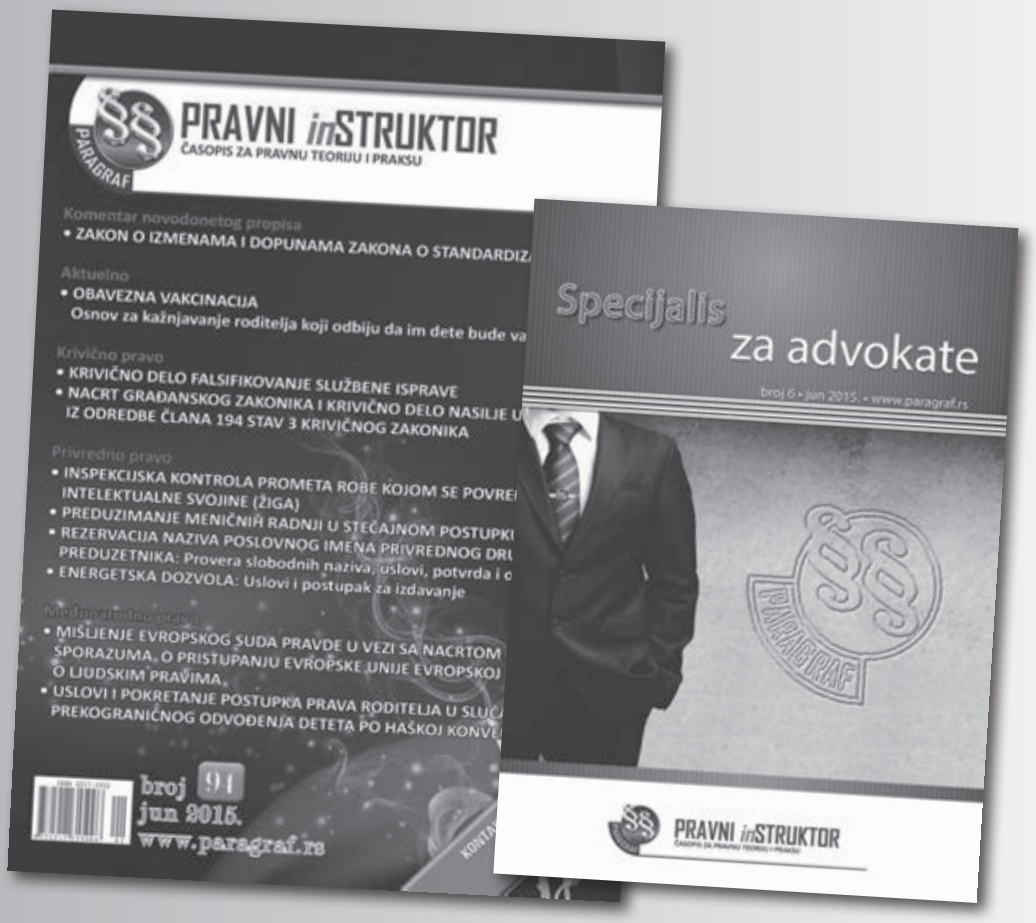

Kontakt telefoni: **Beograd: 011/2750-952, 011/2750-024, 011/3290-393 ili 011/2751-768**
Novi Sad: 021/457-421 ili 021/557-505 • Niš: 018/511-839 ili 018/528-808

www.paragraf.rs

UVODNA REČ

Poštovani čitaoci,

U drugom broju časopisa "Iustitia", pored postavljene teme - "Nasilje i porodica" spletom okolnosti nametnula se i druga tema - "Pravilnik o kriterijumima i merilima za ocenu stručnosti, osposobljenosti i dostojnosti kandidata u postupku predlaganja i izbora nosilaca javnotužilačke funkcije". Usvojenim Pravilnikom otvorena su neka od značajnih pitanja javnotužilačke organizacije, a tim povodom održana je zajednička konferencija Udruženja sudijskih i tužilačkih pomoćnika Srbije i Udruženja javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca Srbije.

Redakcija je s ciljem opsežnijeg sagledavanja teme broja, širom Srbije, angažovala kolege iz različitih pravničkih struktura, kako bi iskustvo iz svoje nadležnosti i sredine pretočili u tekstove koji su pred vama. Opsežna analiza pojedinih odredaba od strane autora, nastala je kao proizvod želje redakcije da se ove devijacije sagledaju temeljno i iz različitih uglova.

glavni i odgovorni urednik „Iustitia"
Nikola Pantelić

KONFERENCIJA ZA MEDIJE UTS I USTP-a ''Legitimitet DVT-a – gde se izgubilo poverenje građana u tužilaštvo''

Priredila
Jelena Gajić,
sekretar USTP

Nakon usvajanja Pravilnika o kriterijumima i merilima za ocenu stručnosti, osposobljenosti i dostojnosti kandidata u postupku predlaganja i izbora nosilaca javnotužilačke funkcije od strane DVT i oglašavanja konkursa za izbor nosiladža javnotužilačkih funkcija koji će se sprovesti po istom, dana 02.06.2015. godine u PRESS centru UNS-a, održana je Konferencija za medije u saradnji Udruženja sudijskih i tužilačkih pomoćnika Srbije i Udruženja tužilaca Srbije, sa naslovom **''Legitimitet DVT-a – gde se izgubilo poverenje građana u tužilaštvo''.**

Konfereciju je otvorila Ivana Josifović – podpredsednik Udruženja sudijskih i tužilačkih pomoćnika Srbije, nedavno izabrana na funkciju sudije Osnovnog suda u Novom Sadu. Na Konferenciji su govorili – **dr Goran Ilić** – Predsednik Udruženja tužilaca i zamenika javnih tužilaca Srbije, **Lazar Lazović** – Predsednik Udruženja sudijskih i tužilačkih pomoćnika Srbije, **Rodoljub Šabić** – Poverenik za informacije od javnog značaja, **Milan Škulić** – profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu, **Nenad Stefanović** – zamenik javnog tužioca i član radne grupe DVT, **Dragoljub Đorđević** – Predsednik Advokatske komore Srbije.

Teme konferencije su bile:

Pravilnik o kriterijumima i merilima za ocenu stručnosti, osposobljenosti i dostojnosti kandidata u postupku predlaganja i izbora nosilaca javnotužilačke funkcije Državnog veća tužilaca – novine u postupku izbora i posledice po javnotužilačku organizaciju i građane Republike Srbije, Diskreciona ovlašćenja DVT u postupku izbora - koruptivne tačke u izboru nosilaca javnotužilačkih funkcija i prevaga subjektivnih nad objektivnim merilima za izbor, u svetlu višegodišenjeg izbora nosilaca javnotužilačkih funkcija od strane DVT u nedostatku zakonom propisanog pravilnika, Izbor Republičkog javnog tužioca, Tužioca za organizovani kriminal, Tužioca za ratne zločine i 91 javnog tužioca na osnovu Pravilnika – analiza, posledice, uticaj Pravilnika na dalje unapređenje rada tužilaštva u borbi protiv sistemske korupcije i organizovanog kriminala, Legitimitet DVT – učešće u postupku revizije reizbora, zaštita članova tužilačke organizacije tokom mandata, zaštita ustavnih nadležnosti DVT nakon donošenja Zakona o Pravosudnoj akademiji, razlozi iz kojih se Pravilnik donosi u poslednoj godini mandata DVT, Odredbe Pravilnika koje sadrže povrede ljudskih prava i osnovnih sloboda – da li odredbe Pravilnika diskriminišu građane Srbije, pod kojim uslovima pojedine grupe kandidata mogu da konkurišu za izbor, podnošenje inicijative Ustavnom sudu Srbije za ocenu ustavnosti i zakonistosti Pravilnika, Transparentnost postupka za izbor nosilaca javnotužilačke funkcije – nedostaci, opasnosti, standardi, da li se izgubilo poverenje građanja u tužilaštvo, da li se izgubilo poverenje nosilaca javnotužilačke funkcije u DVT, u kojoj meri su prihavćeni standardi EU u pogledu dostupnosti informacija u vezi postupka izbora javnih tužilaca, Pravilnik i pristupna poglavlja – standardi EU, preporuke i komentari EK koji nisu usvojeni u Pravilniku, mišljenja međunarodnih organizacija i Izmene Zakona o krivičnom postupku.

Lazar Lazović predsednik Udruženja sudijskih i tužilačkih pomoćnika Srbije je rekao: "Član Radne grupe DVT-a, Nenad Stefanović, napustio je Sednicu na kojoj je donet Pravilnik o merilima i kriterijumima za izbor na javnotužilačke funkcije, zato što se ovaj Pravilnik pretvorio u svoju suštu suprotnost. Ideja vodilja je bila da Pravilnik sadrži što više objektivnih kriterijuma, na čemu je insistirala Evropska komisija. Došli smo u situaciju da subjektivna merila i kriterijumi ponovo preuzimaju primat u postupku izbora zamenika javnih tužilaca i javnih tužilaca u Srbiji. Sa jedne strane, možemo reći da ovi Pravilnici zaista sadrže određene objektivne kriterijume, ali se bojim da smo ponovo građane Republike Srbije, a i Evropsku uniju, koja posmatra ovaj postupak, ‚prevezli žedne preko vode", i to iz razloga zato što zahvaljujući raznim propustima u samom našem pravosuđu, odnosno u nedostatku drugih podzakonskih akata. Došli smo u situaciju da će se pred DVT-om u pojedinim kategorijama izbora zamenika javnih tužilaca i javnih tužilaca pojavljivati desetine, pa možda i stotine kandidata koji, po objektivnim merilima, koji postoje, su apsolutno ravnopravni, a nakon toga će suština i sudbina samih izbora i toga ko će postati nosilac javnotužilačke funkcije biti povereni isključivo subjektivnim kriterijumima, odnosno, utisku koji kandidati ostave na članove DVT-a, ili komisiju koju DVT formira. U tom smislu, subjektivni kriterijumi, odnosno diskreciona ovlašćenja, predstavljaju polaznu koruptivnu tačku, budući da se oslanjaju isključivo na ljudski element, na koji se svakako može uticati, pa kako Pravilnik sadrži veliki broj subjektivnih kriterijuma, po analogiji znači da sadrži i određeni broj koruptivnih tačaka. U jako kratkom vremenu, će se sprovesti konkursi, kako za RJT, tako i za tužioca za organizovani kriminal, zatim tužioca za ratne zločine, 91 javnog tužioca odnosno zamenika i 46 zamenika javnih tužilaca. Imajući u vidu, koliki će efekat ovaj Pravilnik imati po širini i po dubini na tužilačku organizaciju, nama zaista nije jasno zbog čega DVT, žureći u poslednjoj godini svog mandata, donosi Pravilnik koji faktički, u samo srce tužilačke organizacije unosi porozne tačke korupcije, a koje ovaj Pravilnik u sebi potencijalno sadrži. U ovom slučaju, možemo reći, da smo se više puta sasvim iluzorno i uzaludno, se obraćali, kako premijeru, tako i ministru pravde, nadajući se da će oni kao članovi izvršne vlasti, koji i imaju nadležnost u vezi sa

sprovođenjem Strategije za borbu protiv korupcije, imati u vidu i ovo o čemu govorimo i da jedna država koja se nalazi u ratu sa organizovanim kriminalom i sistemskom korupcijom mora mnogo pažljivije da bira kako će se tužioci, koji su prvi na udaru, birati. Postavlja se pitanje da li mi ovo sada pruža mogućnost da utičem na 5-članu komisiju ili na članove DVT-a, da pokušam da utičem na ishod ovih izbora i na taj način favorizujem svog kandidata. Smatram da ovako postavljeni Pravilnici u dobroj meri nisu odgovarajući za situacijiju u kojoj se mi trenutno nalazimo, a verovatno znate da se mi nalazimo na 78 mestu po Indeksu korumpiranosti. Zato smatramo da je DVT moralo da posveti mnogo više pažnje samom društvu i samim okolnostima po kojima donosi ovaj pravilnik i da je trebalo da donese pravilnik koji bi bio ‚otporan na metke'', a ne pravilnik koji u sebi potencijalno sadrži ovakve tačke. Ovo pre svega, jer ne znamo da li će neko pokušati i da li će bilo ko uspeti u ovome o čemu govorimo. Moguće da su članovi DVT i komisije koje će oni formirati, ljudi od izvanrednog integriteta, ali se postavlja pitanje zašto uopšte rizikovati i zašto uopšte otvarati mogućnost da neko utiče na postupak izbora koji će biti, ponavljam po širini i po dubini najznačajniji koji je tužilačka organizacija videla, pa sigurno u poslednjih 10-tak godina. Istovremeno moram da postavim pitanje i da li će, na ovaj način, Pravilnik za koji tvrde da postoji podrška Evropske unije, zaista dati određene efekte i određene rezultate koji se tiču Poglavlja 23. i 24 i da li je ovo način i modalitet na koji Srbija misli da se suprotstavi organizovanom kriminalu i sistemskoj korupciji. Evropska komisija je dala vrlo ozbiljne primedbe na Nacrt Pravilnika, koje nisu uvažene kada je konačna – finalna verzija ovog Nacrta urađena. Nalazim da Pravilnik sadrži izuzetno ozbiljne povrede, kako ljudskih prava tako i osnovnih sloboda, zbog čega mogu da najavim da će USTP, zajedno sa UTS, podneti ustavnu inicijativu, odnosno inicijativu za ocenu ustavnosti i zakonitosti ovog Pravilnika, budući da on predviđa da određene kategorije kandidata za sve vrste izbora o kojima danas govorimo, poznaju određene kategorije privilegovanih kandidata i određene kategorije, koje su evidentno samim ti diskriminisane. Situacija ne bi bila toliko tragična da pre godinu dana Ustavni sud Srbije, već nije doneo Odluku kojom je oglasio neustavnim odredbe Zakona o Pravosudnoj akademiji. Ono što nas najviše zanima jeste, da svi kandidati u ovom postupku bez obzira na sve što smo izrekli o Pravilniku, budu ravnopravni odnosno da kao građani Srbije, ne budu građani prvog, drugog ili trećeg reda. Pravilnikom nas dovode do toga, da će različiti kandidati i koji dolaze iz različitih organizacija, morati da prelaze različiti put i biće u nepovoljnoj situaciji u odnosu na neke druge kandidate. Zbog svega se takođe postavlja pitanje da li je Evropska unija zaista podržala ovako nešto, imajući u vidu da je zabrana diskriminacije odavno poznata kao univerzalno načelo. DVT je od 2011. godine, imalo obavezu da donesu ovakav Pravilnik, ali su čekali faktički poslednju godinu mandata, kada su poprilično požurili i bojim se da su u toj žurbi, možda sasvim nesvesno, napravili neke previde, o kojima mi danas, na žalost, govorimo ovde, pre svega jer javna rasprava nije održana. Od izuzetnog je značaja da ljudska prava svih onih ljudi koji učestvuju na izboru, budu na najbolji način zaštićena. Moram da skrenem pažnju i na Zakon o Pravosudnoj akademiji, koji je oduzeo ustavna ovlašćenja, kako DVT tako i VSS, i da su se za vraćanje tih ustavnih nadležnosti borili sudijski i tužilački pomoćnici. Zapravo, DVT je ostalo apsolutno pasivno u odnosu na činjenicu da im je jedan Zakon oduzeo njihove ustavne nadležnosti koje su koristili prilikom izbora. Sada, kada smo uspeli da im vratimo te nadležnosti, na kraju, kao znak zahvalnosti dobijamo ovo, da sada mi više ne možemo garantovati, ni svojim članovima ni drugim građanima da će biti u postupku izbora ravnopravni i da se sve te povrede neće ponovo ponoviti. Ono što bih na kraju rekao, jeste da će USTP, kao i do sada vrlo dosledno štititi kako prava građana, tako i prava naših članova i boriti se da se zaista dostignu evropski standardi, kao i da pomognemo da ova zemlja zaista uđe u red onih u kojima je vladavina prava ima apsolutni primat i koji uopšte imaju nadu da otvore poglavlje 23. i 24. Hvala.

dr Goran Ilić, predsednik Udruženja tužilaca Srbije je rekao: Dolazeći na ovu Tribinu, razmiljao sam o naslovu ove Tribine, ‚Gde se izgubilo poverenje građana u javno tužilaštvo'', i moram da kažem da na neki način taj naslov ne odgovara stvarnosti. Istina bi, po mom uverenju, glasila ‚Zbog čega nije javno tužilaštvo povratilo poverenje u svoj rad''. Ukoliko zavirite u istoriju od Drugog svetskog rata na ovamo, videćete da javno tužilaštvo nije imalo poverenje građana. Jednostavno, građani nisu verovali u rad javnog tužilaštva. Dosta vode je proteklo od tada. Nestala je društvena svojina, ukinut je monopol jedne partije, kada je u pitanju Srbije. Sve se promenilo u Srbiji, osim što se tužilaštvo nije promenilo. Mislim da upravo odsustvo spremnosti da

se tužilaštvo reformiše, jeste jedan od razloga zbog čega građani konstantno nemaju poverenje u rad javnog tužilaštva. To nije samo problem fenomenološke prirode, to je stvar koja pravi praktične probleme, pre svega tužiocima, koji svakodnevno obavljaju svoj posao, budući da se suočavaju sa kritikom ponekad neopravdano, čak i kada prafesionalno i blagovremeno obavljaju svoj posao. Odustvo poverenja je i praktičan problem javnim tužiocima, zbog čega, čak i te promene, koje su se desile u našem sistemu, kada je u pitanju javno tužilaštvo, nisu mogle da imaju nikakvog efekta, upravo zato što se radi o jednoj prevaziđenoj, okoštaloj organizaciji, kao što je javno tužilaštvo. Uvođenje DVT-a, je jedina novina koja je uvedena od Drugog svetskog rata, u naš javnotužilački sistem, a koja nije dala skoro nikakvog efekta. Pre svega, jer je nakalemljeno na jedan sistem, koji je potpuno prevaziđen, koji je rigidan i umesto da bude telo koje će emancipovati tužilaštvo od politike, DVT se pretvorilo u neku vrstu zajedničkog organa tužilaca i politike, u kome se donose nekakve odluke, najčešće na štetu samostalnosti javnog tužilaštva. Za to postoji verovatno i odgovornost DVT, ali u mnogo većoj meri i samog normativnog okvira. Kao što znate, DVT ima jedan kontradiktoran položaj po našem Ustavu. Ono je zaduženo da štiti samostalnost javnih tužilaca, a nema ama baš nikava ovlašćenja u pogledu izbora ili razrešenja tih istih javnih tužilaca. Ono je postavljeno kao organ tužilačke samouprave. Treba da štiti tužioca od politike, a u stvari većinu članova tog tela bira politika. Kada sve to oduzmete i dodate, skoro da je jasno, zbog čega javnost Srbije, nema poverenje u javno tužilaštvo. Bojim se da većina ljudi, a to neke ankete potvrđuju, javno tužilaštvo ne doživljavaju kao zastupnika prava, već kao zastupnika vlasti i mišljenja onih koji su na vlasti. Najčešće, moram da kažem, u praksi nije tako. Međutim, utisak javnosti o javnom tužilaštvu je takav i to je razlog zbog čega javno tužilaštvo nema poverenja javnosti. Znači, osnovni razlog je odsustvo spremnosti da se reformiše da se jedan prevaziđen okoštali sistem promeni. Drugi problem o kome danas treba da govorimo, jeste Pravilnik o izboru javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca. Za razliku od mojih mlađih kolega, ja moram da kažem da smatram da je to dobar korak u dobrom smeru, iz prostog razloga jer je nama nedostajao jedan takav akt. Uostalom, DVT je imalo obavezu da donese takav akt. Međutim, složio bih se sa njima da postoje brojne odredbe koje daju široka diskreciona ovlašćenja DVT i koja su na uštrb onih objektivnih kriterijuma. Pojedine odredbe koje praktično dovode u neravnopravan položaj pojedine kandidate. Kada bi neki dugogodišnji advokat konkurisao za neko tužilačko mesto, on bi morao da polaže test. Tako, kada se neko bira na funkciju, neće polagati taj usmeni test ukoliko je iz javnog tužilaštva i ukoliko je proveo tri godine u tužilaštvu na javnotužilačkim poslovima. Sad zamislite nekog kandidata koji je deset godina bio u javnom tužilaštvu, i poslednjih mesec dana, iz ne znam kojih razloga, napusti tužilaštvo, ukoliko konkuriše za bilo koje mesto u javnom tužilaštvu, moraće da polaže test. To je pravljene neopravdane razlike, po mom uverenju i to čini javnu funkciju nejednako dostupnim za sve kandidate. Mislim da te odredbe nisu dobre. Moram i to da kažem, da sam na stanovištu da apsolutno, kandidati iz javnog tužilaštva trebaju da imaju prednost prilikom izbora na javnotužilačke funkcije, ali sam protiv toga da samo oni budu birani, jer je to prosto van svake logige. Sami međunarodni standardi nalažu da mora da postoji kretanje iz jedne u drugu pravosudnu profesiju. Međutim, u Pravilniku postoje neke značajne i dobre novine, kao da kandidat koji želi da bude javni tužilac, mora da izloži program u kome predstavlja svoje viđenje organizacije i unapređenje rada javnog tužilaštva. Sa druge strane, kada je u pitanju izbor javnih tužilaca, Pravilnik ima sasvim skroman domašaj i te dobre i loše strane neće imati posebnog efekta, jer po našem Ustavu javne tužioce bira Skupština na predlog Vlade, a DVT ima sasvim skromnu ulogu da utvrđuje listu kandidata, pa ukoliko DVT utvrdi jednog kandidata za određenu funkciju, Vlada može da odbije taj predlog i da vrati DVT na ponovno razmatranje. Drugim rečima, kada je u pitanju izbor javnih tužilaca postoji problem u tim subjektivnim kriterijumima, koji nose prevagu nad objektivnim kriterijumima.

Mnogo je veći problem činjenica da se javni tužioci kod nas biraju u jednom "Par exelans" političkom procesu i da niko ko nije po volji političke vlasti ne može da bude izabran na bilo koju važnu funkciju u javnom tužilaštvu. To je naravno ustavna odredba.

Nenad Stefanović, zamenik Trećeg osnovnog javnog tužilaštva i član UO Udruženja sudijskih i tužilačkih pomoćnika Srbije: Kao član Radne grupe DVT napustio sam sastanak onog trenutka kada sam zaključio, da faktički, neće biti javne rasprave u vezi ovog Pravilnika. Ovaj Pravilnik jeste korak napred, ali i pet koraka unazad. Svrha ovog Pravilnika je demotivisanje ostalih kanidata da učestvuju u postupku predlaganja iz-

bora za prvi izbor zamenika javnih tužilaca, šefova javnih tužilaštava, RJT i viših državnih funkcionera. Evo ja sam ovde danas doneo Nacrt Pravilnika za predlaganje kandidata za izbor nosioca javno tužilačke funkcije, koji je otišao u Brisel. On sadrži u sebi tačno 78 članova, u Preambuli tog pravilnika koji je otišao u Brisel, poziva se da se Pravilnik donosi na osnovu Ustava Republike Srbije, Zakona o javnom tužilaštvu, Zakona o DVT, Preporuke Komiteta ministara Saveta Evrope o ulozi javnih tužilaca u javnom sistemu 2019., kao i Preporuke Šestog zasedanja Konferencije Generalnih tužilaca Evrope Budimpešta, maj 2005. godine. Kao član Radne grupe, dostavljene su mi Primedbe iz Brisela, koje su izgleda, od nekog iz RJT ili DVT protumačene na jedan drugi način. Sastanak Radne grupe, na kojoj smo trebali da raspravljamo o tim primedbama iz Brisela, sam napustio, jer Predlog pravilnika koji je danas i usvojen i po kome će se sprovesti svi oglasi za izbor nosilaca za javnotužilačke funkcije ima svega 33 člana. Znači, od 78 članova sveli smo na 33, koji se poziva samo na član 82. stava 1. Zakona o javnom tužilaštvu. Zakonska je obaveza DVT da donese jedan pravilnik po kome će birati zamenike javnih tužilaca i javne tužioce. Ustav Republike Srbije se više ne pominje, Preporuke Komiteta Ministara Saveta Evrope se ne pominju, Preporuke Šestog zasedanja konferencije generalnih tužilaca Evrope se ne pominju. Postavlja se pitanje, zašto demotivisanje svih kandidata koji žele da konkurišu, odnosno da se prijave na predstojeće mesto šefova javnih tužilaca? Zato što su izbačeni dodatni kriterijumi. Sve se svodi na diskreciona ovlašćenja izborne komisije DVT, koja čini po ovom Pravilniku 5 lica, (3 su članovi DVT i 2 stručna lica). Program unapređenja i predstavljanja rada je postao odlučujući kriterijum za izbor. Tako, na primer, kada imate dva kandidata koji imaju identične programe, ne postoje dodatna merila kako ćete profilisati koji je kandidat bolji i kome ćete dati na primer 3 boda, a kome 20, (predviđa se ocenjivanje programa rada od 1 do 20 bodova). Ovo znači da ovaj Pravilinik umesto da ograniči diskreciona ovlašćenja članovima DVT, što je, predpostavljam, bila intencija zakonodavca, otišlo je u svoju suprotnost, pa je faktički, sada proširio ovlašćenja DVT. Postavlja se pitanje, na osnovu kojih kriterijuma DVT sastavlja listu kandidata za šefove javnih tužilaca? Izbačeni su kriterijumi kao što su radno iskustvo, specijalizacije, stručna usavršavanja, a pojedini kandidati za najviše tužilačke fincije imaju doktorate. Sve je to izbačeno i svedeno je na diskreciju članova veća DVT. Pri neposrednim razgovorima, kao bivši predsednik USTP, koje sam vodio sa predstavnicima Evropske delegacije i predstavnicima ambasada država Evrpske unije, teško smo mogli da objasnimo nemoć izabranih članova DVT, odnosno 6 izabranih članova, (ostali su po funkciji). Tu čak nije ni bitan republički tužilac, ni ministar pravde, ni predstavnik Odbora za pravosuđe, advokature, profesure. Imamo ljude koji se biraju na neposrednim izborima od strane tužilačke ogranizacije koji nisu uspeli od 2011. godine, pa do danas da odole pritiscima bilo koje izvršne vlasti. Ovo nije pitanje ko je izvršna vlast, nego je potrebno izgraditi sistem u kome DVT i VSS moraju da vrše svoje ustavna ovlšćenja, odnosno da isključivo biraju i predlažu kandidate za pravosudne funkcije, jer kao što je predsednik UTS rekao da se advokati teraju na taj pisani ispit da polažu, advokati koji su možda krivičari već 10 godina, a sa druge strane imate sudije koji su u izvršenjima 10 godina dobijaju prednost. Na taj način DVT svojim Pravilnikom pojedinim kategorijama predpostavlja njihovu stručnost, pošto znamo da ne postoji jasni kretirijumi za ocenjivanje rada ni nosilaca javnotužilačke funkcije niti bilo kojih kolega koji su tužilački i sudijski pomoćnici. Vi u takvom odnosu imate faktički kandidate koji startuju u trci sa maksimalnih 50 bodova, koji je će biti oko 60% i 40% kandidata, koji mogu na pisanom testu da osvoje maksimalno 50 bodova, što je statistička greška. Reizbor iz 2009. i 2010. godine je bio jak udarac na integritet nosilaca javnotužilačke funkcije, jer Vama stoji nad glavom da uvek neka promena oko Ustava i zakona, može opet da dovede do preispitivanja rada i funkcije svakog nosioca javnotužilačke funkcije.

Apelujem na ljude da konkurišu i da konkurišu na svim nivoima. Ukoliko konkursi budu za sve šefove tužilaštva, treba maksimalan broj nosilaca javnotužilačke funkcije da konkuriše, upravo da stavimo do znanja da postoje kvalitetniji kadnidati od onih kandidata koji su faktički predodređeni da budu šefovi tužlaštava.

Još samo da dodam, RJT svojom odlukom postavlja vršioca funkcije javnog tužilaštva, taj vršilac funkcije javnog tužilaštva se prijavljuje na oglas koji oglašava DVT sa predispozicijom da bude biran.

Rodoljub Šabić, Poverenik za informacije od javnog značaja i zaštite podataka o ličnosti je naveo: Svoje izlaganje ću početi malo neobično, tako što ću pročitati Saopštenje Poverenika za informacije od javnog značaja i zaštite podataka o ličnosti, koje glasi ‚Poverenik je po-

tvrdio da je primio Žalbu Udruženja tužilaca Srbije protiv DVT, Poverenik je u skladu sa Zakonom tražiod da od DVT da se izjasni o navodima Žalbe, a odluku o Žalbi doneće u zakonskom roku. Sa tim u vezi, Poverenik je izavio sledeće ,'Žalba Udruženja tužilaca je do sada jedina koja je podneta, ali je prilično verovatno da bi moglo uslediti i mnogo njih. Naime Žalba koja je podneta ne odnosi se na pojedinačne slučajeve, ona je načelna i izjavljena zbog toga što UTS na svoj Zahtev da dodbije informaciju o tome da li DVT jeste proglasilo Službenom tajnom svoj rad i razloge za donošenje odluka i postupak donošenja odluka, nije dobilo nikakav odgovor. Žalbu sam prosledio DVT i zatražio da se Veće izjasni o navodima Žalbe. Odluku ću doneti u zakonskom roku. A u ovom trenutku iz principijelnih razloga, da ne bi bilo shvaćeno kao prejudiciranje, ne mogu da komentarišem kakva će sadržina odluke biti. Ipak mogu da kažem da je Žalba izjavljena, što je krajnje zabrinjavajuće. Sama činjenica da UTS u zakonskom roku nije dobilo baš nikakav odgovor, zaista je teško shvatljiva, ako ne potpuno neshvatljiva. Ne samo da je takvo nepostupanje pored ostalog očigledan zakonom predviđen kažnjiv prekršaj, nego u kontekstvu ostvarivanja pristupa informacijama, daje izuzetno lošu poruku svim zainteresovanima. Ako je osnovi deo reforme pravosudnog sistema to da se izbor nosilaca pravosudnih funkcija oslobodi od politike i podvrgne uticaju struke, odna bi situacija odnosno potreba da se subjekt kakvo je strukovno Udruženje tužilaca, žali Povereniku protiv DVT, moralo biti isključeno''. Ovo je Saopštenje za javnost dato 28.12.2009. godine, pre 6 godina, i mi moje dame i gospodo danas razgovaramo manje više o istoj temi. To je rezultat reforme pravosuđa. Ovde danas nije govorio bilo ko. Ovde je danas govorio i predsednik UTS i dva mlada istaknuta člana USTP. Mi opet imamo isti problem i to je glavni problem. Govorim pre svega mladim kolegama. Nikada ne treba napuštati grupe čiji ste članovi bili. Treba zadržati svoj stav, treba jasno staviti do znanja da su dvojica, trojica ili petorica članova grupe bili protiv, da su se zalagali za nešto drugo. Napuštanjem se ne dobija ništa. Činjenica da si ostao do kraja i borio se za nešto u šta veruješ,te ne kompromituje. Niko ne može tebi inputirati da si učestvovao u donošenju odluke. Ali moram da vam kažem, da ne treba mistifikovati, dakle, nikave pravilnike, ni zakone, nikakva normativna rešenja. Ljudi su problem. Dakle imate li Vi većinu ili nemate? Kada kažem Vi, mislim na tužioce. Da li imate većinu u DVT? Da li je većina za, formalno ili suštinski. To je problem o kome Vi treba da povedete računa. To je problem koji samo Vi možete da rešite. Zaista sam želeo da Vam dam podršku u nastojanjima da i ovaj izbor bude pre svega, ako ništa drugo onda maksimalno transparentan. Dakle ideja o tome da dominantna budu diskreciona ovlašćenja, po pravilu za sobom ima priču o netransparentnosti, nego o samo prividnoj transparentnosti i zato sam tu. Ali vam ponovo kažem, pošto ste dali jedan dosta neobičan naziv ovom našem okupljanu, čak ni perfektan čak ni najbolji izbor tužilačke funkcije, neće Vam jemčiti ono što Vas zanima, a to je poverenje građana u instituciju tužilaštva. U nekoliko navrata sam se suočio sa situacijom u kojoj sam, vršeći svoju funkciju, pisao DVTu, upozoravajući na nešto što je pojava, što nije nonsens da pripadnici tužilačke struke, čiji posao nije samo da gone kriminalce, nego i da štite zakon, i to je jasno naglašeno, dakle, ozbiljno krše zakon i Ustav. Dakle, konzumirajući blanketna ovlašćenja, tipa imam prava da tražim ovlašćenje, zapravo traže informacije koje su ozbiljno zadiranje u prava građana koja su obezbeđenja ustavnim garancijama. Imate situaciju da se masovno od medicinskih ustanova traže podaci o zdravstvenom stanju bilo povređenih bilo učesnika, pa se čak traže i kvalifikacije povreda. Tako kršimo zakon. Dovodimo u pitanje kvalitet postupka. Tako pribavljeni dokazi ili ,'dokazi'' stavljaju pod znak pitanja kompletno postupanje. I konačno, da tu završim. Ja sam vršeći drugi deo svoje funkcije kada sam počeo da radim kasnije, u pogledu zaštite podataka o ličnosti, podnosio tužilaštvima razne krivične prijave. Nikada ni jedna krivična prijava Poverenika za informacije nije odbačena, ali nikada ni jedna nije procesuirana. S obzirom da na zakonske kazne koje su relativno skromne, realno je očekivati efekat zastarelost i to je stvar koja takođe mora ozbiljno da se analizira. Pustimo istragu, jer istraga nije glavna stvar u poslovima istrage, jer to nije glavna stvar u poslovima tužioca, nego i optuženje. Kako stojimo tu sa egzaktnim podacima, kako izgledamo sa primenom načela oportuniteta i tako dalje.

Ponavljam, mislim da je jako važno da imate na umu činjenicu da sve probleme rešavaju ljudi ne dobri ili loši pravilnici, ne dobri ili loši zakoni, nego ljudi. To je ono što sam mladim kolegama savetovao na početku.

Dragoljub Đorđević, predsednik Advokatske komore Srbije je u svom izlaganju naveo: kada je ova organizacija mladih kolega i eksperata, pozivala Advokatsku komoru Srbije, ona je uvek bila prisutna i uvek je bila tu da podrži sve ono što je smatrala ispravnim. Ja lično ovim Pravilnikom uop-

šte nisam iznenađen. Taj Pravilnik je samo verifikacija, kako to reče kolega dr Ilić, okoštalog sistema u ovoj državi zadnjih decenija. Taj okoštali sistem mora da se brani i on nije posledica trenutno vladajuće koalicije ili bolje reći otprilike jedne vlasti, on je uopšte deo genetskog nasleđa u našem mentalnom srpskom sklopu. Svaka vlast ima želju da kontroliše pre svega nezavisne institucije. Tužilaštvo nije toliko nezavisnoi zna se i zbog čega, ali sud i advokatura nikada ne bi trebali da budu kontrolisani, nikada ne bi trebalo da budu zavisni. Došli smo do toga da imamo jednu opštu krizu institucija u Srbiji. Pa zato nemojte da se čudite zašto je ovakav naslov. Kakav god da je, odgovara trenutnom stanju u zemlji Srbiji. Što se tiče poglavlja 23. i 24., trenutno izvršnoj vlasti nije jasno da poglavlje 23. i 24. jeste ono poglavlje koje se prvo otvara i ono koje se uvek poslednje zatvara. Mi tu nećemo dobiti nikakve povlastice. Jedini način da uđemo u sistem poštovanja institucija, pa i institucije kao što je javno tužilaštvo, jeste da nam ‚Veliki brat'' kaže kako mi to moramo da radimo, jer očigledno ne znamo sami. Ja moram da Vam saopštim i tužnu vest da protest advokata nikada ne bi završio onako kao je završio da se na kraju nije umešao ‚Veliki brat''. Sve u svemu, advokatura je patriotska u ovoj zemlji i ona ovoj zemlji želi najbolje. Ona želi najbolje, ona želi najbolje i deci onih koji trenutno, da upotrebim izraz naših suseda ‚obnašaju'' vlast u ovoj zemlji. Evo sad sam u situaciji da prekršim ono što sam pričao dugo godina. Ustav iz 2006. godine je predvideo, nešto što do tada drugi Ustavi ove zemlje nisu predviđali, to je vladavina prava, pravna sigurnost, ljudska prava da se poštuju, prava manjina i tako dalje. U ovoj situaciji, ja neću govoriti o besmislenosti odredaba koji se tiču kriterijuma, jer kriterijum u stvari ne postoji. Ne bi valjalo da postoji kriterijum ako sam ja onaj koji drži vlast u ovoj zemlji, jer bi tužilac bio neko ko meni ne bi bio po meri i ko ne bi mogao da sprovodi marketinški ono što vlada radi, i da Vlada koristi to za svoje marketinške potrebe. Evo ja kao jedan neiskusan advokat, pogotovo u krivičnim stvarima, radeći svoj posao 35 godina sam došao u situaciju da moram da kažem da kao poreskom obvezniku nikako mi ne prija da evo plaćam zato što sam branio svog klijenta čuvenog Jezdimira Vasiljevića, bankara koga se svi sećate, da je taj slučaj posle 20 godina zastareo. Naravno zbog veštine advokata, neskromno ću izjaviti. Sa druge strane, radio sam jedan slučaj u Pančevu, koji je pre 10 godina trebao da dođe pred Posebno odeljenje pa nije došao, a moram da Vam kažem, oni koji su dobili pritvor dobili su ga najmanje na 6 meseci i svi do jednog su posle 10 godina oslobođeni. Da li znate koliko će ova država platiti na ime naknade štete? Da je to radio jedan neiskusni javnotužilački pomoćnik ili neki loš zamenik javnog tužioca, jednog osnovnog suda, ali to je radio šef jednog Višeg tužilaštva koje se pre toga zvalo Okružno tužilaštvo. 10 godina posle, nikom ništa, država će da plati milione, a tužiocu ni dlaka sa glave neće da fali. Znate zašto neće da fali? Pa zato što je poštovao ono što je neko želeo da on uradi i to će da ostane i dalje tako. Da li treba da Vam govorim i o tome da je javnot užilaštvo imalo konkretne podatke o direktinim izvršiocima određenih krivičnih dela pred Posebnim tužilaštvom, koji su uzimali stotine hiljade eura, u aferi koja se zove ‚Drumska mafija'' i nosili lideru jedne političke strane na ruke? Znali su ime i prezime čoveka koje je preuzimao novac, znali su kom političaru je nosio novac. Znate da nikad nije optužen? Dakle, o integritetu i poverenju u rad javnog tužilaštva, da ne raspravljamo danas, jer ovaj Pravilnik je samo verifikacija stanja koje traje decenijama. Moram da kažem, da ćemo biti suočeni sa činjenicom i sa potrebom, a to je jako bitno drage kolege, da toga postanemo svesni, da sudska vlast i zakonodavna vlast u ovoj zemlji su konzumirane izvršnom vlašću. Dakle, po tom pitanju i Ustav se ne poštuje od kad ikad. Za zakonodavnu vlast, neću sad mnogo da pričam, ali mi je jako stalo do sudske vlasti gde spadaju i kolege tužiocu i kolege sudije, a mi advokati kao neophodan alat u pružanju pravne pomoći građanima prema članu 67. Ustava Republike Srbije. Na jednom skupu, na kom je trebalo da dođu i predstavnici udruženja tužilaca, pa ih je nešto sprečilo da dođe, što je meni posebno krivo, ali su došli iz Udruženja sudija i tada sam prvi put čio o nečemu o čemu pričam bezuspešno zadnjih 5 godina, to da su oni kojima je stalo najviše do vladavine prava, do stručnosti, do poštovanja svoje profesije, bilo da je u pitanju sudija, bilo da je u pitanju tužilac, bilo da je u pitanju advokat, moraju i mogu da svoju profesiju i svoj integritet odbrane jedino zajedno. Moram da se zahvalim, svim kolegama tužiocima i sudijama koji su nas, ne javno, negde između redova doduše, podržali u našim opravdanim zahtevima u toku prostesta advokata Srbije. To je zaista tako i to je odraz jedinstva profesije. Red je da kada kolege tužioci imaju problem, da ih podrži kako advokatura tako i sudstvo. Dakle, kako se zove organ koji je svemogući u celoj ovog priči, zove se Državno veće tužilaca. Pa ne sme da se zove DVT, drage kolege. Naravno pre svega ne sme da se zove ‚Državno'', ono mora da se zove ‚Veće Tužilaca''. To je struka, i kada je upitanju struka, tu moraju da se isključe predstavnici izvršne vlasti, pa i zakonodavne. Kada su se pobunili oni neizabrani sudije i tužioci, ja sam došao i rekao nešto što nije bilo baš popularno, a to je da ‚dok je trajala priprema pogroma, samo je mali deo Vas javno o tome govorio, svi ste ćutali po sistemu pa neće valjda meni da se to desi. Kada ste se podelili na one kojima se to desilo i na one kojima se to nije desilo, onda su bili glasni oni kojima se to desilo''. Danas ja sam ponosan, na ovoj tribini moram da kažem, da je na sednici DVT protiv ovog pravilnika bio jedan glas, nije bio udržan, bio je protiv. Radi se o advokatu Milovanu Bojiću iz Čačka, koji je glasao protiv, s tim da ne budem tako osoran, ministar pravde je jedini izrazio i razumevanje i podršku predstavniku advokature u DVT, ali je na kraju glasao sa onih 10 članova za. Kolega Bojić je govorio o nepoštovanju ljudskih prava i Ustava Republike Srbije. Govorio je o

tome da ovakav Pravilnik neće doprineti tome da imamo tužioce koji će biti pre svega nepristrasni, koji će obavljati do kraja stručno i odgovorno i nekoruptivno svoju funkciju, ali je govorio i o diskriminaciji advokature i drugih profesija koje žele da uđu u javno tužilaštvo. Ja podržavam to da oni koji imaju iskustva u radu u tužilaštvu, bilo kao pomoćnici bili kao stručni saradnici, moraju da imaju određenu komparativnu prednost i to je poptpuno prirodno i za razumeti. Ali ne mogu da shvatim da postoje, da tako kažem eliminatorni razgovori, usmeni, sa nekakvim većem, gde sede ljudi za koje čak i znam da su deponovali pismene ostavke da ne budu poslušni u određenim telima, kao što je VSS i kao što je DVT. Iako je advokatura dala svog predstavnika, i za sada je stav Upravnog odbora Advokatske komore Srbije, da to pod ovim uslovima i dok to ovako traje neće činiti, jer advokatura ne želi da daje čak ni onaj formalni legitimitet. Da bi se to promenilo moraće da se promeni mnogo. Ja ću pozdraviti onaj deo govora, kolege Ilića koji je govorio o jednom principu, s to je da su pravosdne profesije dostupne svim učesnicima u tom procesu, pa da advokat može postati sudija, da sudija može postati advokat i da tužilac može postati kako sudija tako i advokat. To je ono što ne može da govori da neće biti korupcije, to je ono što neće moći da govori pogotovu ne u korist nepotojanja korupcije moći, ne novcem, moći. Mladi treba da vode računa o svojoj budućnosti, jer nekako ne mogu da verujem da mi koji smo prešli 60 ili smo blizu 60 možemo da razmišljamo na isti način kao neko ko ima 30 godina, jer jednostavno to nije realno.

Iskustvo treba da se poštuje, ali samo kao kriterijum u hodu prema budućnosti onih koji su mlađi od nas i koji bi trebali da nas čuju šta nije valjalo dok smo mi radili.

Milan Škulić, profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu je istakao: Ima jedna stara kineska kletva koja kaže "da Bog da živeo u interesantnim vremenima", a vreme reformi je jako interesantno i otprilike bi kod nas glasilo, „da Bog da da živiš u vreme reforme pravosuđa". Reforme su počele dosta davno i uopšte nisu okončale, i nije kraj ni na vidiku, tako da nas čekaju još puno zanimljivih vremena. Prvenstveno, bih nešto rekao o sastavu i radu DVT-a, kasnije o izmenama ZKP-a. Nisam oduševljen idejom koja zahteva promenu Ustava da DVT, a isto važi i za VSS, bude potpuno lišen svih drugih osim sudija i tužilaca. Ja verujem da je vreme samoupravljanja prošlo. Nisam oduševljen kao građanin ove države da se biraju tužioci sami, bez uticaja bilo kog drugog van tužilaštva. Isto važi i za sudije. Izvinite, ali ministar pravde ima neku odgovornost pred građanima i kao političar. On mora da ima priliku da utiče na te postupke, tako što će da bude u sastavu tih tela. On sam izgleda od toga odustaje. Čak izvršna vlast sama staje iza tih predloga. Ja imam prava da kažem kao profesor i kao građanin, da nisam time oduševljen. Ja se slažem potopuno da sastav treba da bude takav, da dominiraju tužioci, odnosno sudije, da budu više reprezentativni, ali sam za to da ostane i jeda broj članova koji su eksterni i koji utiču da to bude glas drugih vrsta vlasti, ali i glasa naroda. Kada je reč o DVTu takođe se zalažem da u buduće ne bude obavezno po definiciji, da RJTbude predsednik DVT-a. Ovo pre svega jer je iskustvo pokazalo da je javno tužilaštvo, manje više, zadržalo neku kulturu onoga što je nekada bilo još od Drugog svetskog rata, gde je postojala neka polu vojna hijerarhija, vrlo stroga hijerarhija gde jedan čovek odgovara za sve u tužilaštvu. Svi ostali su neka njegova vrsta da kažemo "vojnika u organizaciji". To je prevaziđen sistem. Ako neko gleda formalno odnos ZKPa i ovog Pravilnika može da se kaže da jedan čovek, jedna žena, vodi sve istrage u Srbiji trenutno. Onaj ko je na čelu piramide taj odgovara za sve ispod njega i taj neki supermen ili supermenka vodi sve ono što je istraga u celoj državi. Jedan čovek bez obzira koliko bio savestan, dobar valjan nije za tako nešto dovoljno sposoban i to je jedan sistem koji je već uveliko zaslužio da se bitno menja. Drugo vezano, za položaj saradnika. Svi vi koji ste saradnici, odnosno pomoćnici sudijski i tužilački, znate da je javna tajna da postoje sudije koje nisu godinama izradili presudu. Oni potpisuju presudu koju izrade sudijski i tužilački pomoćnici. To su kao tobož neki nacrti, ali u stvari kad pogledate nacrt i konačnu verziju odluke, videćete da su razlike male, ako ih uopšte i ima. U Pravilnike treba hitno uabciti tu vrstu parametra da se zaista ocenjuje šta je nosilac pravosudne funkcije, zaista sam uradio, a šta su mu ti „nevidljivi ljudi" pripremili, a i nemalo, potpuno uradili. U tom slučaju, bilo bi daleko lakše vrednovati i saradnike odnosno pomoćnike u njihovom nekom budućem izboru. Ovako situacija je po meni užasna, gde se to ne vidi, pa često ljudi imaju neke papirnate rezultate, koji nisu njihovi, nego je neko to njima praktično stvorio, a oni su samo stali iza toga. S druge strane, nešto što je takođe javna tajna, je da u praksi ima dobrih pomoćnika kojima se ne daje da napreduju, jer ako odu ovaj jadnika sa kojim sarađuju ne može da uradi ništa kako treba, odnosno nema tu pomoć koja mu je neophodna. On umesto da svog dobrog sardnika stimuliše da napreduje on ga vuče i koči, jer ako ostane bez njega biće u problemu. To je tako realno i mislim da treba da se promeni. U protivnom rizikuje-

mo da dobijemo nešto što je veoma neefikasno. Takođe sistem koji je u velikoj meri i na Ustavu utemeljen po kojoj se vrlo teško i sporo ulazi u organizaciju, a opet veoma teško napreduje, tako da nažalost ima neke svoje loše i uske konsekvence, loše po same žene. Tako ako žena završi fakultet brzo, ima lepe ocene, čak se brzo zaposli, brzo postane pripravnik, položi pravosudni i potom vremenom postane pomoćnik, pa kasnije bude birana za sudiju prvi put, a nakon tri godine za stalno biće prisiljena da rodi jedno, ako ne ni jedno dete. To je problem o kom se puno ne misli, a koji je veoma značajan. Tako treba iznaći načina da se to sve jako ubrza. Svetska Banka je javno izašla i otvoreno sa tim, ali oni to gledaju potpuno knjiški, na bazi nekoh njihovih knjiga ne hajući za kriterijume. Potrebno je daleko veći broj sudija, a pogotovu tužilaca. Ovo kako je sada počelo sa novim Zkpom je jako loše krenulo.

Potrebno je da se konačno progleda i da se istini u oči kaže „da je car go", a jeste go. Da se to promeni što pre je moguuće jer sa ovim brojem se ne može postići ni iole efikasan i pravilan sudski postupak. I da kažem na samom kraju ako je za utehu, jednom davno je Nikola Pašić rekao "spasa nam nema, ali nećemo propasti", a to važi i za ovu našu situaciju. Hvala.

Radovan Lazić, Predsednik Upravnog odbora Udruženja tužilaca Srbije:

Upravo sada je u toku konkurs za RJT. Za nekih mesec dana biće raspisan i konkursi za još stotinak javnih tužilaca u RS, uključujući i takozvane specijalne tužioce za organizovani kriminal i za ratne zločine. Pre nešto manje od mesec dana DVT je usvojilo Pravilnik o kome je već dosta govoreno ovde. Da nismo bili na ovoj konferenciji i da nismo čuli da sve ovo što je rečeno danas rekli bi, pa zar to nije super. Do sada niko nije znao kako se biraju tužioci, a evo sada imamo propisan pravilnik sa kriterijumima. Neka merila, neka pravila. Međutom, postavljaju se dva ozbiljna pitanja. Prvo pitanje je koje je to DVT, koje će predložiti izbor svih tih stotinjak JT, uključujući i republičkog JT? Da li je to ono isto DVT, kome su sve odluke, koje su bile podložene nekoj kontroli, ukinute, jer protiv 120 odluka DVT-a je izjavljena žalba Ustavnom sudu i svih 120 žalbi je usvojeno. To je isto ono DVT u čijem izboru nije učestvovalo više od 1/3 današnje tužilačke populacije. Nisu učestvovali svi oni zamenici javnih tužilaca koji su bili izabrani prvi put i nisu učestvovali svi oni zamenici javnih tužilaca, koji danas rade, a koji tada nisu radili, jer nisu bili izabrani u opštem izboru. Na našu, mislim tužilačku, sramotu, u tom DVTu tužioci imaju većinu. Od 11 njegovih članova 7 su tužioci. Drugo pitanje je kakav je to pravilnik? Ja ne mogu nešto da kažem, a da ne ponovim. Zato bih samo napravio neko poređenje, što može biti umesto zaključka.

Do donošenja pravilnika, ili da kažem do sada DVT je biralo koga je htelo i kako je htelo ili kako im je sa nekog višeg mesta rečeno. Od sada mi imamo Praviliniki stvari su se iz korena promenile od sada će DVT birati koga hoće kako hoće ili onako kako im neko sa nekog višeg mesta kaže, ali po pravniku. Hvala.

ZAKLJUČAK VLADE REPUBLIKE SRBIJE - USTAVAN ILI NE

Jelena Gajić
Sekretar USTP-a

Pa gospodo draga, dokle više? Zar nas nisu učili na fakultetu da je vladavina prava utemeljena na poštovanju Ustava, zakona i drugih propisa? Zar nas nisu učili da se vladavina prava ostvaruje garantovanjem ljudskih i manjinskih prava, podelom vlasti, nezavisnom sudskom, zakonodavnom i izvršnom vlašću i povinovanjem vlasti Ustavu i zakonu?

Zar cena rada nije kategorija zagarantovana najvišim pravnim aktom u državi svakom zaposlenom i da je kao takva regulisana zakonom, a da se svakako ne može menjati zaključkom Vlade.

Svaka izmena plata i svega što je u vezi sa tim (povećanje, prekovremeni rad itd.), a što je regulisano Zakonom o državnim službenicima i Zakonom o platama državnih službenika i nameštenika, mora biti sprovedena kroz Zakon o izmenama navedenih zakona, a ne kroz zaključak Vlade. Ne možete donositi ad hoc rešenja kako Vama odgovara. Tako, i jeste naš zadatak da podnesemo inicijativu za pokretanje postupka ocene ustavnosti i zakonitosti zaključka Vlade Republike Srbije 05 broj 401-3106/2015 od 26.3.2015. godine, a što ćemo svakako i učiniti.

Naime, Zakonom o budžetu Republike Srbije za 2015. godinu („Službeni glasnik Republike Srbije" br. 142/14) neekonomskim klasifikacijama 411 i 412 predviđena su sredstva za namene za napredovanje državnih službenika u viši platni razred bez ograničenja u procentualnom delu, za razliku od prethodnih godina. Ovaj zakon kao i svaki drugi Zakon o budžetu Republike Srbije donet je na osnovu klasifikovane sistematizacije radnih mesta koje su pretpostavljeni u svim državnim organima i institucijama dostavili Vladi pre početka zasedanja. Još tada se moralo znati koliko zaposlenih ispunjava uslov za povećanje plate na osnovu prelaska u viši platni razred. U skladu sa tim donet je i Zakon o budžetu Republike Srbije za 2015. godinu, gde su i odobrena određena sredstva, a koja sredstva su danas sporna. Tako dolazite do „solomonskog rešenja", kako biste rešili situaciju na koju, očigledno niste računali, pa Vlada Republike Srbije donosi zaključak, kojim uskraćuje sprovođenje Zakona, na legitiman način izglasan, sa otvorenim zastrašivanjem nadređenih. S obzirom na ovakvu situaciju, izvesni rukovodioci nakon donošenja rešenja o napredovanju zaposlenih, stavili su ih van snage, dok drugi jednostavno nisu vršili isplate. Sve to, svakako može biti osnov za naknadu štete, jer se ne može protiv Zakona.

Evo i obrazloženja.

Zakon o državnim službenicima predviđa da napredovanje državnog službenika zavisi od stručnosti, rezultata rada i potrebe državnog organa (član 10 stav 1), a da cilj ocenjivanja je otklanjanje nedostataka u radu državnih službenika, podsticanje na bolje rezultate rada i stvaranje uslova za pravilno odlučivanje u napredovanju i stručnom usavršavanju. Takođe je istim Zakonom regulisano, da se pri ocenjivanju vrednuju merila za ocenjivanje i to: rezultati postignuti u izvršavanju poslova radnog mesta i postavljenih ciljeva, samostalnost, stvaralačka sposobnost, preduzimljivost, preciznost i savesnost, saradnja sa drugim državnim službenicima i ostale sposobnosti koje zahteva radno mesto, da su rezultati postignuti u izvršavanju poslova radnog mesta i postavljenih ciljeva vrednuju kvartalno (član 82), da se državni službenik ocenjuje jednom u kalendarskoj godini, najkasnije do kraja februara tekuće godine za prethodnu godinu, da se ne ocenjuje državni službenik koji rukovodi državnim organom, državni službenik koji je u kalendarskoj godini radio manje od 6 meseci bez obzira na razlog, i državni službenik koji je zasnovao radni odnos na određeno vreme (član 83). Ocene su „ne zadovoljava", „zadovoljava", „dobar", „ističe se" i „naročito se ističe", a ocenu određuje rukovodilac rešenjem, dok Vlada uredbom bliže uređuje merila za ocenjivanje i postupak ocenjivanja u svim državnim organima (član 84). Državnom službeniku čiji su rezultati postignuti u izvršavanju poslova radnog mesta i postavljenih ciljeva u jednom kvartalu vrednovani najnižom ocenom, određuje se ocena „ne zadovoljava", a takav državni službenik se upućuje na vanredno ocenjivanje (člana 104a). Šta podrazumeva vanredno ocenjivanje propisano je članom 85 istog Zakona, koje su posledice vanrednog

ocenjivanja propisano je članom 86, te državni službenik napreduje premeštajem na neposredno više izvršilačko radno mesto ili postavljanjem na položaj ili viši položaj u istom ili drugom državnom organu, te neposredno više izvršilačko radno mesto ono čiji se poslovi rade u neposredno višem zvanju ili u istom zvanju, ali na radnom mestu rukovodioca uže unutrašnje jedinice u državnom organu, a državni službenik može da napreduje i prelaskom u viši platni razred, bez promene radnog mesta, prema zakonu kojim se uređuju plate u državnim organima (član 87). Napredovanje na više izvršilačko radno mesto propisano je članom 88, a napredovanje na položaj ili viši položaj članom 89 Zakonom o državnim službenicima.

Članom 16 Zakona o platama državnih službenika i nameštenika predviđeno je da državni službenik kome je dve godine uzastopno određena ocena „naročito se ističe", napreduje za dva platna razreda. Za jedan platni razred napreduje državni službenik kome je dve godine uzastopno određena ocena „ističe se" ili ocena „naročito se ističe" i „ističe se", bez obzira na njihov redosled. Za jedan platni razred napreduje državni službenik kome je tri godine uzastopno određena ocena „dobar" ili ocene „ističe se" i „dobar" bez obzira na njihov redosled.

Članom 17 Zakona o platama državnih službenika i nameštenika predviđeno je da državnom službeniku koji napreduje na neposredno više radno mesto određuje se koeficijent prvog platnog razreda platne grupe u kojoj se nalazi njegovo novo radno mesto, a ako je on niži od koeficijenta koji je državni službenik imao pre napredovanja određuje mu se koeficijent koji mu je neposredno viši od koeficijenta koji je imao pre napredovanja. Državnom službeniku koji tek zasniva radni odnos određuje se koeficijent prvog platnog razreda prve platne grupe u kojoj se radno mesto nalazi.

Zaključkom Vlade Republike Srbije 05 broj 401-3106/2015 od 26.903.2015. godine, predviđeno je u tački 1 da organi državne uprave kao i drugi direktni i indirektni korisnici budžeta Republike Srbije na čije se zaposlene primenjuje Zakon o platama državnih službenika i nameštenika („Službeni glasnik RS" broj 62/06, 63/06 - ispravka, 115/06 - ispravka, 101/07, 99/10, 108/13, 99/14) ne mogu po osnovu napredovanja državnih službenika u viši platni razred zahtevati dodatna sredstva u budžetu Republike Srbije za 2015. godinu. Sredstva za namene iz stava 1 ove tačke moguće je realizovati samo od ukupnog iznosa sredstava utvrđenih Zakonom o budžetu Republike Srbije za 2015. godinu („Službeni glasnik RS" 242/14 na ekonomskim klasifikacijama 411 i 412. U tački 2 Zaključka predviđeno je da u sprovođenju postupka napredovanja državnog službenika funkcioner odnosno rukovodilac organa odgovoran je za preuzimanje obaveze u skladu sa članom 71 Zakona o budžetu („Službeni glasnik RS" broj 54/09, 73/10, 101/10, 101/11, 93/12, 62/13, 63/13 - ispravka, 108/13 i 142/14). Tačkom 3 Zaključka da će se ovaj zaključak radi realizacije dostaviti svim organima državne uprave u skladu sa svojim delokrugom po jedan primerak ovog Zaključka dostaviti direktnim korisnicima budžeta Republike Srbije na koji se ovaj zaključak odnosi, a radi informisanja, Ministarstvo finansija će po jedan primerak ovog Zaključka dostaviti drugim direktnim korisnicima budžeta Republike Srbije.

Republika Srbija - Ministarstvo pravde se dopisom broj 112-0-433/2015-30 od 30.03.2015. godine, naslovljen kao „Napredovanje državnih službenika u 2015. godini" obratila sudovima i javnim tužilaštvima i obavestila da budžetom Republike Srbije za 2015. godinu „Službeni glasnik RS" broj 142/14, nisu obezbeđenja sredstva za uvećanje plata i napredovanje državnih službenika po osnovu ocenjivanja u pravosuđu. U istom dopisu je još navedeno da je Vlada Zaključkom 05 broj 4013106/2015 od 26.03.2015. godine, onemogućila Ministarstvo finansija da odobri dodatna sredstva u organima državne uprave i drugim direktnim i indirektnim korisnicima budžeta RS po osnovu napredovanja državnih službenika u viši platni razred u 2015. godini u skladu sa Zakonom o platama državnih službenika i nameštenika „Službeni glasnik RS" broj 62/06, 63/06 - ispravka, 115/06 - ispravka, 101/07, 99/10, 108/13 i 99/14). Iako je Zakonom o platama državnih službenika i nameštenika propisano da državni službenici napreduju u viši platni razred na osnovu ocenjivanja, sredstva odobrena u budžetu za 2015. godinu, to onemogućavaju. Takođe je ukazano da bi uvećanje plata državnim službenicima koji po osnovu ocenjivanja ispunjavaju uslove za napredovanje u viši platni razred, dovelo u pitanje redovnu isplatu zarada zaposlenih u pravosuđu u poslednjem kvartalu 2015. godine.

Igrom reči pozivate na odgovornost one rukovodioce koji su bili voljni da nagrade svoje zaposlene, koji su vredno i revnosno izvršavali svoje postavljene zadatke. To nikako nije potez velikih državnika. Svako ko zna rukovoditi većim brojem ljudi, zna da se takvo postupanje ne nagrađuje poverenjem.

Ovakvo postupanje čisto je kršenje Ustavom zagarantovanog prava na imovinu. Ne samo da kršite Ustav i Zakon, već direktno destimulišete i omalovažavate svaki rad u državnim organima. Zar nije bilo dovoljno što su nam svima plate mizerne, smanjene drastično u odnosu na plate funkcionera, koje opslužujemo, već nas treba opteretiti poslom preko svake razumne granice, bez ikakve stimulacije? To nije ljudski, prvenstveno, a da ne govorim o profesionalizmu, jer destimulisani radnici nikome nisu za pohvalu.

Gospodo draga, još jednom, mi znamo da u našem budžetu postoji jako malo novca i da smo mi mala i siromašna zemlja, ali dolazimo do zaključka da se rad ipak ne isplati.

O ovome treba razmišljati kada se sprovodi reforma pravosuđa i kada se radi na poboljšanju situacije u našoj zemlji, o tome kako treba stimulisati rad naših najboljih radnika i isto tako nagraditi.

Donošenjem zaključka direktno je povređen Ustav Republike Srbije.

FELJTON - KAKO JE SVE OTIŠLO DOĐAVOLA DRUGI DEO

Zakon o Pravosudnoj akademiji - kako ga primeniti i šta dalje

Lazar Lazovic
predsednik USTP

U čudu sedimo, čitamo, ne verujemo. Neiskusnom posmatraču bi se moglo učiniti da su se toga dana, za tim stolom, na našim licima zvanično upoznale panika i depresija. Malo psovki, malo proklinjanja, onako uopšteno iako smo akademski građani. Ono što pamtim je da su svi bili pomalo iznenađeni. Kako to odjednom? Kad malo bolje razmislim i nije bilo odjednom. Zakon je donet na sasvim uobičajen način, projurivši kroz Narodnu skupštinu kao da ga sam đavo goni. Krivi smo mi. U našu odbranu, u vreme njegovog donošenja bili smo klinci, u to vreme mnogi od nas još uvek volonteri, retki su pripremali pravosudni ispit, a tek malobrojni su se od njega oporavljali. A sada je tu pred nama, primena počinje. Na tom javnom čitanju, u toj razmeni mišljenja i ideja, susreše se USTP i Zakon o Pravosudnoj akademiji.

Razmislimo sada malo. U pitanju je zakon od pedesetak članova. Radna grupa je bila studiozna i prilično sistematski se upoznala sa tom institucijom i načinom na koji je ona funkcionisala u zemljama u kojima je dala izvanredne rezultate. Zakon je prošao niz kontrola, dobio pozitivna mišljenja raznih komisija, odbora i organizacija. Čovek bi pomislio da nema šanse da u primeni tako brižljivo pripremanog zakona može doći do problema. Međutim, taj hipotetički čovek verovatno je puki naivčina.

Proučavajući praktičnu primenu Zakona o Pravosudnoj akademiji, sasvim nevezano za kasniju odluku Ustavnog suda, primetili smo odredbe za koje nam se činilo da nisu u praksi valjano sprovedene. Nismo ovlašćeni, niti smo u prilici da damo konačnu ocenu u tom pogledu, ali smo se duboko zamislili nad određenim saznanjima i dokumentima do kojih smo došli.

Na prvom mestu je početna obuka. Odredba člana 17 stav 1 tačka 3 Zakona o Pravosudnoj akademiji glasi: „Programski savet utvrđuje predlog programa početne obuke sudija i tužilaca", odredba člana 9 stav 1 tačka 8 Zakona o Pravosudnoj akademiji glasi: „Upravni odbor akademije usvaja programe početne obuke i dostavlja ih VSS i DVT radi utvrđivanja", dok odredba člana 35 stav 2 Zakona o Pravosudnoj akademiji glasi: „Program početne obuke utvrđuju VSS i DVT, na osnovu predloga koji je utvrdio Programski savet, a usvojio Upravni odbor akademije".

Da li ste iz ovoga shvatili da Programski savet utvrđuje predlog programa početne obuke, koji Upravni odbor usvaja i dostavlja ih VSS i DVT da ga oni utvrde? Ako jeste, odlično, tako smo razumeli i mi. Nekako ima smisla, kada razmislite malo. Pošto je planirano da polaznici akademije postanu sudije i zamenici javnih tužilaca, a VSS i DVT se ne pitaju ništa u pogledu njihovog predlaganja, osnovni red bi bio da tako uvažene institucije mogu makar da utvrde šta to akademija polaznike treba da nauči, pre nego što prenesu volju Pravosudne akademije do Narodne skupštine. Zapravo, to bi trebalo da bude bio minimum uvažavanja i poštovanja koji su zakonodavci ovim zakonom namenili VSS i DVT, s obzirom na to da su im neustavno oduzeli ustavne nadležnosti u pogledu predlaganja za izbor, zar ne? Malo dobiješ, malo izgubiš, tako to ide u životu. Slažete se? Ne budite naivni.

Nakon što smo, povedeni time da VSS i DVT utvrđuju programe početne obuke, zatražili putem informacija od javnog značaja od VSS i DVT da nam dostave odluke kojima su utvrdili navedene programe, dobili smo odgovor od VSS broj 7-00-00040/2014-01 od 22.04.2014. godine u kome se navodi da je „Uvidom u arhivu, zapisnike i materijal sa sednica VSS iz 2010. godine, utvrđeno da VSS ne poseduje odluku o utvrđivanju programa početne obuke za sudije, niti odluku o davanju saglasnosti na program stalne obuke za sudije, odnosno program sudskog osoblja, za period od 2010. godine do danas". VSS

ne poseduje dokaz da je Pravosudna akademija dostavila VSS-u program početne obuke za sudije na utvrđivanje, niti je dostavila program stalne obuke za sudije, odnosno program obuke sudskog osoblja na davanje saglasnosti".

Istovremeno, kada smo isto zatražili od DVT, dobili smo odgovor PI 40/14 od 24.09.2014. godine u kome se navodi „kopiju traženog akta možete dobiti od Pravosudne akademije, s obzirom na to da su se sastanci povodom programa početne obuke održavali u akademiji". Mada, nije to sve od DVT. Iz odgovora PI 14/15 od 07.05.2015. godine saznajemo da je „DVT-u dostavljen Predlog programa početne obuke Pravosudne akademije kao i predlog programa stalne obuke za 2015. godinu, koji je Administrativna kancelarija Veća dostavila članovima radi upoznavanja, a u narednom periodu DVT će doneti odluku povodom navedenih predloga". Dakle, DVT koji nas je tokom 2014. godine poučio da njihovu odluku o utvrđivanju programa početne obuke potražimo u Pravosudnoj akademiji sa obrazloženjem da su se „sastanci povodom programa početne obuke održavali u akademiji", u 2015. godini nas je obavestio da su im od strane akademije ipak dostavljeni programi na utvrđivanje. Jel to znači da se sastanci povodom programa početne obuke u 2015. godini nisu održavali u prostorijama Pravosudne akademije? Misterija...

Ukoliko se pokaže da polaznici Pravosudne akademije ravno četiri godine pohađaju početnu obuku koja nije utvrđena od strane VSS i DVT u skladu sa zakonom sve do 2015. godine, to će svakako biti jedna od najvećih nepravilnosti u primeni zakona, međutim, verovatno ne i jedina. Uporedo sa pitanjem programa početne obuke, postavilo se pitanje i ko će je sprovesti, odnosno pitanje uslova za imenovanje mentora i predavača na akademiji.

Na određenu problematiku u vezi sa ovim pitanjem ukazao je Savet za borbu protiv korupcije u Drugom izveštaju o reformi pravosuđa od 17.04.2014. godine, u kom su konstatovali da je „Programski savet Pravosudne akademije imenovao mentore početne obuke bez prethodnog utvrđivanja uslova za imenovanje tih mentora. Nije jasno kako su se isti kvalifikovali za mentore. Budući da mentori prate rad kandidata i da ih ocenjuju, kao i da i od te ocene zavisi konačan uspeh na Pravosudnoj akademiji, izbor mentora bez prethodno utvrđenih uslova predstavlja još jednu poroznu tačku koja otvara mogućnost za pritisak i kontrolu polaznika." Ovo pitanje je, nadalje, u praksi izazvalo svojevrstan razdor među sudijama i zamenicima javnih tužilaca, naročito u vezi sa činjenicom da su njihove mogućnosti dodatne zarade u pravosuđu jako ograničene zbog sukoba interesa, kao i već poznati problem pravosuđa vezan za mesečni priliv novih predmeta i broja predmeta u radu. Naime, Zakon o Pravosudnoj akademiji u članu 20, između ostalog, predviđa da se mentori na programu početne obuke oslobađaju 10% radnih obaveza i imaju pravo na naknadu za mentorski rad u visini od 10% od osnovne plate, kao i da povremeni predavači imaju pravo na naknadu troškova u vezi sa pripremom i sprovođenjem obuke, u skladu sa aktom Upravnog odbora Pravosudne akademije.

U vezi sa ovom temom, možemo da ukažemo da smo se Pravosudnoj akademiji obraćali sa zahtevom da nam dostave informacije vezane za ugovore koje je zaključila sa mentorima, odnosno predavačima, te da je tim povodom i Poverenik za informacije od javnog značaja doneo rešenje kojim se akademiji nalaže da nam tražena dokumenta dostave. Tek nakon toga možemo preciznije analizirati sastav do sada angažovanih predavača i mentora, naročito u pogledu njihovog radnog iskustva, očekujući da ta analiza pokaže da su predavači i mentori uglavnom sudije i zamenici javnih tužilaca sa dugogodišnjim iskustvom, koji po pravilu dolaze iz instancionih sudova i javnih tužilaštava, a naročito iz Vrhovnog kasacionog suda i Republičkog javnog tužilaštva. Unapred prihvatamo činjenicu da nije važno isključivo iskustvo mentora i predavača, već i njihova sposobnost da prenesu znanje polaznicima, ali svakako da očekujemo da se pored sudija, javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca sa dugogodišnjim iskustvom može pronaći srazmerno veliki broj onih koji su sposobni da svoje izuzetno stručno znanje i praktično iskustvo prenesu polaznicima akademije. Naravno, ukoliko se pokaže da su mentori pretežno sudije, javni tužioci i zamenici javnih tužilaca iz osnovnih sudova i javnih tužilaštava, ni to neće biti smak sveta, s obzirom na to da na mladima svet ostaje i da niko ne dovodi u pitanje njihov profesionalizam, ali će odsustvo uslova koje treba da ispune mentori i predavači, uz eventualnu činjenicu da su mentori i predavači nosioci pravosudnih funkcija sa nešto skromnijim iskustvom, verovatno podići par obrva uvis.

Ovim pitanjem tokom 2014. godine bavila se i Radna grupa za izradu smernica za reformisanje i razvoj Pravosudne akademije, formirana u okviru Komisije za sprovođenje Nacionalne strategije za reformu pravosuđa, koja je u smernici broj 21 ukazala na sledeće: „Prilikom izbora mentora i predavača voditi računa o radnom iskustvu i rezultatima rada kandidata, ugledu koji uživa kao nosilac pravosudne funkcije, kao i sklonostima da obavlja tu vrstu posla i sposobnosti da znanje prenese na kvalitetan način."

Takođe, pitanje koje je u direktnoj vezi sa izborom na sudijsku i javnotužilačku funkciju, svakako je pitanje sprovođenja sveobuhvatne obuke sudijskih i tužilačkih pomoćnika u meri u kojoj tu obuku zakon predviđa. Naime, nakon odluke Ustavnog suda Srbije, budući da se iz pravnog sistema briše odredba koja je nalagala dužnost VSS i DVT da predlažu za izbor isključivo polaznike početne obuke Pravosudne akademije, pitanje sprovođenja obuke sudijskih i tužilačkih pomoćnika dodatno je dobilo na značaju. Kako naše Udruženje nikada nije bilo protiv obuke i sticanja novih znanja, o čemu govori i činjenica da smo sami organizovali obuku na temu novog ZKP-a za naše članove u odsustvu one koju bi nam organizovala akademija ili Ministarstvo pravde, postavljamo pitanje koliko su sudijski i tužilački pomoćnici oštećeni zbog

toga što se odredbe Zakona o Pravosudnoj akademiji koje uređuju obuku sudijskih i tužilački pomoćnika ne sprovode na način i u obimu koji bi omogućio da obuka ostvari svoju svrhu. Tema je naročito interesantna zbog činjenice da su polaznici početne obuke sve vreme postojanja akademije imali organizovanu obuku, na osnovu koje su dobijali određene sertifikate koji su sudijskim i tužilačkim pomoćnicima bili nedostupni, zbog čega se ponovo postavlja pitanje diskriminacije sudijskih i tužilačkih pomoćnika na predstojećim konkursima za izbor. Pošto je zakon jednak za sve, očekujemo da Pravosudna akademija počne u punom obimu da izvršava sve programe čije sprovođenje joj je povereno, odnosno da organizuje obuku za sve sudijske i tužilačke pomoćnike i pripravnike u pravosudnom sistemu, ili da u suprotnom javno obznani da to nije u stanju da učini, kako bi država i struka našle nove načine da obezbede kontinuiranu obuku sudijskih i tužilačkih pomoćnika i pripravnika.

Koliko se razmišljalo o obuci sudijskih i tužilačkih pomoćnika verovatno dovoljno govori podatak da je ranije pomenuta Radna grupa za izradu smernica za reformisanje i razvoj Pravosudne akademije, u smernici broj 23 ukazala da je potrebno „Hitno pristupiti izradi posebnih programa za pomoćnike i pripravnike s obzirom na vrstu posla, radno iskustvo, svrhu posebne obuke (pomoćnici koji su obavljali poslove iz jedne materije prelaze u drugu ili u specijalizovano odeljenje)". Imajući u vidu napred navedeno, postavlja se pitanje da li to znači da program obuke sudijskih i tužilačkih pomoćnika nije izrađen ni nakon pet godina rada akademije, uprkos jasnoj zakonskoj odredbi?

Sve prethodno rečeno nema za cilj da ospori da je institucija poput akademije potrebna svakom pravosudnom sistemu koji želi da se usavršava i nadograđuje i da svaka zemlja koja ozbiljno ulaže u svoj pravosudni sistem ima istu, bilo da postoji u formi akademije, škole, centra ili instituta. Takođe, neću sporiti da je uvođenje ove institucije, imajući u vidu sve što je u prethodnom delu feljtona rečeno o samom zakonu, bilo unapred osuđeno na poteškoće, faktičke i pravne. O tome koliko je teško nešto pomaći sa mrtve tačke, izlišno je i govoriti. Kapa dole za pokušaj. Sada je red da svi pokušamo da ispravimo uočene nedostatke i potrudimo se da se ne ponovi situacija u kojoj Ustavni sud mora da štiti ljudska prava i osnovne slobode. Poglavlje 23 i 24, gospodo.

U tom smislu se naročito mora voditi računa o pravima sudijskih i tužilačkih pomoćnika, koji su ovakvim konceptom akademije u najvećoj meri i oštećeni. Nadležne institucije kao da ne žele da prihvate činjenicu da su pomoćnici prvo izbrisani kao ravnopravni kandidati za pravosudne funkcije neustavnim odredbama zakona, nakon čega je Pravosudna akademija pokazala nezainteresovanost u pogledu ispunjavanja obaveza koje je na sebe zakonom preuzela, ponovo na štetu sudijskih i tužilačkih pomoćnika, ako je suditi prema smernicama Radne grupe za izradu smernica za reformisanje i razvoj Pravosudne akademije. Imajući u vidu značaj pomoćnika za funkcionisanje pravosuđa u celini, jasno je da se odnos prema nama mora promeniti iz korena. Vrlo brzo, ako smem da dodam, jer niko od nas ne postaje mlađi.

Jedan od predloga USTP je da nadležnost i odgovornost za funkcionisanje akademije preuzmu VSS i DVT, istovremeno uvodeći koncept akademije prema kojem se, nakon što VSS i DVT predlože kandidate za sudije i zamenike javnih tužilaca i oni budu izabrani, isti upute na prilagođenu početnu obuku u Pravosudnu akademiju. Dakle, u pitanju je rešenje prema kojem bi selekcija i predlaganje za izbor sudija i zamenika javnih tužilaca bio sproveden u potpunosti od strane nezavisnih tela (VSS i DVT), pri čemu u procesu selekcije i predlaganja kandidata za izbor sama Pravosudna akademija ne bi imala ulogu, ali bi izabrane sudije i zamenici javnih tužilaca, nakon izbora, bili upućivani u Pravosudnu akademiju, na prilagođenu obuku koja bi prethodila njihovom ulasku u sudnice. To je model koji nije nepoznat u Evropi, model koji bi po našem mišljenju najviše odgovarao trenutoj situaciji u pravosudnom sistemu Srbije i model koji bi najbrže dao rezultate, s obzirom na to da ne zahteva drastične izmene, poput ustavnih, već se može ostvariti isključivo izmenama i dopunama postojećih zakona. Tako bi se brzo pomirila dva očita imperativa, da se poštuje Ustav Republike Srbije i da budući nosioci pravosudnih funkcija prolaze kroz određenu obuku, naravno, prilagođenu njihovom prethodnom radnom iskustvu.

Međutim, zbog novosti koje su nam danas saopštene i naš koncept, sasvim očekivano, bi naišao na poteškoće u sprovođenju. Logički previd, naša greška. Vidite, jedan takav koncept, u kome VSS, odnosno DVT ponovo nesmetano vrše svoje ustavne nadležnosti, takođe podrazumeva da VSS, odnosno DVT iste vrše na osnovu akata kojima uređuju merila i kriterijume stručnosti, osposobljenosti i dostojnosti, a koji u sebi ne sadrže odredbe koje će uzrokovati povrede osnovnih ljudskih prava i sloboda koje su prethodno zaštićena odlukom Ustavnog suda Srbije. Drugim rečima, da bi naš koncept imao bilo kakvu šansu, oba podzakonska akta, Odluka VSS i Pravilnik DVT u sebi ne bi smeli sadržati odredbe koje oponašaju neustavne odredbe Zakona o Pravosudnoj akademiji i koje diskriminišu čitave kategorije kandidata za pravosudne funkcije.

Ništa lakše, kažete? Ne slažem se. Zašto? Zato što pored ovog teksta pišem inicijativu za ocenu ustavnosti. Da me ne razumete pogrešno, nije da se žalim. Ima više od godinu dana od kako se USTP nije obraćao Ustavnom sudu Srbije. To mora da je neki rekord...

www.paragraf.rs

- BESPLATNI PROPISI (REPUBLIKE SRBIJE, GRADOVA I OPŠTINA)
- REGISTAR SLUŽBENIH GLASILA
- PRAVNO-EKONOMSKE VESTI U DNEVNOM REŽIMU
- LINK KA PARAGRAF LEX DEMO VERZIJI
- LINK KA PARAGRAF LEX ONLINE VERZIJI
- LINK KA PARAGRAF LEX ANDROID VERZIJI - SVI PROPISI U DŽEPU
- OBRASCI - ELEKTRONSKI POPUNJIVI I PO RUBRIKAMA SISTEMATIZOVANI U PDF FORMATU
- KALENDAR NERADNIH DANA (DRŽAVNI I OSTALI PRAZNICI)
- KALENDAR PORESKIH OBAVEZA
- AŽURNI STATISTIČKI PODACI

PRIJAVITE SE NA MAILING LISTU NA NAŠEM VEB SAJTU
I BUDITE OBAVEŠTENI O NOVIM SAVETOVANJIMA, PRIRUČNICIMA
I DRUGIM AKTIVNOSTIMA KOMPANIJE PARAGRAF.

SAVETOVANJA

- ***Jednodnevna*** - kompanija Paragraf organizuje stručna savetovanja na temu najaktuelnijih novodonetih ili izmenjenih propisa.
- ***Višednevna*** - dva puta godišnje, u maju i septembru mesecu, organizujemo stručna savetovanja za privatni i javni sektor.

RAZGOVARALI SMO SA ...

prof. dr Milan Škulić, redovni profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu

priredio
Ivan Duzlevski
viši tužilački pomoćnik

Profesore Škulicu, Vaš sud o najavljenim izmenama Krivičnog zakonika RS?

U javnosti se naglašavaju nova privredna krivična dela. *Kratko objašnjenje pojedinih novih k.d. i razloga za njihovo donošenje*

Izmene Krivičnog zakonika se primarno tiču redefinisanja niza krivičnih dela protiv privrede. Već ranije je uvedeno jedno "novo" krivično delo, a to je zloupotreba položaja odgovornog lica. Ono je u Krivični zakonik Srbije "uneseno" novelama iz decembra 2012. godine. Suštinski se ne radi o novom krivičnom delu, već o jednom "segmentu" nekadašnje šire inkriminacije krivičnog dela zloupotrebe službenog položaja, koje je ovom zakonskom novelom "suženo", a jedan segment nekadašnje inkriminacije ili njen "ostatak", je uz određene modifikacije postao sadržaj nove inkriminacije u članu 234 Krivičnog zakonika Srbije.

Ratio legis nove inkriminacije u članu 234 Krivičnog zakonika Srbije, čime je istovremeno znatno sužena od ranije (decenijama) postojeća inkriminacija zloupotrebe službenog položaja, temelji se na činjenici da je tako "široko" definisana zloupotreba službenog položaja imala određenog smisla jedino u vreme kada je našu zemlju odlikovao potpuno drugačiji društveno-politički, a posebno ekonomski sistem, uz apsolutnu dominaciju društvene svojine, kao osnovnog oblika svojine, a naročito u pogledu sredstava za proizvodnju, te u odnosu na važnije privredne delatnosti, pa i ekonomski, odnosno privredni sistem uopšte. Konkretan problem je ponekad nastajao i zbog toga što u većini drugih evropskih država, osim u delu država nastalih na teritoriji nekadašnje SFRJ (koje pripadaju istoj "jugoslovenskoj" krivičnopravnoj tradiciji), nije postojala ne samo takva, već čak ni slična inkriminacija. Tada se ispoljio i poseban problem kod zahteva za ekstradiciju okrivljenih za krivično delo zloupotrebe službenog položaja, kada su takvi zahtevi domaćih pravosudnih organa uglavnom odbijani uz obrazloženje da nije ispunjen uslov dvostruke kažnjivosti. Do toga je dolazilo, jer u državama od čijih je pravosudnih organa zahtevano da odobre ekstradiciju, odnosno konstatuju ispunjenost uslova da se našoj državi izruči konkretan okrivljeni, zloupotreba službenoj položaja nije bila propisana kao posebno krivično delo, odnosno oblici postojećih koruptivnih krivičnih dela u tim državama, nisu se mogli podvesti pod zloupotrebu službenog položaja, naročito u onom delu te inkriminacije, gde se kao učinilac moglo pojaviti odgovorno lice.

Sada se u Nacrtu zakona o izmenama i dopunama KZ-a u tom pogledu otišlo i korak dalje, sa idejom da se na odgovarajući način suzi inkriminacija, ali da se ipak u tome ne pretera, tj. da se ne izvrši potpuna dekriminalizacija. Kada je reč o ovom krivičnom delu, tu postoji i određeni nerazumevanje određenih eksperata iz EU, te se ponekad činilo da postoji i određeni "pritisak" da dođe do potpuno dekriminalizacije zloupotrebe položaja odgovornog lica, što iz mnogo razloga ne bi bilo adekvatno, a činjenica je da još uvek neke države imaju skoro ista rešenja kao i u SFRJ, gde je posebno upadljiv primer Hrvatske•

• Takođe, isto pitanje se odnosi i na Predlog zakona o dopunama KZ kojim se uvode kr. dela Učestvovanje i Organizovanje učestvovanja u ratu i oružanom sukobu u stranoj državi?

To krivično delo se zasniva na vrlo konkretnim razlozima i nije sporno da bi država morala nastojati da spreči da njeni građani učestvuju u oružanim sukobima u drugim državama, bilo da se radi o plaćenicima ili ljudima motivisanim ideologijom, a naročito ukoliko su to potencijalni teroristi.

S druge strane, ne treba očekivati ni „čuda" od te nove inkriminacije, jer teško da će se onaj ko je spreman da u inostranstvu ratuje i „stavi glavu na panj", jako uplaši od potencijalnog krivičnog gonjenja. Takođe, neće biti lako ni dokazati ovo krivično delo u praksi, jer se radi o radnji izvršenja koja se preduzima u inostranstvu. Pored, toga u čisto pravno-tehničkom smislu, ovde postoji jedna neuobičajena situacija da se bitno odstupa od načela teritorijalnog važenja našeg krivičnog zakonodavstva, kao osnovnog principa.

• Čini se da je možda i veću pažnju privukla revizija u oblasti vrste i sistem kazni?

• Kakva je svrha i značaj deobe nekada jedinstvene kazne lišenja slobode na zatvor, kućni zatvor i doživotni zatvor?

Doživotni zatvor je sada zamena za posebnu kaznu zatvora od 30 do 40 godina, koja inače, nije tipična za savremenu Evropu, jer slične kazne tzv. dugotrajnog zatvora uglavnom postoje u državama nekadašnje SFRJ. Realno je doživotni zatvor jedina prava alternativna tzv. kapitalnoj krivičnog sankciji, a to je nekada postojeća smrtna kazna. Isto kao i ta kazna i nova kazna doživotnog zatvora će biti moguća samo za najteže oblike teških krivičnih dela, kao što je ne primer, teško ubistvo. Doživotni zatvor je u osnovu humaniji nego 40 godina zatvora, što je takođe u praksi, skoro isto što i doživotni zatvor, a nekada može biti i gore za osuđenog, jer čovek nakon više decenija života u zatvoru praktično nije sposoban za normalan život na slobodi, izgubio je vezu sa porodicom, nema više socijalnih kontakata, nema sredstava i sl. Njemu je tada uglavnom „normalnija" zatvorska sredina nego sloboda. S druge strane, postojaće mogućnost uslovnog otpusta i u odnosu na osuđene na kaznu doživotnog zatvora, posle isteka 20 ili 25 godina.

Kućni zatvor postaje samostalna krivična sankcija, što je bolje rešenje nego sadašnje, koje je u stvari, bilo „iznuđeno" pravno-tehničkim razlozima, nemogućnosti da se samo manjim novelama menja sistem krivičnih sankcija. To je savremena krivična sankcija namenjena učiniocima lakših krivičnih dela i eventualno krivičnih dela srednje težine, koja je danas prisutna u većini država savremene Evrope.

• Da li usled čestih procesa izmene i dopune pojedinih k.d. postoji opasnost dekriminilazacije i „lutanja" u njihovoj primeni u praksi?

Uvek su moguće greške kada se menja bilo koji zakon, pa i Krivični zakonik, ali ove promene ipak nisu radikalne i one svakako neće dovesti do „lutanja" u praksi, a od njih se očekuje da doprinesu rešenju nekih sada postojećih prilično ozbiljnih problema.

• Profesore Skulicu, kada govorimo o primeni novog ZKP-a vreme je da se podvuče crta, da li mu je stručna javnost dala prelaznu ocenu?

Vas kratak kritički osvrt.

I nakon više godina pokušaja da se naš krivični postupak temeljno reformiše, reforma još uvek traje. Novim Zakonikom o krivičnom postupku iz 2011. godine je, nažalost, daleko više novih i teških problema stvoreno, nego što je rešeno ranije postojećih problema. Pitanje je kako sada postupiti. Čini se da je najcelishodnije da se preduzmu „dva koraka": prvi i manji, koji bi relativno brzo usledio i drugi, veći - koji bi morao da bude izuzetno dobro osmišljen, pažljivo pripremljen i dosledno realizovan. Prvi korak bi se sveo na najnužnije promene u tekstu Zakonika iz 2011., a u drugom bi se koraku pristupilo izradi potpuno novog Zakonika o krivičnom postupku.

U prvom koraku, koji bi usledio nakon analize dosadašnjih rezultata u celovitoj primeni novog Zakonika, a koji su po svemu sudeći, već u *prima facie* smislu veoma loši, potrebno je, koliko je moguće, preduzeti najurgentnije popravke tog veoma lošeg zakonskog teksta. Od ovog prvog koraka ne treba očekivati čuda. Nemoguće je od lošeg „materijala" napraviti dobar „proizvod", a naročito ukoliko se zadrže i neka veoma loša konceptualna rešenja novog Zakonika. Međutim, taj korak je nužan i bolje je učiniti bar nešto, nego dopustiti dalje urušavanje našeg krivičnog pravosuđa. Koncept javno-tužilačke istrage sam po sebi nije sporan, ali je veliko pitanje, koliko je taj sistem kvalitetno uveden u novom ZKP-u, čija se primena u praksi suočava sa ogromnim problemima, ne samo zbog nedovoljno sredstava i kadrova, već pre svega, zbog nedovoljno kvalitetnog zakonskog teksta i loše generalne koncepta, Već postoje sada neke jasne „indicije" (na primer, o tome je **javno** bilo reči i na nekim savetovanjima i okruglim stolovima), da ne samo da nova koncepcija nije u praksi dala bolje rezultate, već i da je daleko *veći broj zamenika javnog tužioca u odnosu na broj nekadašnjih istražnih sudija*, sada paradoksalno *sproveo znatno manji broj istraga* u približno istom vremenskom periodu.

Kada je reč o sudijama, treba imati u vidu da mnogim sudijama možda donekle i „prija" teza koja se pretežno plasira u obukama za primenu novog Zakonika o krivičnom postupku, a po kojoj taj novi Zakonik sada sud bitno relaksira, jer teret dokazivanja optužbe striktno prebacuje na tužioca, te uopšte, izvođenje dokaza primarno poverava strankama. **Sud se tobož neće upuštati u „dokaznu arenu"**, sve će to biti prepušteno strankama, a onda će „na kraju predstave", sud samo oceniti koja je stranka bila uspešnija, tj. da li je tužilac uspeo da dokaže optužbu. Pogrešno je da neke sudije tako, tj. u stilu - **„brigo moja - pređi na drugoga"**, doživljavaju novi ZKP, ne samo zbog toga što je to izuzetno krupan i radikalan prekid sa našom višedecenijskom tradicijom i uobičajenom svešću o pravoj ulozi sudije u krivičnom postupku, već i stoga što to jednostavno **nije ni istinito, niti logično**. Pa *ko odgovara za krivičnu presudu*? Sud naravno. Kako sud može imati *pravo kažnjavanja*, odnosno krivičnog sankcionisanja, ako je bio dokazno pasivan?

• Kako sudija može imati *moralne snage* da potpiše presudu zasnovanu na činjenicama utvrđenim čisto ili primarno stranački izvedenim dokazima uz manje više, potpuno dokazno pasivni sud?

Konačno, pa *i sada postoji žalba zbog pogrešno ili nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja*, što znači da sudija „rizikuje" na primer, ukidanje presude iz toga razloga, a sam nije imao nikakvu dužnost da uopšte i utvrđuje činjenično stanje, tako što bi po svojoj inicijativi izveo potrebne dokaze.

Poslednjih godina dana sprovodi se **obuka za primenu novog Zakonika**, ali je veliko pitanje da li je i pored svih napora i najbolje volje, samo takvim aktivnostima učinjeno dovoljno. I ranije se kod nas već dešavalo da se celokupna priprema za novi zakon ili bar njen „lavovski deo", svede samo na kakvu

takvu obuku. Treba ipak reći da se dobro zna kako po pravilu (čast izuzecima), izgleda obuka koja se svodi na predavanja eksperata, uz uglavnom pasivne učesnike, a treba imati u vidu i da veliki broj nosilaca pravosudnih funkcija čak ni takvu obuku nije prošao, jer se radilo o ljudima koji prethodno nisu „prošli" opšti izbor, odnosno reizbor, pa su naknadno „vraćeni" u pravosudni sistem.

Konačno, kod nas je već uobičajeno da se smatra da je u pripremi za neki novi i bitno drugačiji zakon u odnosu na ranija zakonska rešenja, najvažnija obuka, ili je možda takvu vrstu pripreme najlakše realizovati... Naravno da obuka, iako nije nevažna, nikako ne predstavlja najvažniji element pripreme za neki radikalno drugačiji zakon u odnosu na ranija iskustva, kao što je to sada slučaj sa novim ZKP-om, jer u krajnjoj liniji, sudije i javni tužioci, kao i advokati, mogu i sami, tj. bez posrednika, pa i bez „šarenih" power point prezentacija, da čitaju zakon i upoznaju se sa novim rešenjima. Doduše, nije sporno da je jednostavnije sistematsko upoznavanje sa novim zakonskim rešenjima putem organizovane obuke, ali ne može biti sporno da je *od same obuke daleko važnije imati tehnička sredstva*, zgrade, druge resurse, a tu nažalost, za sada nije mnogo učinjeno.

Kao što svi lako uviđaju da nije kriv dečak iz poučne priče, koji je konačno izgovorio - **„car je go"**, tako ne treba da bude teško ni da se krivci za evidentne probleme koje je već načinio i koje će verovatno i u budućem periodu prouzrokovati novi ZKP, ne traže u onima koji taj loš Zakonik kritikuju, već u onima koji ga ili nekritički i u stvari, bez jakih argumenata hvale, ili prosto ne želeći da se možda „nekome zamere" ili težeći da izbegnu rizik potencijalnog prebacivanja nekakve „nesposobnosti da se prilagode modernim odredbama", jednostavno prećutkuju da se radi o izuzetno lošim odredbama.

I *šta sad*. Nije sasvim jasno zašto još uvek nije bitno promenjen novi Zakonik o krivičnom postupku. Moguće je da prosto nije bilo dovoljno vremena za bitnije promene, predviđene Zakonom o izmenama i dopunama ZKP-a, pa su sada realizovane samo neke za koje je ocenjeno da su urgentne, a ostale ostavljene za buduće vreme. Tako nešto ne bi bilo idealno, jer ne treba zaboraviti da je Nacrt Zakona o izmenama i dopunama, iako svakako, sam po sebi, ne neka savršena „normativna harmonija" i realno sveden na pokušaj da se jednim **„razumnim kompromisom spasi, što se spasti može"** u veoma lošem tekstu novog ZKP-a, od strane relevantne stručne javnosti u Srbiji, bez dileme ocenjen kao tekst koji može *bitno popraviti kvalitet novog Zakonika o krivičnom postupku*, a pre svega, otkloniti najkrupnije koncepcijske anomalije i protivustavne odredbe. Možda se nekome učinilo da je šteta da se novi ZKP radikalno menja nakon što su uložena velika sredstva u obuku pravosudnih kadrova za njegovu primenu. To nije dobar razlog, jer ta sredstva, bez obzira kolika su, nisu nažalost, verovatno ni promil štete koju će Srbija i njeni građani pretrpeti ako se pokaže, a što je vrlo verovatno, da novi ZKP nimalo ne doprinosi efikasnijem krivičnom postupku, već naprotiv, naš krivični postupak čini komplikovanijim, skupljim i znatno manje efikasnim.

Ako bi se u dogledno vreme pristupilo izradi novog Zakonika o krivičnom postupku, tu bi kao uzor mogao poslužiti (a tako je istorijski posmatrano, kod nas bilo i ranije) i veoma moderan novi ZKP Austrije. Austrijska iskustva i njihov novi zakonik bi za Srbiju u uporedno-pravnom smislu bili posebno interesantni jer je i ta zemlja pre nekoliko godina sa sudske prešla na državno-tužilačku istragu, ali nije sud učinila potpuno dokazno pasivnim, niti je eliminisala načelo istine iz krivičnog postupka, a naravno i „pored toga", ili bolje rečeno - *zahvaljujući tome,* njihov krivični postupak spada među najbolje i najefikasnije evropske krivične procedure.

U stvari, možda je i dobro što radikalne promene novog Zakonika nisu usvojene, kao što je to pokušano pre nešto više od godinu dana, jer sasvim je jasno da se ni time ne bi u dovoljnoj meri popravio nov ZKP, a bilo bi nejasno da li problemi u praksi nastaju zbog lošeg kvaliteta osnovnog zakonskog teksta, ili usled promena samog tog osnovnog teksta, što bi verovatno tvrdili oni izuzetno malobrojni koji smatraju da je novi ZKP dobar zakonski tekst. Sada je sve jasno, ali i ova situacija predstavlja poznati slučaj o *učenju na greškama,* kao o *najboljem*, ali istovremeno i *najskupljem načinu sticanja znanja.* Zato je potrebno, da se odmah nakon prvog i manjeg „koraka", pristupi realizaciji drugog dalekosežnijeg i dužeg „koraka", koji bi se sveo na izradu potpuno novog Zakonika o krivičnom postupku, pri čemu bi u konceptualnom smislu, trebalo postupiti na sledeći način:

1) razviti koncept javno-tužilačke istrage, ali tako da on bude usklađen sa potrebama naše zemlje i našom krivičnoprocesnom tradicijom, a ne da se u okviru njega „eksperimentiše" sa svojevrsnim „egzotičnim" idejama, poput tzv. paralelne istrage. Dobar uzor u tom pravcu može da bude novi ZKP Austrije, zemlje u kojoj je nedavno sudska istraga, zamenjena državno-tužilačkom. U novom Zakoniku treba da postoji samo jedna istražna faza, a ne kao sada dve - predistražni postupak i istraga. Pored toga, ovde treba imati u vidu da je u stvari, naš nekadašnji pretkrivični postupak uvek i bio neka vrsta neformalne ili poluformalne *javno-tužilačko/policijske istrage,* pa treba koristiti i ta već ustaljena iskustva;
2) dati veći značaj načelu neposrednosti, što znači da se ne mogu rutinski i sasvim jednostavno dokazi tužioca automatski koristiti na glavnom pretresu (jer to nisu dokazi suda, niti dokazi izvedeni pred sudom), pri čemu istovremeno treba omogućiti šire angažovanje sudije (bilo da je to sudija za istragu, ili sudija za prethodni postupak), prilikom obezbeđenja dokaza u istrazi, onda kada postoji opasnost da oni neće moći da se ponove na glavnom pretresu, ili kada se radi o dokaznim aktivnostima u korist odbrane; Sada, prema ZKP-u iz 2011. godine, sudija za prethodni postupak ne može neposredno da vrši neku dokaznu radnju u korist odbrane u istrazi (što bi bilo logično), već može samo da naloži javnom tužiocu da preduzme takvu radnju, ako se javni tužilac prethodno ogluši o takav zahtev okrivljenog, odnosno branioca. Ovo je loše rešenje, tim pre, što zakonodavac uopšte ne rešava problem eventualnog oglušenja javnog tužioca o nalog sudije za prethodni postupak. Konačno, i ako javni tužilac po nalogu sudije za prethodni postupak izvrši zahtevanu radnju, sasvim je ja-

sno da on to po pravilu, neće učiniti sa nekim velikim „entuzijazmom", jer se radi o radnji koju je prethodno sam taj javni tužilac smatrao nepotrebnom.

3) pažljivije postupiti prilikom uvođenja u sistem raznih oblika zadobijanja tzv. kooperativnih svedoka (svedoci saradnici, odnosno „okrivljeni/osuđeni saradnici), jer sistem uveden Zakonikom iz 2011. godine u tom pogledu omogućava i neke potencijalne zloupotrebe, naročito kada se radi o primeru da se čak osuđujuća presuda donesena na temelju iskaza okrivljenog/osuđenog saradnika, koristi (čita) kao dokaz u drugom predmetu, uz istovremeno onemogućavanje da se saokrivljeni/saoptuženi ispituju kao svedoci i sl.;
4) bolje definisati sporazum o priznanju krivičnog dela, ali i mehanizam oportuniteta krivičnog gonjenja, pri čemu treba posebno imati u vidu i potrebu adekvatnije zaštite interesa oštećenog;
5) razviti alternativne načine rešavanja predmeta krivičnog postupka, odnosno tzv. uprošćene i sumarne procesne forme, te postupak za lakša krivična dela načelno učiniti bržim i jednostavnijim;
6) ukinuti održavanje pripremnog ročišta, jer se ono u praksi pokazalo kao izuzetno komplikovano i potpuno nekorisno, a istovremeno se time i nepotrebno odugovlači postupak, te uvesti bolji i efikasniji sistem sudske kontrole optužnice;
7) naći pravu meru između delovanja načela istine i pravila o teretu dokazivanja;
8) urediti na bolji način glavni pretres, tako da se otklone neki sada postojeći nepotrebni elementi koji omogućavaju odugovlačenje krivičnog postupka, ali ga istovremeno i značajno poskupljuju;
9) učiniti sud dokazno aktivnijim, ali tako da to bude u skladu sa osnovnim elementima načela pravičnog vođenja krivičnog postupka;

urediti na adekvatniji način sistem pravnih lekova, pri čemu posebno treba obratiti pažnju na kvalitetnije formulisanje konkretnih žalbenih razloga, te što je posebno važno, uvesti više razloga za žalbu o kojima drugostepeni sud vodi računa po službenoj dužnosti.

• Imajući u vidu pre svega usvojeni koncept tzv. tužilačke istrage i izmenjene nove uloge procesnih subjekata, kako tumačite reakcije pravosuđa i stručne javnosti?

Ovo sam uglavnom objasnio u odgovoru na prethodno pitanje, a mogu samo da dodam da je stručna javnost uglavnom izrazito nezadovoljna novim ZKP-om. U pravosuđu postoji i određena inercija i strah da bi suviše žustra kritika novog Zakonika mogla biti shvaćena kao nespremnost za njegovu primenu, ali i mimo toga, brojni su profesionalci iz prakse koji sve češće i sa sve jačim argumentima kritikuju novi ZKP, a u praksi se stalno uočavaju novi problemi, što je takođe primer da se nažalost, radi o veoma manjkavom zakonskom tekstu.

3. Uloga sudijskih i tužilačkih pomoćnika po sadašnjem krivično-procesnom zakonodavstvu R. Srbije. *Prostor za poboljšanje/proširenje njihove uloge.*

Kada ne bi bilo sudijskih i tužilačkih pomoćnika u nekim sudovima i javnim tužilaštvima, verovatno bi brzo nastao pravi „kolaps". To nažalost, mnogi ne uviđaju i često se ne vidi da iza formalnih rezultata nekih sudija i javnih tužilaca, odnosno zamenika javnih tužilaca, stoji ogroman rad „nevidljivih" ljudi, odnosno njihovih pomoćnika.

Potrebno je značajno poboljšati položaj sudijskih i tužilačkih pomoćnika, kako u finansijskom smislu, tako i sa stanovišta znatno boljeg formalnog vrednovanja i uočavanja njihovog rada. Naime, čini se da sadašnji sistem njih često čini sasvim „latentnim", te da oni prosto služe da „formalno nevidljivi" i praktično „neprimetni", obave često i „ceo" posao nekim nosiocima pravosudnih funkcija. Skoro da je javna tajna da nažalost, ima sudija koji praktično godinama nisu same napisale ni jednu jedinu presudu. Ono što bi formalno trebalo da bude pripremanje materijala za sudiju i pisanje „nacrta" odluke, se u praksi ponekad pretvara u pisanje kompletne odluke, koja se sudiji samo „daje na potpis". To je nedopustivo. Radi se o praksi koja nije dobra iz mnogo razloga. Time se degradira kako sudijska funkcija, tako i rad sudijskih pomoćnika. To predstavlja i svojevrsno „izigravanje" zakona. Konačno, to nije ni elementarno pošteno i pravično.

Poseban je problem što su zbog propale reforme i neuspešnog tzv. opšteg izbora ili reizbora svih nosilaca pravosudnih funkcija, veoma smanjene šanse brojnih izuzetno kvalitetnih sudijskih i tužilačkih pomoćnika, da postanu nosioci pravosudnih funkcija, tj. budu birani za sudije i zamenike javnih tužilaca. Čak se od Srbije od nekih stranih eksperata i institucija, poput Svetske banke, nedovoljno argumentovano zahteva da u budućnosti smanji broj nosilaca pravosudnih funkcija, iako to nije opravdano brojem predmeta, tj. obimom posla u sudovima i javnim tužilaštvima. Potrebno je ipak, pošto poto iznaći prostor da što brže veći broj mladih i talentovanih sudijskih i tužilačkih pomoćnika bude biran za sudije i zamenike javnih tužilaca, jer će samo tako naš pravosudni sistem imati budućnost.

Sistem je sada veoma nepravičan, pa čak i poprilično surov. Na primer, mi se zvanično zalažemo za povećanje nataliteta, ali je baš u odnosu na to pitanje položaj zaposlenih u pravosuđu izuzetno težak. Naime, kada i inače, znamo kakva je sada „polna struktura" u pravosuđu i kada dobro znamo koliko je mukotrpan put koji omogućava da jedan ma koliko kvalitetan sudijski i tužilački pomoćnik, postane sudija ili tužilac, možemo samo da pretpostavimo i kakve su šanse da postane majka neka imaginarna devojka koja je svoju „profesionalnu sreću" našla u pravosuđu. Naime, i ako je bila uspešan student, nakon što prođe pravosudne „Scile i Haribde", te bude primljena prvo kao pripravnik, a kasnije postane sudijski/tužilački pomoćnik, te ko zna kad i kako, bude birana za sudiju ili zamenika javnog tužioca i to na „probni" početni period od tri godine, ona više neće biti preterano mlada. Radi se o tužnoj istini. To znači da ako ima sreće i smogne snage da rodi bar jedno dete, to će nažalost, po pravilu biti onda kada više uveliko ne spada u mlađu populaciju, što je sve skopčano i sa čitavim nizom drugih ozbiljnih problema, a kakve su još pri tom, šanse da značajno proširi svoju porodicu. I sve se to, što je najtragičnije, dešava jednoj socijalnoj populaciji koja je po definiciji najobrazovanija i u čije je obrazovanje samo društvo puno uložilo, a koja radi za pravni sistem izuzetno odgovoran posao, koji je i od ogromnog značaja za društvo.

DECA KAO DIREKTNE I INDIREKTNE ŽRTVE PORODIČNOG NASILJA

Snežana Mitić
viši tužilački saradnik
Osnovno javno tužilaštvo u Paraćinu

Statistički gledano najprisutniji vid porodičnog nasilja je partnersko nasilje muškarca prema ženi, s tim da su u čak 50-70% domaćinstava sa decom u kojima je prisutno partnersko nasilje, deca takođe zlostavljana.

Istovremeno zlostavljanje žene i deteta ukazuje na njihovu povezanost u kojoj nasilje od strane zlostavljača nad decom najčešće predstavlja strategiju prinude na određeno ponašanje nad majkom/ženom. U takvim situacijama deca postaju indirektne žrtve jer je primarni motiv zlostavljača dominacija ili zastrašivanje majke/žene, a ne direktno nasilje nad detetom, s tim da se navedenim ne umanjuje svojstvo žrtve deteta, jer i takav vid prikrivenog nasilja, predstavlja vid porodičnog nasilja i dete jeste žrtva.

Različiti su načini na koje zlostavljači koriste dete u težnji manipulacije nad ženom/majkom. Koriste ih kao „špijune" ili „taoce", bivaju zastrašivana ili izolovana od majke i instruisana da pružanjem informacija o kretanju majke, štite od mogućeg nasilja. U takvim uslovima deca razvijaju i sama takozvane „strategije preživljavanja" kako bi smanjila nasilje koje doživljavaju. Kroz neposredne pokušaje zaštite majke „umetanjem" između roditelja, rizikuju da sebe dovedu u opasnost da i fizički budu povređena, preuzimaju na sebe odgovornost, izražavaju želju za ostajanjem sa nasilnim ocem nakon njegovog odvajanja od majke kako bi se izbeglo dalje povređivanje majke. Ovim strategijama deca prave izbor koji ih u svakom slučaju stavlja u poziciju indirektne žrtve porodičnog nasilja.

Ozbiljnost problema je utoliko veća jer se nasilje u porodici, preko dece kao svedoka direktnih ili indirektnih žrtvi, reprodukuje dalje. Tako, imamo situaciju da su 73% muškaraca nasilnika kao deca bili zlostavljani. Od dece koja su bila svedoci porodičnog nasilja, 60% dečaka su eventualni nasilnici, dok 50% devojaka postaju žrtve. Iz intervjua koji su vođeni sa decom, istraživači su otkrili da gotovo svi mogu vrlo detaljno opisati brojne detalje nasilnog ponašanja svojih roditelja, za koje očevi i majke nisu ni bili svesni da su deca bili svedoci.

Za razliku od indirektnog nasilja nad decom u kom deca nisu primarne žrtve zlostavljača, kod direktnog nasilja to jesu. Definicija nasilja nad detetom - isto predstavlja fizičko ili emocionalno zlostavljanje, seksualnu zloupotrebu, zanemarivanje ili nemaran postupak, kao i komercijalnu ili drugu eksploataciju, što dovodi do stvarnog ili potencijalnog narušavanja detetovog zdravlja, ugrožavanja detetovog razvoja ili dostojanstva u okviru odnosa koji uključuje odgovornost, poverenje ili moć.

Nasilje nad detetom kao članom porodice podleže krivičnopravnoj zaštiti, predstavlja posebno krivično delo Nasilje u porodici i goni se po službenoj dužnosti. Postoji pet oblika navedenog krivičnog dela za koja su predviđene različite kazne. Kazna je srazmerna posledicama koje ovo delo ima za žrtvu. Pored težine posledice koja utiče na visinu kazne, na istu utiču i godine oštećenog člana porodice, tako da ukoliko je delo izvršeno na štetu maloletnog lica može se izreći teža kazna zatvora od dve do deset godina. Time je jasna intencija zakonodavca da pruži veću krivičnopravnu zaštitu deci kao maloletnim žrtvama porodičnog nasilja.

U praktičnoj primeni, nasilje u kom su deca direktne i jasno vidljive žrtve je uvek predmet krivičnog postupka, s tim da je drugačija situacija kada su deca indirektne žrtve u situacijama partnerskog nasilja. Državni organi se u većini slučajeva baziraju na direktnu žrtvu, odnosno ženu ili majku, s obzirom na veću potrebu zaštite i laku dokazivost slučaja, ostavljajući po strani traumatizovano dete kog je izloženost porodičnom nasilju učinila takođe žrtvom i oštećenim licem u krivičnopravnom smislu.

Posledice ovakvog postupanja su ogromne i po dete koje ne dobija potrebnu pomoć stručnih lica u smislu psihološke podrške i po društvo posebno u smislu napred opisane dalje reprodukcije nasilja, te je neophodno i takvu poziciju prepoznati kao žrtvu nasilja i dati joj svojstvo oštećenog maloletnog lica u postupku.

I pregled preporuka Zaštitnika građana koji je postupao po pritužbama na rad Centara za socijalni rad potvrđuje da su ove službe činile propuste koji se ogledaju u nepreduzimanju mera i aktivnosti propisanih za slučaj sumnje/saznanja o porodičnom nasilju, sa preporukama br. 14-857/12 i br. 14-654/11 kojima im se nalaže da u takvim slučajevima prilagode svoje postupanje činjenici da je dete koje je prisutno vršenju porodičnog nasilja uvek i bez izuzetaka žrtva zlostavljanja i zanemarivanja.

Kao zaključak dolazi se do činjenice da je nužno postići koordinirani odgovor svih relevantnih aktera u zajednici kako policije i Centara za socijalni rad koji se na terenu prvi susreću sa aktom porodičnog nasilja i kvalifikuju dete kao direktnu ili indirektnu žrtvu, a kasnije tužilaštava i sudova koji će pružiti punu krivičnopravnu zaštitu podjednako za obe navedene kategorije.

PROBLEM KRIVIČNOG GONJENJA UČINILACA KRIVIČNOG DELA NASILJE U PORODICI IZ ČLANA 194. KRIVIČNOG ZAKONIKA

Jelena Stevančević

Nasilje u porodici možemo posmatrati kao opasnu društvenu pojavu, ali i kao krivično delo. Nasilje u porodici je predmet krivičnog zakonodavstva, ali je regulisano i drugim propisima, a posebno je određeno i u Porodičnom zakonu[1]. Međutim, ukoliko se nasilje u porodici posmatra kao krivično delo, na početku je potrebno označiti pasivni subjekt pomenutog dela, odnosno člana porodice. Prema članu 112. stav 28. Krivičnog zakonika[2] članom porodice smatraju se: supružnici, njihova deca, preci supružnika u pravoj liniji krvnog srodstva, vanbračni partneri i njihova deca, usvojilac i usvojenik, hranilac i hranjenik, članovima porodice smatraju se i braća i sestre, njihovi supružnici i deca, bivši supružnici i njihova deca i roditelji bivših supružnika, ako žive u zajedničkom domaćinstvu, kao i lica koja imaju zajedničko dete ili je dete na putu da bude rođeno, iako nikada nisu živela u istom porodičnom domaćinstvu.

Nasilje u porodici predstavlja krivično delo iz korpusa krivičnih dela protiv braka i porodice, propisano u članu 194. Krivičnog zakonika koji glasi:

(1) Ko primenom nasilja, pretnjom da će napasti na život i telo, drskim ili bezobzirnim ponašanjem ugrožava spokojstvo, telesni integritet ili duševno stanje člana svoje porodice, kazniće se zatvorom od tri meseca do tri godine.

(2) Ako je pri izvršenju dela iz stava 1. ovog člana korišćeno oružje, opasno oruđe ili drugo sredstvo podobno da telo teško povredi ili zdravlje teško naruši, učinilac će se kazniti zatvorom od šest meseci do pet godina.

(3) Ako je usled dela iz stava 1. i 2. ovog člana nastupila teška telesna povreda ili teško narušavanje zdravlja ili su učinjena prema maloletnom licu, učinilac će se kazniti zatvorom od dve do deset godina.

(4) Ako je usled dela iz stava 1, 2. i 3. ovog člana nastupila smrt člana porodice, učinilac će se kazniti zatvorom od tri do petnaest godina.

(5) Ko prekrši mere zaštite od nasilja u porodici koje mu je sud odredio na osnovu zakona, kazniće se zatvorom od tri meseca do tri godine i novčanom kaznom.

U stavu 1. člana 194. Krivičnog zakonika propisan je osnovni oblik, dok su u stavu 2, 3. i 4. propisani teži, kvalifikovani oblici ovog krivičnog dela.

Posledice nasilja u porodici su velike i pogađaju ne samo pasivni subjekt nasilja u porodici, već samog izvršioca, kao i ostale članove porodice. Nasilje u porodici najčešće se vezuje za nepovoljne ekonomske i socijalne prilike izvršioca navedenog krivičnog dela ili same žrtve, potom za zloupotrebu alkohola ili opojnih droga i neobrazovanje. Međutim, teška materijalna situacija, zloupotreba opojnih sredstava i slaba edukacija nisu jedini okidači nasilja u porodici, te je nezahvalno definisati kao uzroke nasilja u porodici, isključivo gore pomenute faktore, jer do nasilja dolazi u najrazličitijim okolnostima i vrše ga lica različitog ekonomskog i obrazovnog profila.

Država je zakonom uredila krivično gonjenje učinilaca navedenog krivičnog dela, koje se goni po službenoj dužnosti. Kada se prijavi nasilje u porodici, državni organi deluju odmah sa ciljem da ga zaustave, ali i da prikupe prve dokaze koji će biti od značaja u daljem toku krivičnog postupka. Nasilje u porodici može prijaviti bilo koje lice ukoliko je došlo do preduzimanja radnji, koje se mogu podvesti pod pomenuto krivično delo, u toku samog izvršenja ili nakon toga. Najčešće žrtve nasilja u porodici prijavljuju krivično delo i izvršioca, i to uglavnom čine prijavljujući ga nadležnim organima Ministarstva unutrašnjih poslova ili nadležnom javnom tužilaštvu. Imajući u vidu vrstu krivičnog dela, mere iz nadležnosti državnih organa preduzimaju se hitno, bez odlaganja, a posebno kada su deca žrtve nasilja u porodici. U postupak se najčešće uključuje pored organa unutrašnjih poslova i javnog tužilaštva, i nadležni Centar za socijalni rad.

Kada se steknu zakonom propisani uslovi i kada nadležno javno tužilaštvo pokrene krivični postupak protiv izvršioca pomenutog krivičnog dela, odnosno osumnjičenog, preduzimaju se određene dokazne radnje usmerene na utvrđivanje postojanja krivičnog dela i krivice učinioca, odnosno ukoliko se radi o kvalifikovanom obliku krivičnog dela za koje je propisana kazna zatvora preko osam godina sprovodi se istraga. Saslušava se osumnjičeni, ispituju se oštećeni u svojstvu svedoka, kao i druga lica, odnosno svedoci koji imaju saznanja o inkriminisanom događaju. U slučaju da je maloletno lice oštećeno, postavlja mu se punomoćnik, a u zakonom propisanim situacijama osumnjičenom se, ako ima razloga za obaveznu odbranu, postavlja branilac po službenoj dužnosti, a ukoliko osumnjičeni nije u mogućnosti da sam angažuje branioca - advokata. Kada se radi o krivičnom delu koje je

za posledicu imalo nanošenje telesnih povreda, a postoji sumnja u odnosu na vrstu i način (mehanizam) nastanka telesnih povreda, organ postupka određuje veštačenje telesnih povreda, kako bi se veštak odgovarajuće struke izjasnio o vrsti, težini i mehanizmu nastanka povreda kod oštećenih. Kada se pojavi sumnja da je isključena ili smanjenja uračunljivost okrivljenog, ili da je okrivljeni usled zavisnosti od upotrebe alkohola ili opojnih droga učinio krivično delo ili je zbog duševnih smetnji nesposoban da učestvuje u postupku, organ postupka odrediće psihijatrijsko veštačenje na okolnost utvrđivanja stanja uračunljivosti osumnjičenog u vreme izvršenja krivičnog dela i eventualne potrebe izricanja mere bezbednosti obaveznog lečenja alkoholičara ili mere bezbednosti obaveznog lečenja narkomana, ali i drugih mera bezbednosti koje su propisane u navedenom Krivičnom zakoniku. Mogu se vršiti i druge dokazne radnje i to preduzimanje uviđaja, ali i rekonstrukcija događaja. U zavisnosti od okolnosti izvršenja krivičnog dela određuju se i mere zaštite od nasilja u porodici.

Imajući u vidu sve gore navedeno jasno je da državni organi aktivno učestvuju u sprečavanju daljeg nasilja u porodici i procesuiraju izvršioca krivičnog dela, a što pretpostavlja angažovanje velikih ljudskih i finansijskih resursa.

Međutim, treba pomenuti jednu situaciju kada žrtva ili žrtve nasilja u porodici, a čije izjave mogu biti od ključne važnosti za dalji tok krivičnog postupka i mogu uticati na odluku javnog tužilaštva da podnese optužni predlog ili podigne optužnicu, ali i na konačan ishod krivičnog postupka, izjave da neće svedočiti, i pozovu se na član 94. Zakonika o krivičnom postupku[3]. Govorimo o situaciji kada se radnje koje je preduzeo okrivljeni, bez postojanja iskaza svedoka ili svedoka oštećenog, a u nedostatku drugih dokaza, ne mogu dovesti u vezu sa posledicama izvršenja krivičnog dela, odnosno ne mogu podvesti pod radnju izvršenja krivičnog dela, a svedok odluči da uskrati svoj iskaz i iskoristi zakonsko pravo propisano u članu 94. Zakonika o krivičnom postupku, u kojem su navedeni razlozi oslobođenja od dužnosti svedočenja, i koji propisuje u stavu jedan da je od dužnosti svedočenja oslobođeno lice sa kojim okrivljeni živi u braku, vanbračnoj ili drugoj trajnoj zajednici života, srodnik okrivljenog po krvi u pravoj liniji, u pobočnoj liniji do trećeg stepena zaključno, kao i srodnik po tazbini do drugog stepena zaključno, usvojenik i usvojitelj okrivljenog. Takav pasivni odnos svedoka, u nedostatku drugih dokaza, može dovesti do okončanja postupka, ali u korist izvršioca krivičnog dela.

Stav jedan člana 94. Zakonika o krivičnom postupku predstavlja privilegiju koja je data svedocima, da sami odluče da li će u postupku svedočiti, zbog njihovog odnosa sa okrivljenim. Oni mogu da, a nakon što budu upozoreni na član 94. iskoriste svoje pravo i uskrate svoj iskaz u ranijim fazama postupka, što može rezultirati prestankom krivičnog gonjenja okrivljenog od strane nadležnog javnog tužilaštva. Međutim, dešava se da svedok uskrati svoj iskaz i posle podnošenja optužnog predloga ili podizanja optužnice, pred sudom pozivajući se na član 94. navedenog Zakonika, i to kada je država uveliko pokrenula svoje mehanizme, a nadležno javno tužilaštvo sprovelo postupak, koji je podrazumevao izvođenje velikog broja dokaznih radnji, ili postavljanje punomoćnika i branioca, advokata, čije troškove izvođenja i postavljanja u samom početku snosi tužilaštvo, te sud iskaze date i prikupljene u dotadašnjem toku postupka izuzima, jer se takvi iskazi ne mogu koristiti u daljem toku postupka.

Svedok može uskratiti svoj iskaz usled različitih okolnosti. Najčešće se radi o emotivnim razlozima, potom želji da se prevaziđe nastala situacija u porodici i sačuva njeno jedinstvo, ili je u pitanju sramota ili loša ekonomska situacija, jer izvršilac navedenog dela često jeste i lice koje jedino ostvaruje zaradu u porodici i izdržava je. Posledice izbora svedoka ili žrtve nasilja u porodici, oštećenog, da uskrati svoj iskaz u bilo kojoj fazi postupka, naročito u fazi glavnog pretresa su višestruke. Na taj način organima postupka je znatno otežano dokazivanje krivičnog dela i krivice učinioca, a što na kraju može dovesti i do izostanka osude i sankcije. U tom slučaju izvršilac krivičnog dela se uglavnom vraća u porodicu u kojoj je vršio nasilje, koje često i ponavlja, čime se stvara nova opasnost od ugrožavanja spokojstva, telesnog integriteta i duševnog stanja člana - članova porodice, a svi troškovi koju su nastali u toku krivičnog postupka padaju na teret budžetskih sredstava.

Kada dođe do gore pomenute situacije zaključuje se da je država, preko svojih organa trošila ljudske resurse, vreme i novac, ali da je sve ostalo bez željenog rezultata, te je država onemogućena da sankcioniše izvršioca krivičnog dela, čije su posledice u odnosu na žrtvu i porodicu, kao najvažniju ćeliju društva, višestruke.

Međutim, ne treba zaboraviti da je član 94. Zakonika o krivičnom postupku, privilegija i pravo koje je ostavljeno licima na izbor, s obzirom na njihov poseban odnos prema učiniocu krivičnog dela, ali bi za krivični postupak i same žrtve nasilja u porodici najcelishodnije bilo da se iskazi svedoka dati pred javnim tužilaštvom, ukoliko su svedoci bili decidirani u pogledu toga da se neće koristiti pravom iz člana 94. Zakonika o krivičnom postupku, odnosno odreknu se navedenog prava, a javno tužilaštvo preduzme sve potrebne dokazne radnje i optuži okrivljenog, kasnije u toku krivičnog postupka pred sudom ne izuzimaju, ukoliko se svedoci ili oštećeni u međuvremenu predomisle i odluče da se koriste navedenim pravom i uskrate svoj iskaz pred sudom, u fazi glavnog pretresa, a što bi u znatnoj meri uticalo na sam postupak, i povećalo izglede za osudu izvršioca navedenog krivičnog dela.

[1] *Službeni glasnik RS", broj 18/2005, 72/2011 – dr. zakon i 6/2015*
[2] *Službeni glasnik RS" broj 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 – ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013 i 108/2014*
[3] *Službeni glasnik RS", broj 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 i 55/2014*

MERE ZAŠTITE OD NASILJA U PORODICI U PORODIČNOM PRAVU

Mirna Popov, sudijski pomoćnik u Apelacionom sudu u Novom Sadu

Odredbama člana 10. Porodičnog zakona[1], koje imaju karakter opštih odredaba, izričito je zabranjeno nasilje u porodici i propisano da svako, u skladu sa zakonom, ima pravo na zaštitu od nasilja u porodici.

Nasilje u porodici definisano je odredbom člana 197. stav 1. Porodičnog zakona, prema kojoj ono predstavlja ponašanje kojim jedan član porodice ugrožava telesni integritet, duševno zdravlje ili spokojstvo drugog člana porodice. Odredbama stava 2. istog zakonskog člana propisana su ponašanja koja se neizostavno smatraju nasiljem u porodici, tj. karakteristični vidovi nasilja koji se u praksi najčešće ispoljavaju (imenovani oblici nasilja), uz određenje da se nasiljem u porodici smatra i svako drugo drsko, bezobzirno i zlonamerno ponašanje, koje jedan član porodice ispoljava prema drugom članu (neimenovani oblici nasilja). Imenovani vidovi porodičnog nasilja su: nanošenje ili pokušaj nanošenja telesne povrede, izazivanje straha pretnjom ubistvom ili nanošenjem telesne povrede članu porodice ili njemu bliskom licu, prisiljavanje na seksualni odnos, navođenje na seksualni odnos ili seksualni odnos sa licem koje nije navršilo 14. godinu života ili sa nemoćnim licem, ograničavanje slobode kretanja ili komuniciranja sa trećim licima, i vređanje. Pod neimenovane vidove nasilja, kao što je već navedeno, potpada svako drugo drsko, bezobzirno i zlonamerno ponašanje kojim jedan član porodice ugrožava osnovne vrednosti drugog člana porodice, a to su njegov telesni integritet, duševno zdravlje ili spokojstvo.

Polazeći od veoma široko postavljene zakonske definicije nasilja u porodici, sud u svakom postupku za zaštitu od nasilja u porodici treba da utvrdi da li je i na koji način nasilje ispoljeno. Bez obzira na to da li se radi o imenovanom ili neimenovanom obliku nasilja, na sudu je da utvrdi da li je konkretno ponašanje lica za koje se tvrdi da je izvršilac nasilja, zaista ispoljeno, i da potom kvalifikuje to ponašanje, odnosno da oceni da li se ono ima smatrati nasiljem u porodici, s obzirom na to u čemu se radnja, odnosno ponašanje ogleda, šta je cilj takve radnje i kakve je posledice izazvala u odnosu na člana porodice koji tvrdi ili za koga se tvrdi da je žrtva porodičnog nasilja. Nasilje u porodici podrazumeva svako ponašanje koje odstupa od standarda uobičajenog ophođenja i komuniciranja među članovima porodice, za koje, da bi bilo kvalifikovano kao nasilje u porodici, nije neophodan kontinuitet (trajnost i ponavljanje takvog ponašanja), već je u određenim situacijama dovoljna i jedna radnja, odnosno akt koji ima karakter nasilja u porodici. Drskost, bezobzirnost i zlonamernost su suštinske karakteristike nasilja u porodici, koje ga jasno razlikuju od dozvoljenog ponašanja, što je sud dužan da ceni u svakom konkretnom slučaju, uzimajući u obzir sve okolnosti tog slučaja, te da zauzme stav o tome da li konkretna radnja, odnosno ponašanje predstavlja nasilje u porodici. Jasno je da zakonskom normom ne mogu biti predviđene baš sve životne situacije koje potpadaju pod definiciju nasilja u porodici, ali je širinom zakonske definicije i ostavljanjem sudu na ocenu da li se određeno ponašanje ima kvalifikovati drskim, bezobzirnim i zlonamernim ponašanjem stvorena opasnost da neimenovani oblici nasilja u porodici ostanu nekvalifikovani ili pogrešno kvalifikovani kao takvi. Ovo posebno kada se ima u vidu da ponašanje jednog člana porodice prema drugom članu u određenoj sredini može biti kvalifikovano kao psihičko nasilje (npr. vikanje, psovanje ili na drugi način verbalno ugrožavanje člana porodice), dok se u drugoj sredini takvo ponašanje može tolerisati kao uobičajeno u komunikaciji među članovima porodice ili prilikom vaspitanja deteta (što je neretko slučaj u manjim sredinama). Nasilje, međutim, postoji i u situaciji kada jedan član porodice samo verbalno ugrožava ili narušava integritet drugog člana porodice i kada takvo ponašanje žrtvu stavlja u neravnopravan položaj, praćen osećajem nemoći i straha, o čemu je sud dužan da vodi računa u svakom konkretnom slučaju, sveobuhvatno sagledavajući sve okolnosti tog slučaja.

Krug subjekata kojima pripada pravo na porodičnopravnu zaštitu od nasilja u porodici određen je odredbom člana 197. stav 3. Porodičnog zakona, kojom je definisano koja lica se, za potrebe pružanja ove vrste zaštite, smatraju članovima porodice. Tako se, u smislu navedene zakonske odredbe, članovima porodice smatraju: supružnici ili bivši supružnici, deca, roditelji i ostali krvni srodnici, te lica u tazbinskom ili adoptivnom srodstvu, odnosno lica koja vezuje hraniteljstvo, lica koja žive ili su živela u istom porodičnom domaćinstvu, vanbračni partneri ili bivši vanbračni partneri, kao i lica koja su međusobno bila ili su još uvek u emotivnoj ili seksualnoj vezi, odnosno koja imaju zajedničko dete ili je dete na putu da bude rođeno, iako nikada nisu živela u istom porodičnom domaćinstvu. U određivanju kruga lica koja se smatraju članovima porodice i koja, samim tim, uživaju pravo na porodičnopravnu zaštitu od nasilja u porodici, uočava se intencija zakonodavca da na ovaj način pruži zaštitu što većem broju lica, pa i licima koja nikada nisu živela u istom porodičnom domaćinstvu, ali ih vezuje zajedničko dete, odnosno emotivna ili seksualna veza.

Protiv člana porodice koji vrši nasilje sud može odrediti jednu ili više mera zaštite od nasilja u porodici, kojom se privremeno zabranjuje ili ograničava održavanje ličnih odnosa sa drugim članom porodice (član 198. stav 1. Porodičnog zakona). Mere zaštite od nasilja u porodici propisane su odredbama člana 198. stav 2. Porodičnog zakona, i one su: izdavanje naloga za iseljenje iz porodičnog stana ili kuće, bez obzira na pravo svojine odnosno zakupa nepokretnosti, izdavanje naloga za useljenje u porodični stan ili kuću, bez obzira na pravo svojine odnosno zakupa nepokretnosti, zatim zabrana približavanja članu porodice na određenoj udaljenosti, zabrana pristupa u prostor oko mesta stanovanja ili mesta rada člana porodice i zabrana daljeg uznemiravanja člana porodice. Izrečena mera ili mere zaštite od nasilja u porodici mogu trajati najviše godinu dana (član 198. stav 3. Porodičnog zakona), s tim što je propisana mogućnost produžavanja njihovog trajanja, sve dok ne prestanu razlozi zbog kojih su određene (član 199. Porodičnog zakona). One moraju biti adekvatne i srazmerne aktu ispoljenog nasilja, i kao takve podobne da zaštite žrtvu porodičnog nasilja, jer je samo na taj način moguće ostvarivanje ciljeva i svrhe zbog kojih su zakonom ustanovljene. Za odlučivanje o svrsishodnosti određivanja mera zaštite od nasilja u porodici i njihovog produžavanja, pored postojanja akta nasilja, presudno je i postojanje subjektivnog osećaja ugroženosti i straha od recidiva kod osobe koja je žrtva porodičnog nasilja. Prvenstveni cilj navedenih mera je zaštita žrtava porodičnog nasilja, tako što se žrtvama obezbeđuju spokojstvo, mir i bezbednost u određenom vremenskom periodu, život bez straha od daljeg nasilja, oslobađanje od trauma, i uopšte oporavak od posledica izvršenog nasilja nad njima (bilo fizičkog ili psihičkog). Međutim, mere zaštite od nasilja u porodici imaju za cilj i sprečavanje ponavljanja nasilničkog ponašanja, jer deluju kao opomena izvršiocu akta nasilja i upozoravaju ga na zakonske posledice koje ga očekuju u slučaju ponavljanja takvog dela. Navedene mere ne štite samo žrtve nasilja, već i izvršioce, budući da ih svojim postojanjem i delovanjem osujećuju u ponavljanju nedozvoljenog ponašanja i štite od ponovnog trpljenja zakonskih posledica. Izrečene mere zaštite moraju biti efikasne i svrsishodne kako bi mogle ostvariti svoj cilj na planu prevencije, a njihov krajnji cilj je zaštita porodice kao osnovne i najznačajnije zajednice ljudskog društva, kako kao celine, tako i svakog njenog člana pojedinačno.

Odredbom člana 200. Porodičnog zakona regulisan je prestanak izrečene mere, odnosno mera zaštite od nasilja u porodici, tako što je propisano da mera zaštite može prestati i pre isteka vremena trajanja na koje je određena, ako prestanu razlozi zbog kojih je bila određena.

U svakom slučaju, u sporu za zaštitu od nasilja u porodici, bez obzira na to da li se radi o postupku za određivanje mere zaštite od nasilja u porodici, produženje ili prestanak mere zaštite, sud je dužan da sagleda i detaljno analizira sve okolnosti konkretnog slučaja, kao i posledice izvršenog akta nasilja (ukoliko utvrdi da je ono izvršeno), te da u predmetnoj pravnoj stvari donese odluku kojom će se na najbolji mogući način ostvariti svrha porodičnopravne zaštite od nasilja u porodici. Ovde je značajno ukazati i na to da su se u sudskoj praksi javljale situacije kada određivanje mera zaštite od nasilja u porodici nije bilo svrsishodno, jer je ustanovljeno da se radi o nasilničkom ponašanju krvnog srodnika prema drugom krvnom srodniku koje u svojoj osnovi nije imalo porodične, već nerešene svojinskopravne ili imovinske odnose, te da se zaštita od takvih eventualnih nezakonitih postupanja može ostvarivati u krivičnom ili prekršajnom postupku, a ne u sporu za zaštitu od nasilja u porodici[2].

[1] *„Službeni glasnik RS“ br. 18/05, 72/11 - drugi zakon i 6/15*

[2] *Prema stanovištu izraženom u presudi Apelacionog suda u Novom Sadu br. Gž 2. 377/13 od 24.06.2013. godine, mere zaštite od nasilja u porodici ne mogu se određivati kada nikakvi lični odnosi između rođene braće ne postoje dugi vremenski period, a nasilje je proisteklo iz verbalnog sukoba zbog nerešenih suvlasničkih odnosa.*

NASILJE U PORODICI SA ASPEKTA GRAĐANSKOG PRAVA

Petar Učajev, advokat

I UVOD I PRAVNA REGULATIVA

Republika Srbija je svojim zakonodavstvom u potpunosti prihvatajući i takoreći, uključivši se u sveopšti razvoj svesti o unapređenju utvrđenih vrednosti društva, vrlo brzo došla u sam vrh država koje podrobno i kvalitetno regulišu brak i odnose u braku, vanbračnoj zajednici, odnose deteta i roditelja, usvojenje, hraniteljstvo, starateljstvo, izdržavanje, imovinske odnose u porodici, zaštitu od nasilja u porodici, postupke u vezi sa porodičnim odnosima i lično ime.

Naime, ratifikacijom Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima deteta, Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, Konvencije o građanskopravnim aspektima međunarodne otmice dece i drugih međunarodnih dokumenata koji se odnose na prava deteta naša država je gotovo nekritički prihvatila postojeće međunarodne standarde i principe koji su proistekli iz njih.

Nasilje u porodici je kao građanskopravni pojam u našem zakonodavstvu uveden Porodičnim zakonom[1].

Međutim, daleko od toga da se pravno regulisanje nasilja u porodici u Republici Srbiji uvodi tek 2005. godine. Naime, Zakon o braku i porodičnim odnosima još 1980. godine (preteča važećeg Porodičnog zakona) je propisivao načine zaštite porodice i njihovih članova, sa akcentom na terminu „zaštita" koja se odnosila na rešavanja problema poremećenih bračnih i porodičnih odnosa uglavnom posredstvom Centra za socijalni rad.

Porodičnim zakonom se uloga Centra za socijalni rad nije smanjila, niti se Centar stavio u drugi plan, već se uloga suda, kao organa usmerenog na uređenje ove društvene oblasti, znatno proširila, dok se postigla značajna sistematičnost i sveobuhvatnost u propisivanju pravila ponašanja i sankcija za njihovo kršenje koja više ne moraju da se tumače iz nekolicine zakona i podzakonskih akata.

Član 10. Porodičnog zakona[2] predstavlja opštu odredbu u uvodnim članovima zakona, očigledno napisanu sa ciljem obezbeđenja pravovremene, efikasne i delotvorne zaštite, dok je konkretizacija učinjena članom 197. u okviru devetog dela zakona koji se zove „Zaštita od nasilja u porodici".

Članom 197. Porodičnog zakona[3] propisano je šta predstavlja nasilje u porodici i šta se nasiljem u porodici **naročito** smatra.

Citiranim stavom utvrđen je dosta širok krug lica koji se mogu smatrati članovima porodice, a koji ne koincidira sa krugom lica koji se prema Krivičnom zakoniku smatraju članovima porodice. Naime, Krivičnim zakonikom[4] bilo je propisano da se članom porodice smatraju „i bivši supružnici i njihova deca, kao i roditelji bivših supružnika" što ostavlja prostor za nedoumicu koja bi to „osnovna" lica bili članovi porodice pored navedenih. Moglo bi se pretpostaviti da u krug tih „osnovnih" lica ulaze supružnici, deca, roditelji supružnika, usvojenici i eventualno lica koja žive u istom porodičnom domaćinstvu. Međutim, budući da se radi o krivičnom zakonodavstvu u kojem nikakve pretpostavke nisu dozvoljene, i sam zakonodavac je uvideo manjkavost navedene odredbe te je Zakonom o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika[5] takoreći „prepravio" član 112. stav 28.[6]

Analizirajući krug članova porodice prema odredbama Porodičnog zakona, može se zaključiti da su kriterijumi za takvo određivanje najpre bračna povezanost, pa krvno srodstvo, potom zajednički život i na kraju emotivna ili seksualna povezanost. Mora se priznati da ovakav način propisivanja zaštite od nasilja u porodici zaista nije mogao biti krivičnopravno inkriminisan, budući da bi se dobar deo postojećih krivičnih dela mogao podvesti pod krivična dela nasilja u porodici.

Odredbama iz članova 198, 199. i 200. Porodičnog zakona propisane su mere zaštite, njihovo produženje i prestanak, te je propisano da protiv člana porodice koji vrši nasilje sud može odrediti jednu ili više mera zaštite od nasilja u porodici, kojom se privremeno zabranjuje ili ograničava održavanje ličnih odnosa sa drugim članom porodice.[7]

Ubrzo nakon stupanja na snagu Porodičnog zakona podnete su inicijative za pokretanje postupka za utvr-

đivanje neustavnosti odredaba člana 198. stav 2. tač. 1. i 2. Porodičnog zakona koje se tiču izdavanje naloga za iseljenje iz porodičnog stana ili kuće, bez obzira na pravo svojine, odnosno zakupa nepokretnosti, kao i izdavanje naloga za useljenje u porodični stan ili kuću, bez obzira na pravo svojine odnosno zakupa nepokretnosti, i člana 357. stav 1. Porodičnog zakona koja se tiče primene zakona na porodične odnose koji su nastali do dana početka primene tog zakona.

Povodom odredbe iz člana 198. stav 2. tač. 1. i 2. Porodičnog zakona, navodi se da se osporenim odredbama povređuju Ustavom zajemčena prava svojine na imovini, pravo posedovanja, raspolaganja i korišćenja, te da se za dela nasilja u porodici ne može oduzimati imovina ili ograničavati ustavno pravo svojine, pa makar i na određeno vreme, ako se radi o imovini koja nije stečena u braku, odnosno posebnoj imovini. Povodom odredbe iz člana 357. stav 1. Porodičnog zakona, navodi se, pored ostalog, da osporeni Zakon nije mogao biti donet dok se ne promeni postojeći Ustav, odnosno dok se ne usvoji novi Ustav, jer Zakon u celini prihvata drugačiji koncept porodice od postojećeg Ustava. Takođe, osporena odredba člana 357. stav 1. je, prema inicijatoru, u nesaglasnosti sa Ustavom i opštim pravnim pravilima prema kojima pravni akti ne mogu imati povratno dejstvo, već mogu da važe samo ubuduće.

Po shvatanju Ustavnog suda[8], navedene mere zaštite, kao i one druge utvrđene odredbom člana 198. Zakona, jesu mere građanskopravne prirode i imaju za cilj sprečavanje lica koje vrši nasilje da ponovi akt nasilničkog ponašanja. Činjenica da se osporenim odredbama u izvesnoj meri ograničava pravo mirnog uživanja svojine i drugih imovinskih prava zajemčenih odredbom člana 58. Ustava, ne čini osnovanom tvrdnju da su osporene odredbe Zakona nesaglasne sa tom ustavnom odredbom, odnosno osporene odredbe su u saglasnosti sa Ustavom.

Naime, upravo navedena ustavna odredba dozvoljava kako ograničenje prava svojine, ako je to ograničenje u javnom interesu koji je utvrđen zakonom, tako i ograničenje načina korišćenja imovine. Osporenim odredbama Zakona ograničava se pravo svojine, i to u onom njegovom delu koji se odnosi na pravo korišćenja, kao i druga imovinska prava (pravo zakupa), ali sa opšteprihvaćenim društvenim ciljem sprečavanja nasilja u porodici.

Propisani način ometanje prava svojine (i drugih imovinskih prava), odnosno kontrola načina njenog korišćenja društveno je opravdan i dozvoljen, jer poštuje zahtev legaliteta - zakonitosti (predviđeno je zakonom), zatim, teži ostvarenju opšteg, odnosno javnog interesa kakva svakako jeste zaštita od porodičnog nasilja (zahtev legitimiteta), koji se ogleda i kroz ustavno jemstvo dostojanstva i slobodnog razvoja ličnosti (član 23. Ustava), nepovredivosti fizičkog i psihičkog integriteta (član 25. Ustava) i zaštite psihičkog, fizičkog, ekonomskog i svakog drugog iskorišćavanja deteta (član 64. stav 3. Ustava). Takođe, Ustavni sud smatra da propisane mere zaštite imaju samo privremeni karakter i da se njima ne oduzimaju već samo ograničavaju neka svojinska prava člana porodice koji vrši nasilje.

Osporenom odredbom člana 357. stav 1. Porodičnog zakona utvrđuje se da se odredbe ovog zakona primenjuju i na porodične odnose koji su nastali do dana početka primene ovog zakona, osim ako ovim zakonom nije drugačije određeno. Ova odredba osporena je sa tvrdnjom da daje povratno dejstvo zakonu, suprotno izričitoj zabrani iz člana 197. stav 1. Ustava. Polazeći od toga da formulacija osporene odredbe nije jezički dovoljno precizna i da ta nepreciznost izaziva određene nedoumice u pogledu njene stvarne sadržine i pravnog domašaja, Ustavni sud je, prilikom ocene ustavnosti, smisao i sadržinu osporene odredbe utvrdio polazeći od predmeta Zakona i same prirode odnosa koji se njime uređuju i ocenio da je jedino moguće i pravilno značenje osporene odredbe ono prema kome se odredbe Zakona primenjuju, odnosno mogu primenjivati samo na porodične odnose koji su nastali do dana stupanja na snagu Zakona, ali koji istovremeno nisu i konačno rešeni, odnosno koji su trajali ili traju i po stupanju na snagu ovog zakona, a ne i na porodične odnose koji su nastali i konačno rešeni do dana stupanja na snagu Zakona. Polazeći od navedenog značenja osporene odredbe, kao i toga da povratno dejstvo propisa ili njegove odredbe postoji samo ukoliko se primenjuje na odnose koji su nastali i koji su konačno rešeni (okončani) pre stupanja na snagu propisa, osporena odredba ne daje povratno dejstvo Zakonu i stoga, po oceni Ustavnog suda, nije u nesaglasnosti sa odredbom člana 197. stav 1. Ustava.

Ne treba zanemariti ni odredbe koji se odnose na vršenje roditeljskog prava, budući da ukoliko se nasilje sprovodi nad **detetom**, sud ima na raspolaganju poseban mehanizam zaštite mladih naraštaja.

Najpre organ starateljstva ima u nadležnosti i preventivan i korektivan nadzor te može da donosi odluke kojima: 1. upozorava roditelje na nedostatke u vršenju roditeljskog prava; 2. upućuje roditelje na razgovor u porodično savetovalište ili u ustanovu specijalizovanu za posredovanje u porodičnim odnosima; 3. zahteva od roditelja da polože račun o upravljanju imovinom deteta. Naposletku u obavljanju korektivnog nadzora organ starateljstva pokreće i sudske postupke u skladu sa zakonom.

Ukoliko roditelj zloupotrebljava prava iz sadržine roditeljskog prava, a to posebno podrazumeva fizičko, seksualno ili emocionalno zlostavljanje deteta, izrabljivanje deteta sileći ga na preterani rad, ili na rad koji ugrožava njegov moral, zdravlje ili obrazovanje, odnosno ukoliko je taj rad zabranjen zakonom, ako podstiče dete na vršenje krivičnih dela, navikava ga na odavanje rđavim sklonostima, ili na drugi način zloupotrebljava prava iz sadržine roditeljskog prava, odnosno grubo zanemaruje dužnosti iz sadržine roditeljskog prava (napustio dete; uopšte se ne stara o detetu sa kojim živi; izbegava da izdržava dete ili da održava lične odnose sa detetom sa kojim ne živi, odnosno ako sprečava održavanje ličnih odnosa deteta i

roditelja sa kojim dete ne živi; sa namerom i neopravdano izbegava da stvori uslove za zajednički život sa detetom koje se nalazi u ustanovi socijalne zaštite za smeštaj korisnika; i na drugi način grubo zanemaruje dužnosti iz sadržine roditeljskog prava) može se potpuno lišiti roditeljskog prava. Delimično se može lišiti roditeljskog prava onaj roditelj koji nesavesno vrši prava ili dužnosti iz sadržine roditeljskog prava.

Sudskom odlukom o potpunom ili delimičnom lišenju roditeljskog prava može biti određena jedna ili više mera zaštite deteta od nasilja u porodici.

II NAČIN OSTVARIVANJA GRAĐANSKOPRAVNE ZAŠTITE OD NASILJA U PORODICI

Ostavljajući po strani suženi, a vrlo često i teško dokazivi aspekt krivičnopravne zaštite u odnosu na građanskopravnu zaštitu od nasilja u porodici, zadržaćemo se na građanskopravnom načinu ostvarivanja zaštite.

Odredbama iz članova 283. i 284. Porodičnog zakona propisan je postupak u sporu za zaštitu od nasilja u porodici, te je u ovom sporu mesno nadležan, pored suda opšte mesne nadležnosti, i sud na čijem području ima prebivalište, odnosno boravište član porodice prema kome je nasilje izvršeno. Pod opštom mesnom nadležnosti se podrazumeva da je nadležan sud prema prebivalištu tuženog.

Postupak u sporu za zaštitu od nasilja u porodici pokreće se tužbom pred nadležnim osnovnim sudom. Tužbu za određivanje mere zaštite od nasilja u porodici, kao i za produženje mere zaštite od nasilja u porodici, mogu podneti: član porodice prema kome je nasilje izvršeno, njegov zakonski zastupnik, javni tužilac i organ starateljstva. U postupku u vezi sa porodičnim odnosima isključena je javnost.

Ukoliko organ starateljstva nije pokrenuo postupak u sporu za zaštitu od nasilja u porodici, sud može zatražiti od njega da pruži pomoć u pribavljanju potrebnih dokaza i da iznese svoje mišljenje o svrsishodnosti tražene mere, dok je sud dužan da pre nego što donese odluku o zaštiti prava deteta ili o vršenju odnosno lišenju roditeljskog prava, zatraži nalaz i stručno mišljenje od organa starateljstva, porodičnog savetovališta ili druge ustanove specijalizovane za posredovanje u porodičnim odnosima.

Specifičnost postupka je njegova naročita hitnost, te se prvo ročište zakazuje tako da se održi u roku od osam dana od dana kada je tužba primljena u sudu, dok je drugostepeni sud dužan da donese odluku u roku od 15 dana od dana kada mu je dostavljena žalba, a izjavljena žalba ne zadržava izvršenje presude o određivanju ili produženju mere zaštite od nasilja u porodici.

Ono što svakako predstavlja specifičnost je da sud nije vezan granicama tužbenog zahteva za zaštitu od nasilja u porodici, odnosno može odrediti i meru zaštite od nasilja u porodici koja nije tražena ako oceni da se takvom merom najbolje postiže zaštita, te se može zaključiti da u postupku dominira istražno načelo.

Naime, opštepoznato je da prvostepeni sudovi, što zbog prevelikog broja predmeta u radu, što zbog strogosti odredaba Zakona o parničnom postupku, nisu preterano zainteresovani da se upuštaju u suštinu predmeta spora već vrlo detaljno proveravaju samo formalne aspekte tužbe kako bi istu odbacili i na taj način sebe „oslobodili" jednog predmeta.

Imajući u vidu složenost materije koja reguliše nasilje u porodici, stepen i značaj zaštitnog objekta, a zatim i citiranu eksplicitnu zakonsku odredbu o nevezanosti granicama postavljenog tužbenog zahteva, podrazumevajući je i član 35. stav 5. i 6. Zakona o parničnom postupku[9].

Podsećamo, takođe da u ovim postupcima u prvom stepenu sudi veće od troje lica, odnosno sudije i dva porotnika, a ne sudija pojedinac.

Postupak u sporu za zaštitu prava deteta i u sporu za vršenje odnosno lišenje roditeljskog prava pokreće se tužbom, koju mogu podneti dete, roditelji deteta, javni tužilac i organ starateljstva, dok pravo i dužnost da obaveste javnog tužioca ili organ starateljstva o razlozima za zaštitu prava deteta imaju svi (ustanove, udruženja, državni organi, građani).

III SPORNA PITANJA PRILIKOM PRIMENE ČLANOVA PORODIČNOG ZAKONA

Tumačenje odredbi iz članova 197. i 198. Porodičnog zakona

1. Odredba iz člana 197. stav 2. tačka 6. Porodičnog zakona.

Naime, tokom prvostepenog postupka sud je utvrdio da je član porodice prema drugom članu porodice preduzeo radnje, odnosno ponašanje, koje prvostepeni sud nije mogao da kvalifikuje kao vršenje nasilje, te zaključio da žrtvi tužilje ne preti opasnost od njegovog daljeg vršenja.

Međutim, presudom Apelacionog suda u Beogradu[10] utvrđeno je da je nasilje u porodici svaki vid fizičkog, seksualnog, psihičkog ili ekonomskog zlostavljanja, koje vrši jedan član porodice prema drugom članu porodice, bez obzira na to da li takvo ponašanje pravni propisi inkriminišu i da li je izvršilac nasilja prijavljen organima gonjenja.

Dalje se navodi da izvršenje nasilja u porodici dovodi do ugrožavanja domena sigurnosti i odnosa poverenja među članovima porodice i predstavlja oblik kontrole i manifestaciju moći nad članovima porodice. Zakonska definicija nasilja u porodici je veoma široka i obuhvata sve moguće vidove ispoljavanja nasilja, što je neophodno kako bi se omogućila pravovremena reakcija institucija sistema na nasilje u porodici određivanjem mera zaštite

od nasilja u porodici dok ono još uvek nije poprimilo teže oblike, jer se time može prekinuti proces eskalacije nasilja. U svakom postupku za zaštitu od nasilja u porodici, sud treba da ispita da li je i kako je nasilje ispoljeno, da utvrdi da li je konkretno ponašanje lica, za koje se tvrdi da je izvršilac nasilja, a koje se sastoji u određenim radnjama, propuštanju, gestikulaciji i slično, zaista ispoljeno i da potom kvalifikuje to ponašanje. Drskost, bezobzirnost i zlonamernost su komponente nasilja u porodici, njegova suštinska obeležja, koja ga jasno razlikuju od dozvoljenog ponašanja. To su standardi čija se sadržina može odrediti samo relacijski u odnosu na opšte društvene norme i vrednosti. Navedeni pojmovi predstavljaju tipične pravne standarde, čiju sadržinu sud treba da popuni svojim sudom vrednosti. To znači da će sud, koristeći objektivna merila i uzimajući u obzir sve specifične, objektivne i subjektivne okolnosti konkretnog slučaja, zauzeti stav da li je konkretna radnja, odnosno ponašanje, takvo da se može smatrati drskim, bezobzirnim i zlonamernim ponašanjem. Pri tome neophodno je da sud pokaže „nultu toleranciju" na nasilje, što podrazumeva da svako ponašanje koje odstupa od standarda „normalnog ophođenja i komuniciranja sa članovima porodice" kvalifikuje kao nasilje u porodici i to bez obzira na stepen odstupanja. Porodično nasilje, po pravilu, ima uzlaznu liniju u pogledu oblika ispoljavanja i posledica koje izaziva, pa je zato neophodno izricanje mera zaštite onda kad nasilje još uvek nije poprimilo teže oblike. Isto tako, izricanju mera zaštite od porodičnog nasilja ima mesta i u periodu „primirja", naročito ako se ima u vidu da je za ovu specifičnu vrstu nasilja karakterističan ciklus u ispoljavanju nakon faze „primirja", u kojoj se nasilnik „iskreno kaje i obećava da će se promeniti", nastupa faza „gomilanja besa", koja posle određenog vremena kulminira i prerasta u pravu erupciju nasilničkog ponašanja, da bi posle toga opet nastala faza „primirja". Svrha zaštitnih porodičnopravnih mera jeste da se njihovom primenom spreči ponovno izvršenje nasilja u porodici, da se obezbedi nužna zaštita fizičkog i psihičkog integriteta, zdravlja i lične bezbednosti člana porodice izloženog nasilju, kao i da se otklone okolnosti koje pogoduju ili podstiču ponavljanje nasilja, odnosno izvršenje drugih vidova nasilja. Suština ovih mera ogleda se u ograničavanju ili privremenoj zabrani održavanja ličnih odnosa izvršioca nasilja sa žrtvom nasilja, što uključuje i ograničavanje izvesnih prava i sloboda izvršioca nasilja, s obzirom da je privremena zabrana kontakta izvršioca nasilja sa žrtvom jedini način da se predupredi novo nasilje.

Kod ovakvog primera vidimo da svako ponašanje koje odstupa od uobičajenog predstavlja nasilje u porodici, koja se čak i eksplicira u rečenici da sud mora da pokaže „nultu toleranciju", ali sa druge strane ovakvo široko tumačenje radnji tuženog može dovesti do ozbiljnih zloupotreba prava od strane tužioca. Naime, budući da je jedino dokazno sredstvo najčešće iskaz tužioca, drugostepeni sud bi u slučajevima različitih iskaza u pogledu važnih činjenica zaista morao da otvori raspravu kako bi neposredno izvršio „uvid" u stranke i uverio se u njihovu (ne)iskrenost. Ukoliko bi tako nešto izostalo presude bi se donosile na „reč" jedne od strana u postupku što bi ozbiljno ugrozilo prava druge strane.

2. Nasilje u porodici podrazumeva svako ponašanje koje odstupa od standarda uobičajenog ophođenja i komuniciranja sa članovima porodice, za koje, da bi bilo kvalifikovano kao nasilje u porodici, nije neophodan određeni kontinuitet (trajnost i ponavljanje takvog ponašanja), već je u određenim situacijama dovoljan i jedan akt ponašanja koji ima karakter nasilja u porodici.

Po oceni Vrhovnog kasacionog suda[11], fizički sukobi koje je tužilja dokumentovala i medicinskim izveštajima, bacanje ličnih stvari tužilje, zaključavanje prostorija i delova nameštaja - predstavlja nasilje u porodici. Kada ugrožavanje postoji, potrebno je odrediti adekvatnu meru zaštite u skladu sa odredbama čl. 198. Porodičnog zakona, u kom slučaju sud mora voditi računa o tome da ona bude delotvorna i svrsishodna. Za žrtve porodičnog nasilja ove mere zaštite treba da budu takve da obezbede mir, spokoj i bezbednost za određeni vremenski period, život bez straha od daljeg nasilja, oslobađanje od trauma i oporavak od zadobijenih povreda, te je u tom slučaju sud pronašao da je potrebno izreći zaštitnu meru - zabranu pristupa tuženom u stan tužilje, budući da je takva vrsta mere određena u skladu sa stepenom nasilja koji je tuženi ispoljio prema tužilji i preduzetim fizičkim aktima koje je tužilja pretrpela i psihičkom uznemiravanju kojem je bila izložena, a što je dovelo do ugrožavanja njenog spokojstva.

Prilikom ovakvog tumačenja može doći do problema načina formulisanja zaštitne mere. Naime, odredba na koju se Vrhovni kasacioni sud poziva glasi „zabrana približavanja članu porodice na određenoj udaljenosti", dok sud svojom formulacijom brani pravo pristupa tuženog u stan tužilje, što po eksplicitnom slovu zakonu ne bi moglo biti formulisano niti određeno. Međutim, budući da se radi o zaštiti od nasilja u porodici, sud ne pribegava stricto sensu tumačenju normi već ide u dozvoljenu širinu u vidu malo drugačije formulisanja mere zaštite od nasilja u porodici.

3. Interesantan je stav koji zauzima Apelacioni sud u Novom Sadu[12] gde obrazlaže tzv. izolovani događaj.

Tužilac je naveo da je tužena ispoljavala agresivno ponašanje prema deci, da je tužena deci davala nož, udarala ih, vikala i psovala pred decom, pretila da će ubiti decu i tužioca, supruga kojeg je jednom prilikom udarila pesnicom po glavi, nazivajući ga pogrdnim imenima, zbog čega je tužilac imao subjektivni osećaj da su on i deca ugroženi od potencijalnih agresivnih ispada tužene koji su povezani sa njenim zdravstvenim stanjem. Stručni tim je u svom izveštaju smatrao da postoji visok rizik od nasilja u porodici i da bi predložene mere zaštite od nasilja u porodici bile opravdane. Nadalje, je utvrđeno da je tužilac prvi put pozvao policiju radi intervencije pre dve godine, zbog međusobnog konflikta njega i tužene, a dana 25.08.2009. godine došlo je do svađe tužioca i tužene, prilikom koje rasprave je tužena udarila tužioca pesnicom u bradu,

koji joj je uzvratio šamarom, nakon čega je tužilac prijavio svoju suprugu, ovde tuženu, da lupa stvari po kući. Po prijavi je na lice mesta izašla policijska patrola, da bi nakon policijske intervencije zbog opisanog konflikta parničnih stranaka, tužena kolima hitne pomoći bila odvezena na Kliniku za psihijatriju Kliničkog centra Vojvodine, gde je konstatovano da je lečena pod dijagnozom postporođajna depresija u periodu od 02.11.2007. godine do 04.01.2008. godine, ali da nema patologije koja bi iziskivala njen hitan prijem i prisilnu hospitalizaciju, te se tužena istog dana vratila kući. Po povratku iz bolnice, kao i narednih dana, tužilac je tuženu terao da se iseli iz kuće, nakon čega je bez njenog odobrenja uzeo decu i odveo ih kod svoje majke, a potom je tužena 01.09.2009. godine spakovala svoje stvari i odselila se kod svojih roditelja. Dalje je utvrđeno da su se tužilac i tužena kao supružnici često međusobno maltretirali i svađali, uglavnom po pitanju novca, te da je tužena tukla decu kada su se nemoguće ponašali, a ona nije bila u stanju da ih umiri na drugi način.

Na tako utvrđeno činjenično stanje prvostepeni sud je usvojio tužbeni zahtev i prema tuženoj odredio jednu od mera zaštite u porodici.

Međutim, drugostepeni sud nalazi da je bračni odnos tužioca i tužene očigledno poremećen već nekoliko godina unazad, praktično od samog zaključenja braka, te da, ceneći pre svega iskaze parničnih stranaka, takva ponašanja predstavljaju međusobno svađanje i uzajamno maltretiranje tužioca i tužene kao bračnih drugova. Naime, prema opisanom činjeničnom utvrđenju prvostepenog suda, Apelacioni sud je, koristeći objektivna merila i uzimajući u obzir sve specifične objektivne i subjektivne okolnosti konkretnog slučaja, zauzeo stav da tako utvrđeno ponašanje tužene nema karakter ugrožavanja telesnog integriteta i duševnog zdravlja tužioca niti zajedničke dece stranaka, te da se ponašanje ne može kvalifikovati kao nasilje u porodici. Po nalaženju tog suda nasilje u porodici predstavlja model ponašanja, a ne izolovani incident, i isto obuhvata raznovrsne radnje i ponašanja, koje jedan član porodice preduzima, odnosno ispoljava prema drugom, kako bi uspostavio moć i kontrolu i/ili zadovoljio neke svoje potrebe na štetu drugog člana porodice, što u konkretnom nije slučaj.

Po oceni suda radi se o ozbiljno i trajno poremećenim bračnim odnosima tužioca i tužene zbog kojih konstantno dolazi do međusobnih svađa, vređanja i maltretiranja, ali bez elemenata koji bi samo ponašanje tužene smatrali drskim, bezobzirnim i zlonamernim ponašanjem u smislu zakonske definicije nasilja u porodici, te da takvi odnosi treba da budu regulisani u pokrenutoj brakorazvodnoj parnici eventualnom odlukom suda o razvodu braka stranaka, uz istovremeno rešavanje i pitanja vršenja roditeljskog prava, izdržavanja i svih budućih odnosa i kontakata roditelja i dece, s obzirom da ne postoje elementi nasilja u porodici, u smislu konstantnog, dugotrajnog nasilja kojim jedan član porodice ugrožava telesni integritet, duševno zdravlje ili spokojstvo drugog člana porodice.

Naravno, ovakav pravni stav je održiv samo kada nasilje izvrši žena kao „slabiji" pol nad mužem, „jačim" polom, i svojom maloletnom decom, jer teško da se može zamisliti ovakvo obrazloženje Apelacionog suda kada se muškarac, odnosno muž isto ili slično ponaša prema supruzi i svojoj deci. Tumačeći ono što nije napisano u toj presudi, ukazali bismo i na prisustvo prećutne blagonaklonosti zbog utvrđene postporođajne depresije kod tužene, verovatno sa idejom „kakva je-takva je-majka je" u smislu da bi za decu bila prouzrokovana veća šteta ukoliko bi došlo do eventualnog oduzimanja dece i poveravanja kakvoj starateljskoj porodici. Pritom moramo da ukažemo da Porodični zakon ne pravi razliku između izolovanog incidenta i „modela ponašanja koji se uspostavlja moć" budući da bi se, rukovodeći se tom logikom, svaki nasilnik u porodici mogao odbraniti od tužbenog zahteva ukoliko bi samo jednom naneo tešku telesnu povredu svojoj supruzi pritom joj, npr. tepajući.

4. Tumačenje tzv. izolovanog događaja je došlo i do izražaja u presudi Apelacionog suda u Novom Sadu[13], potvrđen Presudom Vrhovnog kasacionog suda[14].

U konkretnom slučaju došlo je do ispada tuženog koji je zbog pogrešne predstave u kojoj je doveden svojom krivicom vikao na tužilju i to pred detetom. Međutim, tužilja je prethodno govorila tuženom da ne može da viđa dete, da će dete odvesti u inostranstvo i da ga više neće videti, da dete ne može da odvodi u kuću svoje majke, da dete ne može da prespava kod oca i slično. U takvoj konstelaciji odnosa sud je našao da nema nasilja u porodici već da to vikanje tuženog predstavlja jedan akt ponašanja koji odstupa od standarda uobičajenog komuniciranja, te da ta jedna svađa predstavlja izolovani događaj a ne i nasilje u porodici.

U konkretnom slučaju, s obzirom na to da je nakon kritičnog događaja komunikacija između parničnih stranaka u vezi sa održavanjem ličnih odnosa uspostavljena na zadovoljavajućem i dovoljnom nivou i da tuženi svojim ponašanjem nastoji da izbegne susrete sa tužiljom izuzev neophodnih, ne postoji interes za određivanje mere zaštite od nasilja u porodici jer tužiljini mir, spokoj i bezbednost nisu narušeni. Kritični događaj jeste izolovano ponašanje parničnih stranaka, a ne model sadašnjeg ponašanja.

Ovakvim tumačenjem vidi se da je vreme koje protekne u „miru" jedan od presudnih faktora za neodređivanje mere zaštite od nasilja, kao i da naknadno ponašanje tuženog, odnosno nasilnika u mnogome određuje postupanje suda. Takođe, tumačeći navedenu presudu može se zaključiti da sud ponovo polazi od činjenice da neće odrediti meru zaštite ako nema straha od recidiva, ili eventualno ako nema opravdanih razloga za strah. Mada, ponovo ne možemo da se otrgnemo utisku da je opet tužilja-majka presudom favorizovana, budući da se opisano ponašanje tužilje (sprečavanje održavanja ličnih odnosa deteta i roditelja sa kojim dete ne živi koje je rešenjem o privremenoj meri utvrđeno) može podvesti pod grubo zanemarivanje

dužnosti iz sadržine iz roditeljskih prava, te sledstveno tome dovesti do potpunog ili delimičnog lišenja roditeljskog prava majke, što se u praksi kod mnogo transparentnijih primera sprečavanja održavanja ličnih odnosa nikad nije desilo.

Ovde dakle, sud nije dosledan (ponovo u slučaju tužilje-majke) pa ne primenjuje propisano istražno načelo i načelno nevezanosti postavljenim zahtevom parničnih stranaka.

Kao izuzetak od pravila nevezanosti postavljenim tužbenim zahtevom može poslužiti i presuda Apelacionog suda u Kragujevcu[15], u kojoj se, očigledno pogrešno, navodi „Izvedenim dokazima je utvrđeno da su tuženi vršili nasilje u porodici prema tužilji, a tužbeni zahtev je odbijen jer tražena mera zaštite od nasilja u porodici nije propisana odredbom čl. 198. Porodičnog zakona". Ostaje nam, doduše samo da nagađamo, šta li je zapravo tužbenim zahtevom traženo i u kojoj meri je tužilja pogrešno isti postavila, ali što ponovo, po mišljenju ovog autora, ne opravdava pogrešan zaključak suda.

5. Presudom Apelacionog suda u Novom Sadu[16] utvrđeno je npr. da tuženi nizom radnji koje preduzima prema tužilji, a u čijem vršenju ispoljava nesumnjivu perzistentnost i drskost, ugrožava njeno psihičko zdravlje i spokojstvo. Ove radnje manifestne su u obliku zviždanja i lupanja, kao i primenom fizičkog nasilja koje je rezultovalo povređivanjem tužilje. Tuženi je i na indirektan način radnjama materijalnog karaktera usmerenim na onemogućavanje tužilje u obavljanju svakodnevnih aktivnosti (zavrtanje ventila za grejanje kupatila tužilje), uznemirio njeno spokojstvo i izazivao kod nje psihičku napetost i tenziju.

Presudom Apelacionog suda u Novom Sadu[17] utvrđeno je da je tuženi sklon pretnjama po telesni integritet i psihičkom nasilju u vidu verbalnog vređanja i omalovažavanja što je lako uočljivo u komunikaciji s tužiljom, dok iz iskaza tuženog proizlazi da je izduvao gume od njenog bicikla, što takođe predstavlja svojevrsno omalovažavanje tužilje i njene ličnosti. Po oceni tog suda svrha zaštite mere je pre svega sprečavanje nastanka traume ili povrede. Mere zaštite moraju biti efikasne i svrsishodne, a njihov krajnji cilj je zaštita porodice. U ovom slučaju, sud smatra da je Centar za socijalni rad u svom mišljenju dokazao da postoji minimum sumnje da je izvršeno nasilje, te da postoji i potreba za zaštitom od nasilja.

6. Presudom Opštinskog suda u Užicu i Presudom Apelacionog suda u Kragujevcu[18] sudovi su odstupili od predloga organa starateljstva da zabrani tuženom fizički kontakt sa decom, iz razloga što je nalazom i mišljenjem veštaka utvrđeno da deca nisu bila ugrožena, i to sve bez obzira na postojanje krivične presude kojom je tuženi osuđen za krivično delo oduzimanje maloletnog lica, što kao izuzetak pokazuje da sud nije vezan predlogom organa starateljstva ukoliko smatra da on nije u najboljem interesu dece koja moraju da održavaju emotivne kontakte sa svojim roditeljem, ukoliko za njih nije štetan.

Trajanje mere zaštite od nasilja u porodici

Mera zaštite od nasilja u porodici, shodno odredbi iz člana 198. stav 3. Porodičnog zakona može trajati najviše godinu dana i ovaj zakonski rok treba računati od donošenja rešenja o privremenoj meri (jer žalba ne odlaže izvršenje), a ne od donošenja presude[19].

Takođe, ukoliko je merama zaštite od nasilja u porodici određenim po predlogu za određivanje privremene mere u toku postupka ostvarena njihova svrha, nema mesta i usvajanju tužbenog zahteva za određivanje mera zaštite od nasilja u porodici u istom postupku[20].

Kolizija zaštitne mere sa pravom i dužnošću održavanja ličnih odnosa roditelja i dece

Odredbama Porodičnog zakona, koje smo obradili u prvoj glavi ovog teksta, propisano je da roditelj ima pravo i dužnost da izdržava svoje dete, kao i da održava sa njim lične odnose. Takođe, navedenim odredbama propisano je i da roditelj grubo zanemaruje dužnosti iz sadržine roditeljskih prava kada izbegava da održava lične odnose sa detetom.

Opravdano se postavlja pitanje da li se roditelju kojem je određena mera zaštite od nasilja u porodici uskraćuje pravo na održavanje ličnih odnosa sa svojim detetom, koje je istim zakonom i propisano?

Odgovor na to pitanje je dao Vrhovni kasacioni sud[21], rukovodiće se najboljim interesom deteta (čl. 266. Porodičnog zakona), kome moraju biti podvrgnuti interesi svih ostalih članova porodice. Osim toga, VKS smatra da prava tuženog kao roditelja, nisu ugrožena ako je roditelju omogućeno viđanje sa maloletnim detetom u prostorijama Centra za socijalni rad.

IV UMESTO REZIMEA

Imajući u vidu sve navedeno može se zaključiti da je, shodno i samoj prirodi porodičnih odnosa, materija koja reguliše nasilje u porodici vrlo kompleksna, dok je sudska praksa u primeni pojedinih odredaba raznorodna.

Bez obzira što presude ne predstavljaju precedente, ne možemo da se otrgnemo utisku da preovladava stanovište koje štiti „slabiji" pol, pa nekad i po cenu kršenja zagarantovanih prava „jačeg" pola. Podrazumeva se da sud mora da zaštiti suprugu ili majku, i naravno da to mora da učini u svakoj situaciji posmatrajući ponašanje tuženog sa „nultom" tolerancijom. Citirane presude su odlične i zauzeta pravna shvatanja u njima su proizvod vrhunskog pravničkog znanja i dubokog poznavanja porodičnih odnosa. Međutim, ne smemo izgubiti iz vida da se presude u ovoj materiji najčešće donose samo na osnovu kazivanja oštećene strane, odnosno tužilje, te je snaga uverljivosti takvog iskaza nažalost presudna.

Teško bismo u našem društvu zamislili situaciju u kojoj „slabiji" pol tuče „jači" ili na kakav drugi način vr-

ši fizičko ili psihičko nasilje prema njemu, dok bi čak i prijavljivanje takvog ponašanja izazvalo i podsmeh, a takvih situacija ima, i one su realnost, te sud mora imati sluha da čuje i „drugu stranu priče", i u svakom slučaju mora biti objektivan i sagledati sve okolnosti radi pravilnog i zakonitog utvrđenja stvarnog činjeničnog stanja.

Takođe, ovaj autor ukazuje da je, proučavajući primere iz prakse, utvrdio da je čest uzrok nasilja u porodici alkoholisanost tuženog, te bi bilo nužno i korisno kada bi parnični sud, po potrebi, izricao i meru bezbednosti obaveznog lečenja alkoholičara ili eventualno kakvu blažu meru kojom bi se postigao efekat odvikavanja od alkohola.

---

[1] *Sl. glasnik Republike Srbije 18/05 od 24.02.2005. godine, stupio na snagu 04.03.2005. godine, počeo da se primenjuje 01.07.2005. godine.*

[2] *Član 10. Porodičnog zakona: „Zabranjeno je nasilje u porodici. Svako ima, u skladu sa zakonom, pravo na zaštitu od nasilja u porodici.".*

[3] *Član 197. Porodičnog zakona: „Nasilje u porodici ponašanje kojim jedan član porodice ugrožava telesni integritet, duševno zdravlje ili spokojstvo drugog člana porodice. Nasiljem u porodici smatra se naročito: 1. nanošenje ili pokušaj nanošenja telesne povrede; 2. izazivanje straha pretnjom ubistva ili nanošenja telesne povrede članu porodice ili njemu bliskom licu; 3. prisiljavanje na seksualni odnos; 4. navođenje na seksualni odnos ili seksualni odnos sa licem koje nije navršilo 14. godinu života ili nemoćnim licem; 5. ograničavanje slobode kretanja ili komuniciranja sa trećim licima; 6. vređanje, kao i svako drugo drsko, bezobzirno i zlonamerno ponašanje. Članovima porodice smatraju se: 1. supružnici ili bivši supružnici; 2. deca, roditelji i ostali krvni srodnici, te lica u tazbinskom ili adoptivnom srodstvu, odnosno lica koja vezuje hraniteljstvo; 3. lica koja žive ili su živela u istom porodičnom domaćinstvu; 4. vanbračni partneri ili bivši vanbračni partneri; 5. lica koja su međusobno bila ili su još uvek u emotivnoj ili seksualnoj vezi, odnosno koja imaju zajedničko dete ili je dete na putu da bude rođeno, iako nikada nisu živela u istom porodičnom domaćinstvu.".*

[4] *Sl. glasnik 85/2005 stupio na snagu 01.01.2006. godine.*

[5] *Sl. glasnik 72/2009 stupio na snagu 11.09.2009. godine.*

[6] *Član 112. stav 28. Krivičnog zakonika: „Članom porodice smatraju se: supružnici, njihova deca, preci supružnika u pravoj liniji krvnog srodstva, vanbračni partneri i njihova deca, usvojilac i usvojenik, hranilac i hranjenik. Članovima porodice smatraju se i braća i sestre, njihovi supružnici i deca, bivši supružnici i njihova deca i roditelji bivših supružnika, ako žive u zajedničkom domaćinstvu, kao i lica koja imaju zajedničko dete ili je dete na putu da bude rođeno, iako nikada nisu živela u istom porodičnom domaćinstvu.".*

[7] *Član 198. Porodičnog zakona: „Protiv člana porodice koji vrši nasilje sud može odrediti jednu ili više mera zaštite od nasilja u porodici, kojom se privremeno zabranjuje ili ograničava održavanje ličnih odnosa sa drugim članom porodice. Mere zaštite od nasilja u porodice jesu:*

1. izdavanje naloga za iseljenje iz porodičnog stana ili kuće, bez obzira na pravo svojine odnosno zakupa nepokretnosti; 2. izdavanje naloga za useljenje u porodični stan ili kuću, bez obzira na pravo svojine odnosno zakupa nepokretnosti; 3. zabrana približavanja članu porodice na određenoj udaljenosti; 4. zabrana pristupa u prostor oko mesta stanovanja ili mesta rada člana porodice; 5. zabrana daljeg uznemiravanja člana porodice. Mera zaštite od nasilja u porodici može trajati najviše godinu dana.

Vreme provedeno u pritvoru kao i svako lišenje slobode u vezi s krivičnim delom odnosno prekršajem uračunava se u vreme trajanja mere zaštite od nasilja u porodici.".

Član 199. Porodičnog zakona: „Mera zaštite od nasilja u porodici može se produžavati sve dok ne prestanu razlozi zbog kojih je mera bila određena.".

Član 200. Porodičnog zakona: „Mera zaštite od nasilja može prestati pre isteka vremena trajanja ako prestanu razlozi zbog kojih je mera bila određena.".

[8] *Odluka Ustavnog suda Srbije, U-br. 296/05 od 09.07.2009. godine, Službeni glasnik Republike Srbije, br. 101/2009 od 04.12.2009. godine.*

[9] *Član 35. stav 5. i 6. Zakona o parničnom postupku: „Sudije koje sude u prvom i drugom stepenu u parničnom postupku u vezi sa porodičnim odnosima moraju biti lica koja su stekla posebna znanja iz oblasti prava deteta", te da „Program i način sticanja posebnih znanja sporazumno propisuju ministar nadležan za poslove pravosuđa i ministar nadležan za poslove porodične zaštite.".*

[10] *Gž2. 366/10 od 17.05.2010. godine.*

[11] *Rev. 2844/10 od 26.05.2010. godine.*

[12] *Gž2. 51/10 od 03.02.2010. godine*

[13] *Gž. 2-331/11 od 25.05.2011. godine.*

[14] *Rev. 977/11 od 26.10.2011. godine.*

[15] *Gž. 140/13 od 17.04.2013. godine*

[16] *Gž. 315/11 od 25.05.2011. godine.*

[17] *Gž. 550/11 od 06.09.2011. godine.*

[18] *P. 648/09 od 02.11.2009. godine i Gž. 1749/10 od 23.02.2010. godine.*

[19] *Presuda Vrhovnog suda Srbije, Rev-849/06 od 08.06.2006. godine*

[20] *Presuda Apelacionog suda u Novom Sadu, Gž. 2. 700/12 od 20.11.2012. godine.*

[21] *Presuda Vrhovnog kasacionog suda, Rev. 2857/10 od 09.06.2010. godine.*

POSTUPANJE ORGANA STARATELJSTVA U ZAŠTITI DECE OD NASILJA U PORODICI

Valentina Anđelković, diplomirani pravnik
Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja

Centar za socijalni rad je Porodičnim zakonom ovlašćeni organ za obavljanje poslova zaštite porodice, pomoći porodici i starateljstvo[1]. Predstavlja osnovnu službu socijalne zaštite u lokalnoj zajednici koja je nadležna da obezbedi pomoć i podršku svim licima kojima je usled nasilja u porodici, zlostavljanja ili zanemarivanja ugrožen život, zdravlje i bezbednost, naročito deci, ženama, nemoćnim i starim osobama koje uživaju posebnu zaštitu države, i čiji je interes izjednačen sa zaštitom javnog interesa.

Nasilje u porodici je zakonom zabranjeno, i svako ima, u skladu sa zakonom, pravo na zaštitu od nasilja u porodici[2].

Porodični zakon koji je se primenjuje od 2005. godine prvi put je definisao pojam nasilja u porodici. *Nasilje u porodici* predstavlja ponašanje kojim jedan član porodice ugrožava, telesni integritet, duševno zdravlje ili spokojstvo drugog člana porodice. Nasiljem u porodici se naročito smatra: nanošenje ili pokušaj nanošenja telesne povrede, izazivanje straha pretnjom ubistva ili nanošenje telesne povrede članu porodice ili njemu bliskom licu, prisiljavanje na seksualni odnos, navođenje na seksualni odnos ili seksualni odnos sa licem koje nije navršilo 14. godinu života ili nemoćnim licem, ograničavanje slobode kretanja ili komuniciranja sa trećim licima, vređanje kao i svako drugo drsko i bezobzirno ponašanje[3]. Nasilje može biti emocionalno, psihičko, seksualno, verbalno, ekonomsko nasilje itd.

Članovi porodice su navedenim zakonom široko formulisani, pa se tako članovima porodice smatraju: supružnici ili bivši supružnici, roditelji, deca i ostali krvni srodnici te lica u tazbinskom ili adoptivnom srodstvu, odnosno lica koje vezuje hraniteljstvo, lica koja žive ili su živela u istom porodičnom domaćinstvu, vanbračni partneri ili bivši partneri, lica koja su međusobno bila ili koja su u emotivnoj ili seksualnoj vezi, koja imaju zajedničko dete ili je dete na putu da bude rođeno iako nikada nisu živela u zajedničkom domaćinstvu[4].

Porodičnim zakonom pripisan je i poseban *sudski postupak za zaštitu od nasilja u porodici* u kome se određuje jedna, a može se odrediti i više mera za zaštitu od nasilja u porodici. Mere za zaštitu od nasilja u porodici su: izdavanje naloga za iseljenje iz porodičnog stana ili kuće bez obzira na pravo svojine, odnosno zakupa nepokretosti, izdavanje naloga za useljenje u porodični stan ili kuću, zabrana približavanja članu porodice na određenoj udaljenosti, zabrana pristupa u prostor oko mesta stanovanja ili mesta rada člana porodice, zabrana daljeg uznemiravanja člana porodice[5]. Ove mere mogu trajati godinu dana, nakon čega se, u slučaju postojanja potrebe, može pokrenuti postupak za njihovo produženje, dok za tim postoji potreba.

Porodično nasilje je oduvek postojalo kao društvena pojava u različitim kulturama i civilizacijama, to je globalni problem koji postoji u različitim kulturama, religijama, društvenim uređenjima. Inkriminisanjem nasilja u porodici kao krivičnog dela, normiranjem mera za zaštitu od nasilja u porodici, možemo reći da je naša država postala svesna opasnosti takvih oblika ponašanja i negativnih uticaja kako na pojedince, porodicu, tako i na društvo u celini i da je potrebno preduzeti sve raspoložive mere kako bi se sačuvala porodica kao osnovna ćelija društva.

Nasilje u porodici je teško otkriti, ono je vekovima unazad predstavljalo jednu vrstu porodične tajne o kojoj se ne priča, koju niko nije znao ili je bila poznata samo malom krugu izabranih lica. *Prepoznavanje nasilja u porodici* podrazumeva zadiranje u privatnu sferu – porodičnu intimu, što žrtve žele da sačuvaju samo za sebe, čega se stide, nadajući se da se čin nasilja više neće ponoviti, nalazeći opravdanje za takvo ponašanje nasilnika, neretko okrivljujući čak i sebe.

Nasilje u porodici je specifična vrsta nasilja koju karakteriše zloupotreba moći od strane nasilnika. Njegovim činjenjem ugrožavaju se i povređuju osnovna ljudska prava – pravo na život i bezbednost, kao i dostojanstvo žrtve, ali i svakog člana zajednice.

Porodično nasilje, sa različitim pojavnim oblicima, predstavlja jedan od činilaca slabljenja porodice koje se negativno odražava na sve njene članove, a posebno na decu i njihov pravilan emotivan i psihofizički rast i razvoj. Primarna socijalizacija koja se odvija u porodici trajno određuje karakteristike i razvoj pojedinca. Od kvaliteta porodičnih odnosa zavisi i socijalna sudbina članova porodice. Loše postavljeni temelji podstiču uslove za socijalno rizično ponašanje, a poremećaji u sastavu porodice i druge nepovoljnosti u njenoj strukturi, kao što su verbalni konflikti i emocionalni nespo-

razumi u porodičnim odnosima ostavljaju posledice na pravilan razvoj deteta. Dete koje odrasta u porodici u kojoj je antisocijalni obrazac ponašanja uobičajen u svakodnevnom životu češće postaje nasilnik od deteta koje nije izloženo takvom načinu života. Rana emocionalna iskustva se ponavljaju u životu, a transgeneracijskim prenosom emocija, prenose se i na potomke.

Najopasniji oblik nasilja u porodici jeste onaj koji se dešava nad decom. Svi oblici nasilja nad decom ostavljaju trajne posledice na dete. Deca retko svoje zlostavljanje u porodici otkrivaju javnosti. Nasilje u porodici je često u porodicama u kojima je prisutan neki od oblika bolesti zavisnosti i duševnih bolesti. Konvencija o pravima deteta Ujedinjenih nacija[6] propisuje *zaštitu deteta od zlostavljanja i zanemarivanja*. Republika Srbija je, ratifikujući ovu konvenciju, preuzela obavezu da je ugradi u svoje zakonodavstvo, i da preduzima sve neophodne mere za obezbeđenje njene efikasne primene. Konvencija je inkorporirana u Porodični zakon, a Vlada Republike Srbije je u avgustu 2005. godine usvojila Opšti protokol za zaštitu dece od zlostavljanja i zanemarivanja[7], koji predstavlja obavezujući dokument za sve učesnike u procesu zaštite deteta.

Proces zaštite dece od zlostavljanja i zanemarivanja zahteva multidisciplinarni i intersektorski pristup. Od ključne je važnosti da svi učesnici u tom procesu imaju jedinstven stav u odnosu na pojavu zlostavljanja i zanemarivanja dece.

Deca se smatraju žrtvama nasilja ne samo kada ga direktno trpe, već i kada su izloženi aktima nasilja koje jedan član porodice vrši nad drugim članom porodice, kao svedoci. Svedočenje i izloženost nasilju dodatno traumatizuje decu i negativno utiče na razvoj deteta.

Zaštita od nasilja u porodici počinje prepoznavanjem nasilja. Prepoznavanje je obaveza svih institucija u okviru svojih delatnosti. Pravo i dužnost svakog je da prijavi nasilje u porodici.

U okviru sistema socijalne zaštite, centri za socijalni rad imaju centralnu ulogu i ulogu koordinatora u borbi protiv nasilja u porodici i organizovanju pomoći i podrške žrtvama nasilja u porodici i zlostavljanoj i zanemarivanoj deci.

Centri za socijalni rad takođe organizuju i realizuju preventivne aktivnosti koje imaju za cilj sprečavanje porodičnog nasilja i zlostavljanja i zanemarivanja dece.

U Republici Srbiji broj evidentiranih slučajeva nasilja u porodici i slučajeva zlostavljanja i zanemarivanja dece se povećava, a što je posledica sveobuhvatnijeg i kontinuiranog reagovanja opšte i stručne javnosti na ovu pojavu. Građani, kao i stručnjaci zaposleni u raznim sistemima postali su znatno osetljiviji na ovu pojavu, te je iz tih razloga češće prijavljuju i reaguju na nju.

Delovanje centra za socijalni rad u postupcima za zaštitu od nasilja u porodici i zaštitu dece od zlostavljanja i zanemarivanja je vrlo značajno u sistemu zaštite od nasilja u porodici. Centri su ovlašćeni da iniciraju pokretanje različitih sudskih postupaka tj. da podnose prekršajne prijave, krivične prijave, tužbe za određivanje mera za zaštitu od nasilja. Kada centar za socijalni rad nije pokrenuo postupak za zaštitu od nasilja, ovlašćen je da pruži pomoć sudu u pribavljanju potrebnih dokaza i da iznese svoje mišljenje o svrsishodnosti tražene mere.

Organu starateljstva je neophodna podrška i pomoć relevantnih institucija - škola koje će raditi na pravovremenom otkrivanju i praćenju dece u riziku, te suzbijanju njihove socijalne inferiornosti i sprečavati intenziviranje već postojeće viktimizacije, i koje će obavestiti centar u slučajevima postojanja sumnje na zlostavljanje i zanemarivanje deteta, kao i zdravstvene ustanove, svako u okviru svojih postupanja i nadležnosti.

Organ starateljstva započinje rad na slučaju od trenutka kada je prijava ili zahtev za uslugu dospeo u centar. Nepostojanje pisane prijave ne može da odloži potrebne intervencije centra za socijalni rad. Nakon procene validnosti prijave zlostavljanja i zanemarivanja, uz pomoć podnosioca prijave vrši se planiranje bezbednosti deteta u okolnostima u kojima se ono nalazi. *Intervencije socijalnih službi* treba da se zasnivaju na jasnim saznanjima da je dete povređeno usled zlostavljanja i zanemarivanja ili da okolnosti slučaja ukazuju da postoji razuman povod da se veruje da povrede mogu nastati. U određenim slučajevima već u ovoj fazi je potrebno preduzeti mere neodložne intervencije. *Mere neodložne intervencije* preduzimaju se kada je potrebno da se osigura bezbednost deteta (ako su život i zdravlje deteta neposredno ugroženi i ako postoji razuman povod da se veruje da će nepreduzimanjem hitnih mera zaštite, život ili zdravlje deteta biti neposredno ozbiljno ugroženi). Ako razlozi bezbednosti deteta nalažu da se roditeljima bez odlaganja obustavi pravo na neposredno čuvanje i podizanje deteta, centar za socijalni rad može preduzeti meru hitnog odvajanja deteta od roditelja. *Odvajanje deteta od roditelja bez njihove saglasnosti* jeste mera koju, saglasno članu 9. Konvencije UN o pravima deteta i članu 60. stav 3. Porodičnog zakona, može doneti samo sud. Ustav Republike Srbije propisuje da sva ili pojedina prava mogu jednom ili oboma roditeljima biti oduzeta ili ograničena samo ako je to u najboljem interesu deteta, u skladu sa zakonom[8]. Odvajanje deteta odlukom organa starateljstva predstavlja izuzetak od pravila o isključivoj sudskoj nadležnosti i preduzima se samo u situacijama kada se dete nalazi u ozbiljnoj i neposrednoj opasnosti, a postoji razuman povod da se veruje da bi nepreduzimanjem ove mere dete bilo izloženo daljem ozbiljnom ugrožavanju života i zdravlja od strane roditelja. Ovoj odluci prethodi procena bezbednosti rizika kojem je dete izloženo na osnovu Skale bezbednosti dece koja predstavlja sistematičnu listu za proveru faktora koji ugrožavaju bezbednost deteta i koristi se kada postoji sumnja da je bezbednost deteta neposredno ugrožena usled zlostavljanja i zanemarivanja. U koliziji prava roditelja da vrši roditeljska ovlašćenja i prava deteta na život, opstanak i razvoj prednost se daje pretežnijem

pravu, tj. pravu deteta. Neodložno izdvajanje deteta iz porodice obezbeđuje se pokretanjem upravnog postupka radi donošenja odluke čiji je cilj privremena zaštita života, zdravlja, ličnosti, prava i interesa deteta koja su pod roditeljskim staranjem, a koji svojim činjenjem ili nečinjenjem dete životno ugrožavaju. U ovom postupku detetu se postavlja privremeni staratelj po službenoj dužnosti, čime se obustavlja pravo roditelja na neposredno čuvanje i podizanje deteta. Na ovaj način se zapravo menja porodično pravni status deteta. Ovakva situacija iziskuje i pokretanje odgovarajućeg sudskog postupka radi donošenja odluke o vršenju odnosno o lišenju roditeljskog prava ili zaštiti prava deteta, uključujući i odluku o merama zaštite od nasilja u porodici. Dete se iz porodice može izmestiti u srodničku porodicu, hraniteljsku porodicu ili u odgovarajuću ustanovu socijalne zaštite. Ukoliko se mere preduzimaju prema detetu koje je navršilo 10. godinu života, neophodna je i njegova participacija u svakom postupku. Dete može održavati lične odnose sa roditeljima nakon izmeštanja iz porodice ukoliko je procena stručnjaka organa starateljstva da je to u njegovom najboljem interesu. Ukoliko je dete privremeno odvojeno od roditelja, cilj jeste povratak deteta kući roditeljima, osim u slučajevima kada dete nema žive roditelje, ili su roditelji nepoznati ili se sa njima ne može stupiti u kontakt, ako su roditelji dali saglasnost za usvojenje, ako su roditelji zloupotrebili roditeljska prava i grubo zanemarili roditeljske dužnosti tako da je u interesu deteta lišenje roditeljskog prava, ako za dete nije moguće obezbediti sigurno okruženje uz roditelja u razumnom vremenskom roku.

Organ starateljstva je ovlašćen i za preduzimanje mera i aktivnosti koje su usmerene na jačanje porodičnih snaga. Ugroženost deteta u porodici u meri koja je dovoljna za preduzimanje mere neodložne intervencije može biti posledica teškoća u roditeljskom funkcionisanju. U tom slučaju organ starateljstva je dužan da pruži potrebnu stručnu i drugu pomoć s ciljem da osigura bezbednost deteta i stvaranja podsticajnih uslova za razvoj deteta, da ih uputi u odgovarajuća savetovališta ili da ih upozori na nedostatke u vršenju roditeljskog prava.

Na kraju treba naglasiti da je nasilje u porodici specifična vrsta nasilja koje ugrožava osnovna ljudska prava – pravo na život i bezbednost, kao i dostojanstvo žrtve, ali i svakog člana zajednice.

---

[1] *Član 12 stav 1 Porodičnog zakona („Službeni glasnik RS", br. 18/2005, 72/2011 - dr. zakon, 6/2015);*
[2] *Član 10 Porodičnog zakona;*
[3] *Član 197 stav 1 i 2 Porodičnog zakona;*
[4] *Član 197 stav 3 Porodičnog zakona;*
[5] *Član 198 Porodičnog zakona;*
[6] *Usvojena na Generalnoj skupštini UN, dana 20. novembra 1989. godine; Republika Srbija je ratifikovala dana 21. decembra 1990. godine i na snagu je stupila dana 30. decembra 1990. godine;*
[7] *Dostupno na http://www.minrzs.gov.rs/files/doc/porodica/zlostavljanje/Opsti%20protokol%20zlostavljanje%20i%20zanemarivanje%20deca.pdf, posećeno dana 02.05.2015. godine;*
[8] *Član 65 stav 2 Ustava Republike Srbije („Službeni glasnik RS" br.98/2006);*

IZVRŠENJE SUDSKIH ODLUKA RADI ZAŠTITE OD NASILJA U PORODICI U SVETLU PRIMENE KONVENCIJE O PRAVIMA DETETA

Darko Prstić
sudijski pomoćnik
Osnovnog suda
u Negotinu

Uvodna razmatranja

Kao nezamenljiva društvena grupa i najvažnija ćelija društva, porodica je stecište različitih odnosa biološke, psihološke, socijalne, ekonomske, kulturne, pravne i druge prirode, kojima su njeni članovi povezani. Specifičnost ovih odnosa ukazuje na to da porodica predstavlja realnu potrebu pojedinca, koja nije prisutna samo u najranjivijem dobu čoveka, već i tokom celog njegovog života. Porodica je dakle biološki determinisana grupa koju nesumnjivo karakteriše individualnost, ali ona svakako ima i svoje društvene ciljeve i kao takva predstavlja svojevrstan most između pojedinca i društva[1]. Ona nikada nije bila samo privatna stvar pojedinca, već i društvena ustanova, koja je regulisanim odnosima usmeravala njen put, a sve u cilju stvaranja opštih uslova za prosperitet i napredak celog društva. Zato, kao primarni socijalni okvir čovekovog života i stalni regulator za kontinuitet ljudskog društva i reprodukcije, porodica je uvek uživala posebnu zaštitu.

Zaštita porodice, majke i deteta, zaštita dece bez roditeljskog staranja, jednak pravni položaj bračne i vanbračne dece, uređeni su najvišim pravnim aktom u Republici Srbiji, a konkretizacija ovih ustavnih odredbi realizovana je kroz Porodični zakon[2], koji je usaglašen sa najznačajnijim međunarodnim dokumentom iz oblasti porodičnog prava – Konvencijom Ujedinjenih nacija o pravima deteta[3]. Nakon stupanja na snagu Porodičnog zakona, novi Ustav[4] je dopunjen odredbama o osnovnim ljudskim pravima deteta, zabrani svake zloupotrebe dece, ravnopravnosti roditelja u vršenju roditeljskog prava, čime su ova prava dalje usaglašena i sa univerzalnim dokumentima o ljudskim pravima[5] i Evropskom konvencijom o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda[6], a koja odredbom člana 8. utvrđuje granice dopuštenog mešanja država u sveru porodičnih odnosa, zasnovanih na načelu autonomije volje. Pravna zaštita porodice je pozitivna obaveza države koju ima prema porodičnoj zajednici, a koja se ogleda kroz njenu intervenciju radi zaštite interesa porodice u određenim situacijama, kada postoji potreba da se zaštite prava i interesi subjekata porodičnih odnosa, a posebno dece. Ona je deo ukupne društvene brige o porodici i njenim članovima i ostvaruje se kroz delatnost stručnih organa, u prvom redu organa starateljstva i sudova, koji imaju određena ovlašćenja i obavezu međusobne saradnje prilikom postupanja u porodičnim stvarima[7].

Porodični zakon sadrži materijalnoprane i procesnopravne norme, kojima uređuje porodične odnose i postupke pred sudom u vezi sa tim odnosima, uz supsidijarnu primenu odredbi Zakona o parničnom postupku[8], a Zakonom o izvršenju i obezbeđenju[9] propisan je postupak za prinudno izvršenje sudskih odluka u vezi sa porodičnim odnosima, sa trenutnim i interventnim dejstvom novog zakona za postupke koji su u toku. U okvirima građanskopravne zaštite porodice i njenih članova, jedno od najkompleksnijih pitanja je pravno regulisanje položaja dece u porodici i njihova zaštita, pa se zato kroz sveobuhvatnu reformu porodičnog zakonodavstva, ovom pitanju daje poseban značaj.

Građanskopravni aspekt zaštite od nasilja u porodici

Nasilje u porodici je ozbiljan problem savremenog društva i ispoljava se u vrlo različitim oblicima. Ovaj fenomen je vrlo rasprostranjen u svetu, a veoma je izražen i u našoj zemlji, s tim da je teško proceniti njegove stvarne razmere, jer svaki statistički podatak nije i stvarni

pokazatelj stanja u sferi narušenosti porodičnih odnosa u nas. Razlozi za to leže u tradicionalnim, sociološkim, kulturološkim, ekonomskim, pa i pravnopolitičkim osobenostima našeg podneblja, koje posebno relativizuju prava deteta i suprostavljaju se svakoj pozitivnoj intenciji u ovoj oblasti.

Krivičnopravna zaštita porodice regulisana je Krivičnim zakonikom[10], tako što je svaka radnja koja je objektivno podobna da dovede do ugrožavanja spokojstva, telesnog integriteta ili duševnog stanja člana porodice, inkriminisana krivičnim delom nasilje u porodici iz člana 194. KZ-a. Ovo krivično delo ima svoji osnovni oblik (stav 1), ali ukoliko je ono učinjeno prema maloletnom licu, ono poprima svoj kvalifikatorni oblik i sankcionisano je znatno težim kaznama (stav 3 i 4). Kao poseban oblik ovog krivičnog dela (stav 5) javlja se u slučaju kršenja mera zaštite od nasilja u porodici propisanih Porodičnim zakonom (član 198), pa ukoliko član porodice za vreme trajanja mere određene od strane suda, prekrši jednu ili više tih mera, čini ovo krivično delo.

Odredbom člana 10. stav 1. Porodičnog zakona zabranjeno je nasilje u porodici, dok je stavom 2. istog člana propisano da svako, u skladu sa zakonom, ima pravo na zaštitu od nasilja u porodici. Kao posledice nasilja u porodici javljaju se telesne i duševne patnje člana porodice, uglavnom žena i dece, a neka od tih dela su posebno traumatizirajuća za žrtvu, poput incesta[11], dugotrajnog (višegodišnjeg) zlostavljanja i nanošenja teških telesnih povreda sa trajnim posledicama naruženosti ili invaliditeta, pa zato se kao opravdana javlja rešenost društva da porodicu zaštiti od ovakvih dela, kako sa krivičnopravnog tako i sa građanskopravnog aspekta. Otud se u Porodičnom zakonu odredbama člana 197 – 200. regulišu pojam nasilja u porodici, subjekti, kao i mere zaštite koje se imaju preduzeti protiv člana porodice koji vrši nasilje. Pod nasiljem u porodici, u smislu ovog zakona, podrazumeva se ponašanje kojim jedan član porodice ugrožava telesni integritet, duševno zdravlje ili spokojstvo drugog člana porodice, a naročito se nasiljem u porodici smatra 1) nanošenje ili pokušaj nanošenja telesne povrede; 2) izazivanje straha pretnjom ubistva ili nanošenja telesne povrede članu porodice ili njemu bliskom licu; 3) prisiljavanje na seksualni odnos; 4) navođenje na seksualni odnos ili seksualni odnos sa licem koje nije navršilo 14. godinu života, ili nemoćnim licem; 5) ograničavnje slobode kretanja ili komuniciranja sa trećim licima; 6) vređanje, kao i svako drugo drsko, bezobzirno i zlonamerno ponašanje (neimenovani oblici nasilja u porodici). Članovima porodice u smislu odredbi ovog Zakona, smatraju se 1) supružnici ili bivši supružnici; 2) deca, roditelji i ostali krvni srodnici, te lica u tazbinskom ili adoptivnom srodstvu, odnosno lica koja vezuje hraniteljstvo; 3) lica koja žive ili su živela u istom porodičnom domaćinstvu; 4) vanbračni partneri ili bivši vanbračni partneri, lica koja su međusobno bila ili su još uvek u emotivnoj ili seksualnoj vezi, odnosno koja imaju zajedničko dete ili je dete na putu da bude rođeno, iako nikada nisu živela u istom porodičnom domaćinstvu[12]. Kao što vidimo, aktivni i pasivni subjekt je uvek član porodice, a odredba koja navodi ko se sve ima smatrati članom porodice u smislu člana 197. Porodičnog zakona, nije najpreciznija, jer se tom odredbom proširuje krug lica i kao subjekti se javljaju i lica koja su bila ili još uvek jesu u emotivnoj ili seksualnoj vezi, bez preciznijeg isticanja na koja se to lica misli.

U skladu sa odredbom člana 198. stav 1. Porodičnog zakona, protiv člana porodice koji vrši nasilje, sud može odrediti jednu ili više mera zaštite od nasilja u porodici, kojom se provremeno zabranjuje ili ograničava održavanje ličnih odnosa sa drugim članom porodice. Mere zaštite od nasilja u porodici taksativno su nabrojane u stavu 2. istog člana Zakona: 1) izdavanje naloga za iseljenje iz porodičnog stana ili kuće, bez obzira na pravo svojine odnosno zakupa nepokretnosti; 2) izdavanje naloga za useljenje u porodični stan ili kuću, bez obzira na pravo svojine odnosno zakupa nepokretnosti; 3) zabrana približavanja članu porodice na određenoj udaljenosti; 4) zabrana pristupa u prostor oko mesta stanovanja ili mesta rada člana porodice; 5) zabrana daljeg uznemiravanja člana porodice[13]. Ipak, čini se da su u konačnom tekstu zakona neopravdano izostale mere zaštite poput obaveznog lečenja od alkoholizma i drugih bolesti zavisnosti, kao i obavezno psihijatrijsko lečenje, jer bi ove mere svakako bile od izuzetog značaja u prevenciji nasilja u porodici[14].

Izrečene mere zaštite od nasilja u porodici mogu trajati najviše godinu dana (stav 3) i mogu se produžavati sve dok ne prestanu razlozi zbog kojih je mera bila određena (član 199). Izrečena mera zaštite, ili više njih, mogu prestati i pre isteka vremena trajanja, pod uslovom da prestanu razlozi zbog kojih su bile određene. Navedene mere imaju za cilj da spreče nasilnika da ponovi akt nasilja, a njihova svrha je oslobađanje od trauma i oporavak od zadobijenih telesnih ili duševnih povreda, kao i od gubitka spokojstva člana porodice. Prilikom izbora mere, sud mora poći od efikasnosti i njene svrsishodnosti u pravcu postizanja prevencije i zaštite od daljih nasrtaja nasilnika u porodici, a kada je u pitanju nasilje prema deci, posebno kada se radi o seksualnom zlostavljanju, "određivanje mere zaštite je opravdano i kada se prema mišljenju stručnih ustanova ne može sa sigurnošću isključiti seksualno zlostavljanje maloletnog deteta"[15].

Pravila posebnog sudskog postupka u okviru kojeg se ostvaruju mere zaštite od nasilja u porodici regulisana su odredbama člana 283-289. Porodičnog zakona. Ovaj postupak se može voditi i kao adhezioni (pridruženi) uz postupak u bračnim parnicama, maternitetskim i paternitetskim parnicama ili uz druge građanske sudske postupke u porodičnim stvarima. Radi se o parničnom postupku koji odlikuju naročita hitnost, isključenje javnosti, tajnost podataka, istražno načelo, oficijelnost i

ograničena dispozicija stranaka, a kao finalni proizvod postupka, javlja se izvršna isprava – pravnosnažna presuda koja u sebi sadrži kondemnaciju podobnu za prinudno izvršenje, ukoliko se obavezano lice ne povinuje poslednjoj reči suda.

Izvršenje sudskih odluka radi zaštite od nasilja u porodici

Zakonom o izvršenju i obezbeđenju[16], koji se primenjuje od 17. septembra 2011. godine, propisano je da je postupak izvršenja i obezbeđenja hitan, kao i da u postupku izvršenja i obezbeđenja odlaganje nije dozvoljeno, osim ako zakonom nije izričito propisano drugačije (član 6.); da prilikom sprovođenja izvršenja sud posebno vodi računa o potrebi da se u najvećoj meri zaštiti interes deteta, kao i da izuzetno sud može zakazati ročište, ako je to u najboljem interesu deteta (član 227.); da će sud, nakon što proceni okolnosti slučaja, odrediti izvršenje oduzimanjem deteta, izricanjem novčane kazne ili izricanjem zatvora licu koje protivno nalogu suda odbija da preda dete ili preduzima radnje u cilju otežavanja ili onemogućavanja sprovođenja izvršenja, da sud može rešenjem, protiv koga je dozvoljen prigovor, izreći kaznu zatvora koja traje sve dok lice iz st. 1. i 4. ovog člana ne postupi po nalogu suda, a najviše 60 dana; da se sredstva izvršenja iz stava 1. ovog člana mogu odrediti i sprovesti protiv lica kod koga se dete nalazi i protiv lica od čije volje zavisi predaja deteta, da sud određuje sredstva izvršenja iz stava 1. ovog člana sve dok izvršenje ne bude sprovedeno (član 228. st. 1, 3, 4. i 5.). Za odlučivanje o predlogu za izvršenje i sprovođenje izvršenja u vezi sa porodičnim odnosima propisana je isključiva nadležnost suda. U predlogu za izvršenje ne mora biti naznačeno sredstvo izvršenja, a ako je naznačeno, sud nije vezan predlogom stranke. Ukoliko je neophodno učešće psihologa, škole, porodičnog savetovališta ili druge specijalizovane ustanove za posredovanje u porodičnim odnosima, sud će rešenje o izvršenju dostaviti i njima, uz poziv da učestvuju u postupku izvršenja.

Odredbom člana 235. Zakona o izvršenju i obezbeđenju je posebno regulisano izvršenje radi zaštite od nasilja u porodici, zaštite prava deteta i drugih odluka u vezi sa porodičnim odnosima, a kojom je propisano da će se u ovim postupcima shodno primenjivati odgovarajuće odredbe ovog zakona u zavisnosti od obaveze izvršnog dužnika, što dalje znači da će se sve odredbe ZIO, a posebno odredbe glave IV, primenjivati u svim slučajevima kada je to neophodno kako bi se sprečio nasilnik da ponovi akt nasilja, odnosno da se uz pomoć države i njenih egzekutivnih organa, obezbedi realizacija određenog prava koje je utvrđeno sudskom odlukom radi zaštite pasivnog subjekta, ili više njih, u slučajevima drastično poremećenih odnosa i izraženog nasilja u okviru porodice. Pa tako, ukoliko se dužnik ponaša suprotno izrečenoj meri iz člana 198. stav 1. Porodičnog zakpna, onda se povreda zakonom priznatog prava može sanirati isključivo prinudnim sprovođenjem odluke koju dužnik nije sam izvršio. Nakon donošenja rešenja o izvršenju, sud dalje postupa po službenoj dužnosti, davanjem naloga pomoćnim organima suda da pristupe radnjama izvršenja ili ih neposredno sprovodi i preduzima ovlašćeni sudija, čime počinje sledeći stadijum postupka izvršenja - stadijum sprovođenja izvršenja. Hitnost u postupanju je posebno naglašena u postupku izvršenja i ogleda se u relativno kratkom zakonskom roku od 5 radnih dana, s tim da se kod izvršenja radi zaštite od nasilja u porodici relativizuje načelo vremenskog redosleda, a sve u cilju obezbeđenja nužne zaštite fizičkog i psihičkog integriteta, zdravlja i lične bezbednosti žrtve nasilja, posebno kada se kao žrtve javljaju deca[17].

Sprovođenje izvršenja oduzimanjem deteta i teorija produžene pravnosnažnosti

Odgovarajuća pravna zaštita dece proistekla je iz Deklaracije o pravima deteta koju je Generalna skupština UN usvojila još 20. novembra 1959.godine, a koja je detaljnije razrađena upravo Konvencijom UN o pravima deteta[18]. Odredbe ove konvencije su implementirane i u naša ustavna načela, kao i osnovne odredbe porodičnog zakonodavstva, a prema Opštem protokolu za zaštitu od zlostavljanja i zanemarivanja i Posebnom protokolu o postupanju pravosudnih organa u zaštiti maloletnih lica od zlostavljanja i zanemarivanja. Ovim međunarodnim pravnim aktima se posebno utvrđuje princip najboljeg interesa deteta, čija primena predstavlja osnovnu pretpostavnu za ostvarivanje prava deteta, a suština principa se ogleda u obavezi država da u svim aktivnostima koje se tiču dece, bez obzira da li ih preduzimaju javne ili privatne institucije socijalnog staranja, sudovi, administrativni organi ili zakonodavna tela, najbolji interes deteta bude od prvenstvenog značaja[19]. Kao najvažniji element u sprovođenju izvršenja sudskih odluka u vezi sa porodičnim odnosima, a posebno zaštitnih mera od nasilja u porodici, ovaj princip je propisan i Zakonom o izvršenju i obezbeđenju, koji u članu 227. Zakona, posebno naglašava da prilikom sprovođenja izvršenja sud posebno vodi računa o potrebi da se u najvećoj meri zaštiti interes deteta (stav 1). To dalje znači da će sud interese roditelja, njihove emocije ili osećanja, staviti u drugi plan, isključivo se rukovodeći najvišim standardima koji deklarišu interes deteta, odnosno svaka odluka mora biti u skladu sa najboljim interesom deteta kome moraju biti podvrgnuti interesi ostalih članova porodice. Pa zato, u nekim situacijama sud će preduzeti radikalne mere, tako što će fizički oduzeti dete od roditelja nasilnika (ili alkoholičara, narkomana, duševno

obolelog i dr.), dok će u nekim odlučiti da odloži sprovođenje izvršenja, a kako bi se sprečilo da dete doživi traumu većeg intenziteta. Najbolji interes deteta je posebno važan za zaštitu deteta, pa ukoliko se on ne može zadovoljiti u okviru porodice, tada predstavlja osnov za izdvajanje deteta iz porodice, kao i kriterijum pomoću kojeg se može zabraniti održavanje kontakta deteta sa roditeljima kada je ono izdvojeno, a posebno u situaciji kada je izdvajanje nužno kako bi se dete zaštitilo od ozbiljnijeg zlostavljanja i zanemarivanja.

Razvojna potreba dece jeste da žive sa oba roditelja u stabilnoj i sigurnoj porodičnoj sredini, te zato svako odvajanje deteta od bilo kog roditelja, pa samim tim i promena sredine kroz napuštanje porodičnog ambijenta, predstavlja značajnu traumu za dete, koja nepovoljno utiče na njegov emocionalni razvoj. Međutim, Zakon o izvršenju i obezbeđenju predviđa postupanje ex offo u situacijama kada se kao mera sprovođenja oduzimanjem deteta čini neophodnom, odnosno sud će po službenoj dužnosti pokrenuti postupak oduzimanja deteta ukoliko proceni da je detetu ugrožen život ili zdravlje, da je došlo do težeg ugrožavanja njegovog integriteta ili pak ugrožavanja njegovih psihofizičkih i razvojnih potencijala, kao i kada se dete nalazi u okruženju koje negativno utiče na njegov psihofizički razvoj[20].

Pre nego što preduzme finalnu radnju sprovođenja izvršenja, sud će prethodno pribaviti sve relevantne podatke koje su od značaja za određivanje načina i vremena neposrednog sprovođenja izvršenja oduzimanjem deteta od nasilnika, prema kome je određena mera u skladu sa odredbom člana 198. Porodičnog zakona, što dalje podrazumeva stvaranje logistike za dalje postupanje, uz obaveznu saradnju stručnih lica centra za socijalni rad i podršku Ministarstva unutrašnjih poslova. Uloga ustanova socijalne zaštite u postupku izvršenju radi zaštite od nasilja u porodici je višestruka, jer se radi o specijalizovanoj ustanovi koja ima zadatak da vrši stalni nadzor nad vršenjem roditeljskog prava i ima aktivnu legitimaciju da pokrene, kao izvršni poverilac, postupak za predaju i oduzimanje deteta, a sve u cilju definitivne zaštite deteta koje je bilo žrtva porodičnog nasilja. Takođe, odredbom člana 23. Konvencije SE o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici[21] predviđeno je otvaranje odgovarajućih, lako dostupnih sigurnih kuća u dovoljnom broju za bezbedan smeštaj i proaktivnu pomoć žrtvama od nasilja, posebno ženama i njihovoj deci, što se u našoj zemlji stidljivo ostvaruje i praćeno je brojnim problemima u pogledu finansiranja, obezbeđivanja policijskog nadzora, neujednačene prakse lokalnih samouprava u pružanju jednokratne pomoći za žrtve nasilja, kao i problemima sa kojima se korisnici sigurne kuće susreću pred nadležnim institucijama. S obzirom na to da se radi o situaciji koja je po prirodi stvari stresna za dete određenog stepena zrelosti, učešće stručnih lica ustanove socijalne i porodične zaštite je od izuzetnog značaja i ova lica treba da pomognu da dete sa što manje psihičkih trauma prođe kroz postupak sprovođenja izvršenja. Uloga ove struke je posebno naglašena u situacijama kada je zbog proteka vremena došlo do emocionalne otuđenosti deteta od roditelja, sa kojim treba da održava lične odnose[22].

Sprovođenje izvršenja u slučaju neposredne ugroženosti deteta, regulisano je odredbom člana 232. ZIO, a koja propisuje da kad je izvršnom ispravom ili rešenjem o izvršenju naloženo da se dete preda bez odlaganja ili kada je ugrožen život, zdravlje ili psihofizičkii razvoj deteta, rešenje o izvršenju se izvršnom dužniku predaje prilikom preduzimanja prve radnje izvršenja, a ako izvršni dužnik ne bude prisutan oduzimanju deteta, rešenje o izvršenju će mu se dostaviti naknadno (stav 1). Iz navedene odredbe jasno proizilazi da se radi o najdrastičnijim slučajevima izvršenja sudskih odluka, gde načelo hitnosti posebno dolazi do izražaja. Radi se, dakle, o izuzetno hitnom postupku sprovođenja izvršenja, jer je dete neposredno ugroženo, kao kod privremenih mera određenih od strane suda, a koje podrazumevaju sprovođenje izvršenja bez odlaganja (oduzimanje deteta od roditelja nasilnika, udaljavanje roditelja nasilnika iz stana, ili kada suicidni otac želi da liši života dete i sebe), zbog čega sudija nema puno vremena za razmišljanje, te svakako da neće prethodno pribeći novčanom kažnjavanju ili izricanju kazne zatvora, već će u cilju zaštite deteta pribeći ovoj najdrastičnijoj radnji sprovođenja izvršenja. Razume se da je dete po prirodi stvari u ovakvim situacijama izloženo intenzivnom stresu i patnji, pa je zato ovako delikatnoj sudskoj radnji potrebno neposredno prisustvo sudije, koji prethodno mora biti posebno edukovan za postupanje u ovakvim predmetima, kao i više nego potrebna saradnja sa psihologom organa starateljstva, školom, porodičnim savetovalištem ili drugim specijalizovanim ustanovama za posredovanje u porodičnim odnosima (član 231. stav 2. Zakona). Stručnost i iskustvo sudije posebno dolazi do izražaja u brzom donošenju pravilnih i zakonitih odluka, koje pak moraju biti rezultat pažljivo odmerene i procenjene situacije u kojoj se dete nalazi, a takođe, prilikom postupanja po ovakvim predmetima, do izražaja dolazi i kreativnost postupajućeg sudije, koja se ogleda u brižljivom prikupljanju podataka o prilikama u kojima dete živi, brzoj i pravilnoj obradi ovih podataka, nadasve profesionalnom pristupu u pogledu odlučivanja o vremenu i mestu sprovođenja izvršenja, te izboru adekvatnog sredstva izvršenja, a sve u skladu sa proklamovanim principom najboljeg interesa deteta.

Kada su u pitanju izvršenja u vezi sa porodičnim odnosima, a posebno kada se radi o sprovođenju izvršenja radi zaštite od nasilja u porodici, odstupanja od opštih načela su izražena ne samo kada je u pitanju vremenski redosled radnji koje sud ima preduzeti po službenoj dužnosti, te eventualno održavanje ročišta tokom postupka, već i u pogledu jednog od fundamentalnih načela izvršnog postupka - načela formalnog legaliteta. Ovo odstupanje se ogleda u primeni teorije produžene pravnosnažnosti[23], na osnovu koje je zakonodavac predvideo

mogućnost da se sprovođenje izvršenja oduzimanjem deteta može primeniti ne samo prema izvršnom dužniku iz izvršne isprave i rešenja o izvršenju, već i prema drugom licu kod koga se dete nalazi ili od čije volje zavisi predaja deteta (član 231.ZIO). To dalje znači da će sud po službenoj dužnosti pristupiti sprovođenju izvršenja prema licu koje nije obuhvaćeno izvršnom ispravom, uvek kada za to postoje zakonski uslovi. Specifičnost ovog postupka je i u tome da ne postoji obaveza izvršnog poverioca da predloži i opredeli sredstvo izvršenja, pa zato će sud nakon detaljne procene sam odlučiti da li će se odmah ići na sprovođenje oduzimanjem deteta ili će se prethodno pribeći novčanom kažnjavanju dužnika, odnosno izricanju kazne zatvora, ukoliko isti ne postupi po datom nalogu. Navedeno se odnosi i na treća lica, pa zavisno od životne situacije i okolnosti konkretnog slučaja, sud će preduzeti sve neophodne mere kako bi dete bilo zaštićeno, bilo da je dete kod babe i dede, kod drugih srodnika, u komšiluku, kod kumova ili ma gde drugde, a ne tamo gde bi trebalo da bude. U slučaju porodičnog nasilja, sud svoje postupanje uglavnom usmerava prema nasilniku, od koga oduzima dete ili mu prethodno izriče zakonom propisane kazne, s tim da i u ovim situacijama je moguće da se dete nađe kod trećeg lica (sakrivanje deteta).

Pravila o sprovođenju izvršenja oduzimanjem i predajom deteta, predviđena su kao isključiva u slučajevima građanskopravne otmice dece, gde je takođe dozvoljeno odstupanje od zakonom predviđene procedure, a sve u cilju očuvanja života, zdravlja i psihofizičkog razvoja deteta. Ciljevi Konvencije o građanskopravnim aspektima otmice dece[24] su da obezbede što hitniji povratak dece nezakonito odvedene ili zadržane u nekoj državi ugovornici, kao i da se prava na staranje i viđanje sa detetom po zakonu jedne od država ugovornica stvarno poštuju u drugoj državi ugovornici. Prema odredbama člana 12. stav 1. navedene Konvencije, ako je dete nezakonito odvedeno ili zadržano u smislu člana 3. Konvencije, a na dan početka postupka pred sudskim ili upravnim organom države ugovornice u kojoj se dete nalazi je proteklo manje od godinu dana od dana nezakonitog odvođenja ili zadržavanja deteta, odnosni nadležni organ će naložiti hitan povratak deteta. Kako se u ovim slučajevima ne radi o sporu za zaštitu povređenog ili ugroženog prava i kako posebnim propisima nisu uređena pravila postupka za primenu Konvencije, to se u postupku izdavanja naloga za povratak deteta imaju primeniti opšte odredbe Zakona o vanparničnom postupku[25]. Navedeni nalog za povratak deteta predstavlja izvršnu ispravu, koja se dalje u skladu sa odredbom člana 232. stav 4. ZIO prinudno izvršava isključivo oduzimanjem i predajom deteta[26]. Izuzetno, odredbom člana 13. navedene Konvencije propisano je nepostupanje po članu 12., ukoliko postoji ozbiljna opasnost da bi povratak deteta izložio dete fizičkoj opasnosti ili psihičkoj traumi ili na drugi način doveo dete u nepovoljan položaj, ili pak ukoliko se dete suprostavlja povratku, a radi se o detetu u godinama kada se može uzeti u obzir i njegovo mišljenje.

Kazna zatvora u postupku izvršenja odluka u vezi sa porodičnim odnosima

Postupak izvršenja je građanskopravni postupak specijalne egzekucije i po svojim osnovnim karakteristikama, predstavlja finalni stadijum jednog građanskopravnog odnosa koji je dobio svoj sudski epilog, bar kada su u pitanju izvršenja na osnovu izvršne isprave. U skladu sa usvojenim načelom dispozicije stranaka u građanskom postupku, postupak izvršenja i obezbeđenja pokreće se na predlog izvršnog poverioca (član 2. stav 1. ZIO), pa ukoliko nađe da su ispunjene sve pretpostavke, sud usvaja predlog poverioca tako što donosi rešenje o izvršenju (član 8. stav 1. ZIO). Nakon donošenja rešenja o izvršenju, u skladu sa načelom oficijalnosti, otpočinje stadijum sprovođenja izvršenja, odnosno sud je dužan da preduzima radnje sprovođenja izvršenja i bez posebnog predloga poverioca.

Izvršenje sudskih odluka radi zaštite od nasilja u porodici i zaštite prava deteta, regulisano je odredbom člana 235. ZIO, koja upućuje na shodnu primenu odgovarajućih odredbi ZIO, te u zavisnosti od obaveze izvršnog dužnika (obaveza da preduzme određenu radnju, da trpi preduzimanje određene rednje ili da se uzdrži od preduzimanja radnje), određuje se i sredstvo izvršenja. S tim u vezi, odredbe koje se odnose na ispražnjenje i predaju nepokretnosti, biće primenjene u slučajevima imenovanih obaveza na određenu radnju. Mere zaštite od nasilja u porodici, poput izricanja zabrana približavanja, pristupa u prostor oko mesta stanovanja ili mesta rada i zabrana daljeg uznemiravanja (član 198. stav 1. tačka 3, 4. i 5. PZ), obavezuju izvršnog dužnika da se uzdrži od preduzimanja određenih radnji, pa kako se dakle radi o radnjama koje može izvršiti samo izvršni dužnik (tzv.nezamenljive radnje), obzirom da su vezane za ličnost izvršnog dužnika, to se i sprovođenje izvršenja usklađuje sa ovom činjenicom. Kada je dete i njegovo pravo predmet izvršenja, onda se samostalno ili atheziono javljaju tri sredstva izvršenja: oduzimanje deteta, izricanje novčane kazne i izricanje zatvora. Pa zato, kao alternativa fizičkom oduzimanju deteta, ili pak novčanom kažnjavanju kod manje drastičnih slučajeva, ZIO predviđa i mogućnost izricanja kazne zatvora u trajanju od najviše 60 dana, uz mogućnost višestrukog izricanja kazne u smislu člana 228. stav 5. ZIO, sve dok izvršenje ne bude sprovedeno u celosti[27]. Protiv navedenog rešenja dozvoljen je prigovor koji se dalje dostavlja veću troje sudija na odlučivanje, s tim da za razliku od rešenja o izricanju kazne zatvora u smislu člana 59. stav 3. ZIO, koja se donose ukoliko izvršni dužnik ne postupi po nalogu suda i nakon trostrukog novčanog kažnjavanja ne dostavi u zakonskom roku isprave o stvarima i pravima koji su navedeni u izjavi o imovini (kod novčanih potraživanja), ovde nije propisano da prigovor zadržava izvršenje rešenja, a izrečena kazna će se izvršiti u skladu sa Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija.

Karakter zatvorskog kažnjavanja u građanskopravnom postupku nije krivičnopravni i ne podrazumeva sankciju u krivičnopravnom smislu, niti je prekršajna sankcija, već se zapravo radi o sankciji sui generis, koja se izriče izvršnom dužniku iz izvršne isprave ili trećem licu ukoliko ne postupi po nalogu suda. Naime, prema odredbi člana 3. stav 4. Zakona o uređenju sudova[28], svako je dužan da poštuje izvršnu sudsku odluku. Ovo odstupanje od klasičnog sistema podele funkcionalne nadležnosti u okviru istog suda je nešto što se pokazalo neophodnim, a kako bi se izvršni dužnik iz izvršne isprave (ili treće lice) naterao da se povinuje odluci suda i postupi po nalogu i merama koje su mu izrečene u sudskom postupku. Takođe, ova specifična građanskopravna sankcija krivičnopravne sadržine je predviđena i odredbama Zakona o parničnom postupku[29], koje u glavi XV uređuju novčano kažnjavanje zbog nepoštovanja procesne discipline, pa tako je odredbom člana 190. stav 3. Zakona propisano da ako kažnjeno fizičko lice ne plati novčanu kaznu u roku određenom u rešenju o kažnjavanju, sud će novčanu kaznu da zameni kaznom zatvora, u skladu sa zakonom kojim se uređuje izvršenje krivičnih sankcija („supletorni zatvor“).

Polazeći od specifične prirode postupka izvršenja, koji predstavlja najčešće poslednju i najznačajniju fazu postupka u kome dolazi do realizacije zaštite određenog prava, čini se opravdanim propisivanje novčanog i zatvorskog kažnjavanja u situacijama kada postoje poteškoće u prinudnom izvršenju sudskih odluka, međutim, da li je izricanje kazne zatvora apslolutno opravdano i kada su u pitanju sva izvršenja iz sfere porodičnih odnosa koja se nužno moraju sprovoditi, ostaje da se vidi kroz praksu sudova. Kada su u pitanju izvršenja u slučaju neposredne ugroženosti deteta (član 232. ZIO), odnosno izvršenja radi zaštite od nasilja u porodici gde se kao žrtve javljaju deca i ometanje suda u sprovođenju ovih izvršenja, pravni osnov je zaštita deteta, pa reklo bi se da ovde nema dileme u pogledu opravdanosti i potrebe za primenom ovih odredbi. Međutim, čini se da nema dovoljno argumenata za izricanje kazne zatvora kod izvršenja radi održavanja ličnih odnosa sa detetom, kako u slučaju izvršnih isprava kojima se uređuje način viđenja roditelja i njihove dece, tako i u slučaju promena načina viđenja, a pogotovo kada se radi o ispravama kojima se omogućava održavanje ličnih kontakta između deteta i drugih srodnika (npr. babe i dede u slučajevima kada roditelji nisu živi ili se jedan od roditelja nalazi na izdržavanju kazne zatvora)[30].

Treba reći da se ovde ne radi o tzv. supletornom zatvoru (zameni izrečene novčane kazne u kaznu zatvora), već o direktno izrečenoj sankciji sui generis prirode, koja ima za cilj da natera izvršnog dužnika da u određenom roku postupi po nalogu suda. Institut tzv. supletornog zatvora, koji se izriče u slučaju neplaćanja prethodno izrečene novčane kazne, po svojoj prirodi nije kazna zatvora, već je supstitucija za izrečenu, a neplaćenu novčanu kaznu, te kao takav predstavlja način izvršenja novčane kazne izrečene fizičkom licu i posledica je njegovog izbora da bude lišen slobode na neko vreme. Prema našem važećem izvršnom zakonodavstvu, novčana kazna se naplaćuje prinudnim putem, odnosno prema odredbama koje regulišu prinudno izvršenje, te dakle nema zamene novčane kazne u kaznu zatvora. Ukoliko bi se ovaj institut primenio i u Zakonu o izvršenju i obezbeđenju, onako kako je propisan u citiranoj odredbi važećeg Zakona o parničnom postupku (član 190. stav 3.), onda bi sprovođenje izvršenja, a posebno u postupcima naplate novčanih potraživanja gde izvršni poverilac zahteva izjavu o imovini izvršnog dužnika kako bi opredelio sredstvo izvršenja, svakako bilo znatno efikasnije i doprinelo bi bržem okončanju izvršnog postupka i drastičnom smanjenju broja predmeta u ovoj materiji. Pretnjom zamene novčane kazne u kaznu zatvora i njenom realizacijom, izvršni dužnik bi bio pod dodatnim pritiskom da izvrši svoju primarnu obavezu, određenu izvršnom ispravom, a onda više ne bi bilo potrebe za propisivanjem kazne zatvora ni u slučaju koga predviđa odredba člana 59. stav 3. ZIO, jer bi novčana kazna bila sasvim dovoljna i delotvorna[31]. Dakle, ovde se ne radi o istorijski prevaziđenom "dužničkom ropstvu", prema kome je dužnik morao na izdržavanje kazne zatvora jer nije platio dug, već se radi o nepostupanju po nalogu suda, odnosno ometanju suda u sprovođenju izvršenja, zbog čega je sasvim opravdano pribeći ovakvim sankcijama, ili bolje reći merama, koje u postupku izvršenja moraju biti posebno efikasne i delotvorne.

Umesto zaključka

"Imajući u vidu prirodu spora iz kojeg potiče izvršna isprava kao i činjenicu *da je osnovna svrha izrečenih mera zaštite od nasilja u porodici da se njihovim izvršenjem spreči ponovno nasilje i obezbedi nužna zaštita fizičkog i psihičkog integriteta, zdravlja i lične bezbednosti* žrtve *nasilja, načelo hitnosti u postupanju ima poseban značaj usled* čega *se relativizuje načelo vremenskog redosleda"*

(Milomir Nikolić, Izvršenje odluka u vezi sa porodičnim odnosima, Bilten Vrhovnog kasacionog suda, br.3/2011, str.154)

"Sprečavanje nasilja, preduzimanje mera za smeštaj deteta, privremeno uređenje imovinskih odnosa ili obezbeđenje minimuma egzistencije izdržavanih lica su uslov za određivanje privremenih mera u porodičnim sporovima, ali je obzirom na prirodu ovih odnosa, neophodan oprez i brižljivo ispitivanje relevantnih okolnosti, uz poštovanje načela kontradiktornosti i proporcionalnosti, radi postizanja pravične ravnoteže suprostavljenih interesa i uvek u najboljem interesu deteta."

(Snežana Andrejević, Privremene mere i novi Zakon o izvršenju i obezbeđenju, Bilten Vrhovnog kasacionog suda, br.3/2011, str.141)

LITERATURA I IZVORI

- *M. Draškić, Porodično pravo, Beograd, 1998*
- *M.Janjić-Komar, R.Korać, Z.Ponjavić, Porodično pravo, Beograd, 1995*
- *S.R.Vuković, Komentar porodičnog zakona, Beograd, 2005*
- *N. Šarkić, M. Nikolić, Komentar Zakona o izvršenju i obezbeđenju, Beograd, 2013*
- *G. Stanković, Procesni položaj Centra za socijalni rad kao organa starateljstva u građanskom sudskom postupku, Univerzizet u Nišu*
- *M. Nikolić, Izvršenje odluka u vezi sa porodičnim odnosima, Bilten Vrhovnog kasacionog suda, br.3/2011*
- *Snežana Andrejević, Privremene mere i novi Zakon o izvršenju i obezbeđenju, Bilten Vrhovnog kasacionog suda, br.3/2011*
- *Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima deteta ("Sl. list SFRJ – Međunarodni ugovori", br.15/90 i "Sl.list SRJ – Međunarodni ugovori", br.4/96 i 2/97)*
- *Konvencija o građansko-pravnim aspektima međunarodne otmice dece („Službeni list SFRJ" , Međunarodni ugovori br.7/91)*
- *Konvencije SE o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici od 11.05.2011. godine.*
- *Ustav Republike Srbije ("Sl.glasnik RS", br. 18/06)*
- *Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima usvojena i proglašena rezolucijom GS UN 217A (III) od 10. decembra 1948. godine*
- *Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima ("Sl.list SFRJ – međunarodni ugovori", br.7/71)*
- *Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda ("Sl. list SCG", br.9/03 i 5/05)*
- *Porodični zakon ("Sl. glasnik RS", br.18/05, 72/11-dr. zakon i 6/15)*
- *Zakon o parničnom postupku ("Sl.glasnik RS", br.72/11, 49/13 – odluka US, 74/13 – odluka US, 55/14)*
- *Zakon o izvršenju i obezbeđenju ("Sl.glasnik RS", br.31/11, 99/11 – dr.zakon, 109/13 – odluka US, 55/14, 39/14)*
- *Krivični zakonik ("Sl.glasnik RS", br.85/05, 88/05 – ispr., 107/05 – ispr., 72/09, 111/09, 121/12, 104/13 i 108/14)*
- *Zakon o uređenju sudova ("Službeni glasnik RS", br.116/08, 104/09, 101/10, 31/11 – dr.zakon, 78/11 – dr.zakon, 101/11 i 101/13)*

---

[1] *M. Draškić, Porodično pravo, Beograd, 1998, str.44-45*
[2] *Porodični zakon ("Sl. glasnik RS", br.18/05, 72/11-dr. zakon i 6/15)*
[3] *Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima deteta ("Sl.list SFRJ – Međunarodni ugovori", br.15/90 i "Sl.list SRJ – Međunarodni ugovori", br.4/96 i 2/97); Konvencija o pravima deteta je usvojena 20. novembra 1989.godine na 44. zasedanju Generalne skupštine Ujedinjenih nacija u Njujorku, sačinjena u originalu na arapskom, engleskom, francuskom, kineskom, španskom i ruskom jeziku.*
[4] *Ustav Republike Srbije ("Sl.glasnik RS", br. 18/06), čl.62-66*
[5] *Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima usvojena i proglašena rezolucijom GS UN 217A (III) od 10. decembra 1948. godine i Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima ("Sl.list SFRJ – međunarodni ugovori", br.7/71)*
[6] *Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda ("Sl. list SCG", br.9/03 i 5/05)*
[7] *M.Janjić-Komar, R.Korać, Z.Ponjavić, Porodično pravo, Beograd, 1995, str.41*
[8] *Zakon o parničnom postupku ("Sl.glasnik RS", br.72/11, 49/13 – odluka US, 74/13 – odluka US, 55/14)*
[9] *Zakon o izvršenju i obezbeđenju ("Sl.glasnik RS", br.31/11, 99/11 – dr.zakon, 109/13 – odluka US, 55/14, 39/14)*
[10] *Krivični zakonik ("Sl.glasnik RS", br.85/05, 88/05 – ispr., 107/05 – ispr., 72/09, 111/09, 121/12, 104/13 i 108/14)*
[11] *S.R.Vuković, Komentar porodičnog zakona, Beograd, 2005, str.176*
[12] *Porodični zakon ("Sl. glasnik RS", br.18/05, 72/11-dr. zakon i 6/15), član 10, 197-200*
[13] *Isto, član 198. stav 2. PZ*
[14] *Ovi navodi su lični stav autora, a u vezi su sa merama koje su bile predložene nacrtom PZ*
[15] *Vidi presudu Vrhovnog kasacionom suda Rev. 2857/10 od 09.06.2010.godine*
[16] *Zakon o izvršenju i obezbeđenju („Službeni glasnik RS", br. 31/11 i 99/11-dr.zakon, 109/13-odluka US, 55/14 i 139/14)*
[17] *M. Nikolić, Izvršenje odluka u vezi sa porodičnim odnosima, Bilten Vrhovnog kasacionog suda, br.3/2011, str.154*
[18] *Konvencija o pravima deteta ("Sl.list SFRJ – Međunarodni ugovori", br.15/90 i "Sl.list SRJ – Međunarodni ugovori", br.4/96 i 2/97)*
[19] *Isto*
[20] *N. Šarkić, M. Nikolić, Komentar Zakona o izvršenju i obezbeđenju, Beograd, 2013, str.69*
[21] *Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, doneta je u Istanbulu 11. maja 2011.godine, a istu je Narodna skupština RS ratifikovala dana 31.10.2013. god.*
[22] *G. Stanković, Procesni položaj Centra za socijalni rad kao organa starateljstva u građanskom sudskom postupku, Univerzizet u Nišu, str.17*
[23] *N. Šarkić, M. Nikolić, Komentar Zakona o izvršenju i obezbeđenju, Beograd, 2013, str.72*
[24] *Konvencija o građansko-pravnim aspektima međunarodne otmice dece („Službeni list SFRJ" , Međunarodni ugovori br.7/91)*
[25] *Vidi rešenje Vrhovnog kasacionog suda Rev.2239/10 od 24.02.2010.godine*
[26] *„Kada je izvršnom ispravom naložena predaja radi povratka u stranu državu nezakonito odvedenog ili zadržanog deteta (građansko pravna otmica dece) ili je predaja naložena zbog ponovnog uspostavljanja odnosa staranja ili viđenja roditelja*

sa detetom u stranoj državi, izvršenje će se sprovesti oduzimanjem i predajom deteta izvršnom poveriocu, pod uslovima iz st. 1. i 3. ovog člana. U ovom slučaju postupak izvršenja posebno je hitan." (član 232. stav 4. ZIO)

[27] *Pored ovoga, odredba člana 233. ZIO predviđa sprovođenje izvršenja kod ponovljenog izvršenja, pa tako će sud na predlog poverioca ponovo sprovesti izvršenje po istom rešenju o izvršenjau, ako se dete u roku od 60 dana od dana predaje, protivno izvršnoj ispravi ponovo zatekne kod lica od koga je oduzeto.*

[28] *Zakon o uređenju sudova ("Službeni glasnik RS", br.116/08, 104/09, 101/10, 31/11 – dr.zakon, 78/11 – dr.zakon, 101/11 i 101/13)*

[29] *Zakon o parničnom postupku („Službeni glasnik RS", br.72/11, 49/13 – odluka US, 74/13 – odluka US i 55/14)*

[30] *Ovi navodi su lični stav autora; napomena: nije jasno kako će kazna zatvora, izrečena roditelju koji nije doveo dete na mesto preuzimanja, doprineti da se ubuduće pridržava izvršne isprave, a opravdano se postavlja pitanje i vraćanja deteta ovom roditelju (kome uzgred nije oduzeto roditeljsko pravo), posebno ukoliko se isti nalazi na izdržavanju izrečene kazne zatvora.*

[31] *Isto, a u vezi je sa velikim brojem athezionih postupaka za dobijanje izjave o imovini izvršnog dužnika (novčana potraživanja), koji u praksi ne daju očekivane rezultate, upravo zbog načina sprovođenja novčanih kazni (prinudna naplata), pa bi razmatranje ovog pitanja u stručnoj javnosti možda moglo doprineti da se u perspektivi razvoja našeg izvršnog zakonodavstva, ovaj problem reši upravo uvođenjem novog zakonskog rešenja, kojim bi se neplaćena novčana kazna zamenila kaznom zatvora i koja bi se izvršavala u skladu sa zakonom kojim se uređuje izvršenje krivičnih sankcija.*

NACRT GRAĐANSKOG ZAKONIKA I KRIVIČNO DELO NASILJE U PORODICI IZ ODREDBE ČLANA 194 STAV 3 KRIVIČNOG ZAKONIKA

Milica Stojanac Maretić
Viši tužilački saradnik
Treće osnovno javno tužilaštvo u Beogradu

Iako su još 2012. godine eminentni pravnici Republike Srbije, kao članovi komisije formirane od strane ondašnje Vlade Republike Srbije, sačinili nacrt Građanskog zakonika, tek se u poslednje vreme povela javna raspava koja je pokrenula lavinu pitanja, a u polemiku uvukla kako stručnu pravničku javnost tako i stručnjake koji se bave sociologijom, psihologijom, pedagogijom i ostalim društvenim naukama čiji postulati se moraju uzeti u obzir prilikom izrade Zakonika kojim bi bila regulisana i materija koja se odnosi na sam nukleus društva, odnosno na porodicu. Novim Građanski zakonikom, koji bi Srbiju trebalo da stavi u red evropskih zemalja sa kodifikovanim građanskim zakonodavstvom, trebalo bi da budu regulisani obligacioni odnosi, nasleđivanje i naravno porodičnopravni odnosi.

Posebnu pažnju javnosti privukle su upravo novine koje će biti uvedene u porodične odnose, s tim da se mora napomenuti da je rasprava tekla samo u pravcu analize Nacrta bez ijednog osvrta na trenutno važeće zakonodavstvo, te se nije odvijala ni u pravcu upoređivanja trenutno važećih zakona sa novim rešenjima.

Naime, najžučnija polemika je nastala zbog mogućeg rešenja pitanja koja nastaju u sferi porodičnih odnosa, odnosno, konkretno odnosa između roditelja i dece, a još konkretnije samog vaspitanja deteta, te metoda koje roditelji primenjuju prilikom vaspitanja i disciplinovanja svoje dece odnosno telesnog kažnjavanja. Nacrtom Zakonika predviđena je posebna zaštita deteta te su deci data prava koja trenutno važećim zakonima nisu predviđena ili su predviđena u manjem obimu. Poseban akcenat u svim javnim debatama stavljen je na zloupotrebu roditeljskih prava, na povredu roditeljske odgovornosti i grubo zanemarivanje roditeljskih dužnosti, s tim da ni u jednoj javnoj raspravi nije skrenuta pažnja na trenutno važeće zakonodavstvo i zaštitu deteta gledano kroz prizmu krivičnog prava. Članom 194 stavom 3 Krivičnog zakonika učiniocu krivičnog dela Nasilje u porodici, koji je krivično delo učino prema maloletnom licu preti kazna zatvora u trajanju od dve do deset godina. Drugim rečima zakonodavac je predvideo da lica koja se smatraju članom porodice, odnosno supružnici, njihova deca, preci supružnika u pravoj liniji krvnog srodstva, vanbračni partneri i njihova deca, usvojilac i usvojenik, hranilac i hranjenik, braća i sestre, njihovi supružnici i deca, bivši supružnici i njihova deca i roditelji bivših supružnika, ako žive u zajedničkom domaćinstvu, kao i lica koja imaju zajedničko dete ili je dete na putu da bude rođeno, iako nikada nisu živela u istom porodičnom domaćinstvu, ukoliko primenom nasilja, pretnjom da će napasti na život ili telo, drskim ili bezobzirnim ponašanjem ugrožavaju spokojstvo, telesni integritet ili duševno stanje maloletnog člana svoje porodice mogu biti kažnjena kaznom zatvora u trajanju od dve do deset godina.

Očigledno je da Krivični zakonik pruža veću zaštitu detetu jer postavlja širi krug potencijalnih izvršilaca ovog krivičnog dela posebno kada se ima na umu da je moguće da će Građanskim zakonikom biti predviđeno lišenje roditeljskog prava ukoliko roditelj fizički, seksualno ili emocionalno zlostavlja dete.

Prema statističkim podacima koji su u dnevnom listu „Politika" objavljeni dana 29.12.2014. godine, a koji su sačinjeni na osnovu istraživanja Agencije „Faktor Plus", osamdeset tri posto roditelja pribegava fizičkom kažnjavanju dece. S tim u vezi psihoterapeut Zoran Milivojević je u više navrata, pa i u dnevnom listu „Politika" od 29.12.2014. godine izneo svoje mišljenje. Po njegovom mišljenju zakonska zabrana roditeljima svakog telesnog kažnjavanja dece bila bi u velikoj suprotnosti sa dominantnim načinom vaspitanja i predstavljala bi nasilje nad našim kulturnim obrascem, jer roditelji kopiraju način na koji su oni

vaspitani ili ga u nekoj meri koriguju. Suprotno njegovom mišljenju koje je zasnovano ne samo na istraživanjima koja su obavljana na teritoriji Republike Srbije već i na teritoriji Evrope i SAD predstavnica Incest trauma centra Ljiljana Bogavac smatra da telesno kažnjavanje jeste fizičko zlostavljanje dece i da je velika zabluda da roditelji dete mogu vaspitati udarcima, odnosno da će bol da disciplinuje dete. Sa ovim njenim mišljenjem koje je objavljeno u dnevnom listu „Blic" dana 16.12.2014. godine slažu se i mnogobrojne nevladine organizacije koja štite prava deteta, kao i veliki broj psihologa i psihoterapeuta. Međutim, važno je napomenuti da ova dva dijametralno suprotna stava zapravo imaju zajednički imenitelj, odnosno i jednima i drugima je cilj da deca na što lakši i bezbolniji način budu disciplinovana i vaspitana u skladu sa prihvaćenim društvenim normama. Takođe, važno je napomenuti i da su predstavnici ova dva suprotna mišljenja saglasni oko jedne ključne stvari, a to je da se, zapravo, nemoć roditelja da na neki način objasne detetu šta sme a šta ne sme ogleda u telesnom kažnjavanju dece.

Naravno, pitanje krivičnopravne prakse je na koji način je moguće napraviti diferenciju između onoga što psiholozi smatraju „telesnim kažnjavanjem u cilju vaspitanja" od onoga što se u krivičnopravnom smislu smatra „nasiljem".

Kada je reč o krivičnom delu Nasilje u porodici iz odredbe člana 194 stav 3 Krivičnog zakonika, samo nasilje se može podeliti u dve kategorije. *Fizičko nasilje* nad decom se ogleda u namernom nanošenju telesnih povreda detetu, dok se *psihičko nasilje* ogleda u zapostavljanju, ugrožavanju, potcenjivanju, vređanju ili verbalnom napadu, a kojim ponašanjem se ispoljavaju negativna osećanja prema detetu, pretnje fizičkim kažnjavanjem ili uskraćivanjem neke od sloboda koje su detetu ranije date, ili se pak dete lišava određene vrste podrške.

Kod fizičkog nasilja, prema istraživanjima koja su obavljena 2006. godine, u 95% slučajeva vršioci nasilja su sami roditelji a samo fizičko nasilje se može ispoljavati udaranjem, uskraćivanjem hrane, izlaganjem fizičkom povređivanju, zatvaranjem, vezivanjem ili na bilo koji drugi način na koji se povređuje telesni integritet deteta. Činjenica da su roditelji koji vrše nasilje na svojom decom, sami, kao deca, bili žrtve nasilja potvrđuje tezu o transgeneracijskoj transmisiji. Naime, istraživači Viktimološkog društva Srbije su još 2006. godine utvrdili da je 31,5% izvršilaca krivičnog dela Nasilje u porodici imalo nasilne očeve koji su nasilje vršili prema svojim suprugama, odnosno majkama dece, dok je 31,2% i samo, u detinjstvu bilo viktimizirano nasiljem očeva. Na osnovu ovog istraživanja, urađen je „profil" lica koje vrši krivično delo Nasilje u porodici, i to prema svom maloletnom detetu. To je obično lice sa niskim nivoom samopoštovanja, lice koje se oseća ugroženo u svom porodičnom i radnom okruženju, koje ima izraženu želju za dominacijom i kontrolom, rigidne predstave o tome kako dete sme da se ponaša, te ispoljava izuzetno agresivnu reakciju ako ono ne ispuni očekivanja i ne ispoštuje zadate kriterijume. Što se samog deteta tiče, u 28% slučajeva dete je starosti između četiri i sedam godina, nasilje prema deci do tri godine se dešava u 17% slučajeva, a u 22,5% slučajeva deca su bila u uzrastu od 8 do 15 godina. Opadanje nasilja nad decom u periodu od 15 do 18 godine života može se objasniti razvojnim mogućnostima deteta i njegovom većom sposobnošću da nasilnom roditelju pruži otpor. Pored toga što fizičko nasilje ostavlja psihološke posledice po samo dete, najočiglednije su povrede kože i potkožnog tkiva, kada su uočljivi tragovi predmeta kojim je dete udarano, te se kao posledice fizičkog nasilja, u literaturi mogu naći i neurološke smetnje koje mogu biti rezultat ovakvog nasilja kao što su tikovi, poremećaj sna, noćno mokrenje, mucanje, depresija i anksioznost. Pod psihičkim nasiljem mogu se podvesti emocionalna hladnoća, uskraćivanje ljubavi i pažnje, odsustvo komunikacije sa detetom, vređanje, psovanje, podsmevanje, nazivanje deteta raznim pogrdnim imenima, vikanje, zabrana druženja sa vršnjacima i slično. Takođe, na osnovu istraživanja utvrđen je „profil" roditelja koji vrši psihičko nasilje nad detetom, te se takav roditelj može okarakterisati kao osoba nezadovoljna svojim položajem i mestom u društvu, osoba koja svoje dete vidi isključivo kao teret, te osobu koja ne uspeva da formira pravilnu emocionalnu vezu između sebe i deteta. Kao žrtve ovog, psihičkog nasilja nad decom, podjednako se javljaju i devojčice i dečaci, najčešće uzrasta do osam godina, s tim što se posledice ovakvog zlostavljanja ne vide odmah po zlostavljanju već mnogo godina nakon istog.

Nesporno je da pomoć prilikom sagledavanja razlike između „telesnog kažnjavanja u cilju vaspitanja" od onoga što se u krivičnopravnom smatra „nasiljem" pružaju veštaci.

Na osnovu samog veštačenja od strane psihologa ili dečijih neuropsihijatra, organ postupka može bolje sagledati celokupnu situaciju, kao i proceniti sam rizik po dete ukoliko isto ostane u sredini u kojoj je vršeno nasilje nad njim, te se organ postupka u potpunosti može, preko veštačenja, upoznati sa ličnošću deteta koje je žrtva zlostavljanja, te sam veštak, ukoliko smatra za potrebnim, može predložiti sudu mere koje bi trebalo da primene drugi nadležni organi kako bi se uticaj zlostavljanja izvršenog nad detetom, u kasnijem detetovom životu, sveo na minimum. Na osnovu medicinskog veštačenja od strane veštaka medicinske struke - traumatologa može se utvrditi na koji način je detetu bio povređen telesni integritet, ali, ukoliko

je veštak posebno obučen, može se utvrditi i da li postoje ranije povrede, odnosno, da li se nasilje prema detetu vrši u određenom vremenskom kontinuitetu.

Naravno, da bi se veštačenja koja se obavljaju na detetu, mogla što bolje iskoristiti tokom krivičnog postupka, neophodno je da veštaci budu usko specijalizovani, kako bi na što bolji način obavili veštačenje koje će dodatno razjasniti celu situaciju u porodici, te kojima će se organu postupka pružiti što bolja i što šira slika, kako bi organ postupka doneo adekvatnu odluku.

Nemoguće je ne primetiti da je Nacrtom Građanskog zakonika predviđena vrlo aktivna uloga organa starateljstva odnosno centara za socijalni rad, s tim da je do današnjeg dana ostalo nepoznato na koji način će ovakvu ulogu izneti ti isti centri za socijalni rad, koji definitivno, što zbog malog broja zaposlenih, što zbog uslova rada, što zbog neadekvatne obuke zaposlenih, trenutno nisu u mogućnosti da na adekvatan način preuzmu ulogu koju im zakonodavac dodeljuje.

S obzirom na trenutno važeće krivično zakonodavstvo, kao i na način kojim je Nacrtom Građanskog zakonika predviđena zaštita dece od nasilja u porodici, posebno je potrebno istaći da će se, nesporno, u budućnosti, i bez obzira na postojanje krivičnog dela Lažno prijavljivanje, u praksi, naći veliki broj slučajeva gde će roditelji u toku postupka odlučivanja o starateljstvu nad maloletnim detetom, u fazi kada parnični sud nije još odlučio o podobnosti jednog ili drugog roditelja, prijavljivati drugog roditelja zbog navodnog izvršenja krivičnog dela Nasilje u porodici, pokretati postupke radi odlučivanja o lišenju roditeljskog prava, a samo da bi sud presudio u „njegovu korist", odnosno da bi dete bilo dodeljeno roditelju koji ne zloupotrebljava svoja roditeljska prava.

Na kraju, svi učesnici bilo krivičnog bilo parničnog postupka, koji se vode bilo povodom nasilja u porodici bilo povodom odlučivanja o lišenju roditeljskog prava, odnosno, sud, tužilaštvo, stalni sudski veštaci i timovi centara za socijalni rad, pored toga što je neophodno da deluju pravovremeno i zajedno, neophodno je i da poseduju kadar koji je dodatno obučen i posebno edukovan za postupanje sa decom - žrtvama nasilja u porodici, s obzirom da svi ovi učesnici imaju zajedničke ciljeve, a to su ne samo zaštita dece koja su već bila žrtve nasilja u porodici i pružanje pomoći žrtvama, već i preventivno delovanje u cilju sprečavanja nasilja nad maloletnim članovima porodice.

Literatura: „Nacrt Građanskog zakonika" (2012. g.); Krivični zakonik, LJ. Stevković „Karakteristike nasilja nad decom u porodici i njegove posledice na zdravlje" - Institut za kriminološka i sociološka istraživanja (2006. g.); M. Milosavljević „Nasilje nad decom" (1998. g.); N. Žegarac „Deca koja čekaju" (2004. g.); M. Škulić „Zaštita dece/maloletnih lica kao oštećenih i svedoka u krivičnom postupku" (2014. g.)

JEZIČKI KUTAK

profesor srpskog jezika i književnosti, Dragan Đokić

Reč autora:

Poštovani čitaoci,

Nadamo se da Vam ova jezička rubrika pomaže u svakodnevnoj komunikaciji, bogatoj dilemama i nedoumicama. I u ovom broju izdanja, kao i u prošlom, čeka nas nekoliko jezičkih i pravopisnih pravila koja ćemo obrazložiti i razjasniti. Jezik je živa materija, podložna razvoju i evoluciji, tako da su i pravila negde liberalnija, češće konzervativnija, ali, u svakom slučaju, prilagođena široj upotrebi. U pravnoj terminologiji se najčešće koristi birokratski govorni stil, ali se i u njegovim okvirima moraju poštovati principi standardizacije i norme jezika, kao i aktuelnog Pravopisa.

Nazivi ulica:

Ukoliko reč **ulica** ide na početku naziva ulice, tada se piše velikim početnim slovom jer se tretira kao deo naziva, a ostali delovi naziva se pišu po ustanovljenim pravilima. (**Ulica kralja Milana, Ulica Vasina, Ulica beogradska, Ulica Čarlija Čaplina, Ulica Meštrovićeva...**) Dakle, zajedničke imenice (kralja) i prisvojni pridevi na **-ski, -ški i -čki**, pišu se malim početnim slovom u okviru naziva ulice. Ukoliko se reč **ulica** koristi iza naziva, onda se piše malim slovom i ne ulazi u okvir imena ulice, a na početku se piše veliko slovo, bez obzira na vrstu reči kojom počinje naziv ulice. (**Skopljanska ulica, Zmaj Jovina ulica, Prvomajska ulica, Mekenzijeva ulica...)** Izuzetak su neke reči koje su vremenom toliko srasle sa imenom da se ponašaju kao da je u pitanju ime i prezime osobe, a postale su sastavno obeležje i znak prepoznavanja. Tada se sve piše velikim slovom (**Ulica Hajduk Veljkova, Ulica Svetog Save...**). Isti se pravopisni principi koriste i kod naziva trgova i bulevara. (**Trg republike, Bulevar mira, Bulevar kralja Aleksandra, Pašićev trg, Zeleni venac...)**

Nepravilno: **Govorio je ispred svog ministarstva.**
Pozdravio je prisutne ispred svoje kompanije.
Pravilno: **Govorio je u ime svog ministarstva.**
Pozdravio je prisutne u ime svoje kompanije.

Predlog **ispred** ima prostorno značenje, tako da u ovim primerima koje smo naveli kao nepravilne, rečenica ima bukvalno značenje da se neko obratio ispred zgrade ministarstva ili ispred zgrade kompanije, a ne da se (nekome) obratio u ime ministarstva ili da je (nekome) uputio pozdrav u ime kompanije.

Od Rada, ili: **od Radeta**

Pojedina muška imena, koja su uglavnom kraći oblici osnovnih imena ili su imena odmila (tzv. hipokoristici), kao što su na primer: Rade, Dule, Vule, Mile, Stane, Cane, Kole, Đole, Jole, Dane, Krle, Stole itd., danas imaju dvojaku padežnu promenu. Nekada je njihova promena bila uobičajena: **Rade, od Rada, Radu, s Radom, o Radu... Takva** promena se i danas zadržala u južnim i zapadnim delovima srpskog govornog područja. Međutim, u centralnom i istočnom delu srpskog govornog područja, kasnije su se pojavili oblici: **od Radeta, Radetu, s Radetom..., od Duleta, Duletu, s Duletom** itd., dakle kao: **dete, od deteta, detetu, s detetom...** Jezički stručnjaci u početku nisu tolerisali ovakve oblike i smatrali su ih neknjiževnim. Međutim, ovi oblici su vremenom postali toliko rasprostranjeni, tako da jezičkim stručnjacima nije preostalo ništa drugo nego da prećutno odobre njihovu upotrebu, pa su sad ravnopravni sa oblicima: **od Rada, od Dula... Jedino**, još uvek nije dozvoljeno da se imena **Đorđe i Pavle** upotrebljavaju u oblicima: **od Đorđeta, Đorđetu..., od Pavleta, Pavletu**..., i to s pravom, jer ova imena nisu hipokoristici (imena odmila), već osnovna imena.

Protestvovati, ili: **protestovati**

Glagol **protestvovati** izveden je tako što je na latinsku reč **protest** dodat naš nastavak (sufiks) **- ovati**. U njoj se, dakle, nigde u osnovi ne pojavljuje glas (slovo) **v**, tako da je pravilno samo **protestovati** (bez **v**). To što neki ubacuju **v**, čine povodeći se za nekim našim rečima: **učestvovati, dejstvovati, napastvovati** (ali i: **napastovati**) itd.

Idem advokatu, ili: **Idem kod advokata**

Pravilnije je: **Idem advokatu**, jer glagoli kretanja zahtevaju upotrebu dativa sa značenjem cilja kretanja. Prema tome, trebalo bi reći: **Idem advokatu, Idem lekaru, Idem sudiji, Idem frizeru, Idem sestri u posetu** itd. Može se koristiti i oblik: **Idem u goste kod sestre**, jer se u tom slučaju podrazumeva izostav-

ljeni deo rečenice: **da budem**, **da provedem vreme** ili tome slično. Međutim, u poslednje vreme pojedini jezički stručnjaci počinju da dozvoljavaju oblik koji je postao sve češći i učestaliji: **Idem kod lekara, Idem kod advokata...** Iako se ova padežna konstrukcija dugo smatrala nepravilnom, savremeni rečnici i gramatike, počinju da prihvataju i ovaj oblik genitiva.

Nepravilno je takođe: **Bio sam kući** (jer se ne može reći: **Bio sam sudnici**), **Bio sam lekaru**, ili na pitanje: **Gde ćeš biti**?, odgovoriti: **Biću kući.** Treba: **Bio sam kod kuće** (ili: **u kući**), **Bio sam kod lekara, Biću kod kuće** itd.

Svo vreme ili **sve vreme**?

Pravilno je: **sve vreme**. Zašto?

Opšta pridevska zamenica **sav** u ženskom rodu glasi **sva**, a u srednjem **sve**. Nekada su ovi oblici glasili: **vas, vsa, vse**, pa su metatezom (zamenom mesta suglasnika **v** i **s**) dobijeni oblici: **sav, sva i sve**. Oblik **vso**, ili **svo**, jednostavno se nigde ne pominje u starim tekstovima. Uz to, oblik **sve** ima padeške oblike koji se svakodnevno upotrebljavaju, npr. nominativ: **sve** (društvo), genitiv: **sveg** (društva), dativ: **svem** (društvu) itd. Padeški oblici od oblika **svo** bi bili neobični i stvarali bi zabunu jer bi bili isti kao padeški oblici prisvojne zamenice **svoj,** npr. nominativ: **svo** (društvo), genitiv: **svog** (društva) - da li čitavog, celokupnog društva ili svojeg društva?, dativ: **svom** (društvu) itd.

Dakle, pravilno je: **sve vreme, sve društvo, sve selo, sve nebo, sve polje** itd., a nepravilno**: svo vreme, svo društvo, svo selo, svo nebo, svo polje** itd. Budući da se vreme ne može deliti na celine, nepravilno je reći i: **celo vreme.**

PITANJE USTAVNOSTI PRAVA TUŽILAČKIH POMOĆNIKA DA PREDUZIMAJU RADNJE U KRIVIČNOM POSTUPKU

***Boris Pavlović*[1]**
***Predrag Ćetković*[2]**

Uvodno izlaganje

Tužilački pomoćnici veoma su važan segment u funkcionisanju javnih tužilaštava na teritoriji Republike Srbije. Pre svega, nesporna je okolnost da je jedan deo stručnih poslova u javnom tužilaštvu poveren tužilačkim pomoćnicima, i da te stručne poslove oni obavljaju samostalno ili pod nadzorom javnih tužilaca i njihovih zamenika. Pored toga, iz redova tužilačkih pomoćnika bira se najveći broj budućih zamenika javnih tužilaca, te je veoma bitno da se tokom svog rada tužilački pomoćnici osposobe da obavljaju što veći broj poslova koji vrše nosioci tužilačke funkcije. Iz ovih razloga odlučili smo da redove koji slede posvetimo razmatranju jednog pitanja koje smo ocenili kao vrlo važno, a to je pitanje ustavnosti prava tužilačkih pomoćnika da preduzimaju radnje u krivičnom postupku.

Ustavna i zakonska rešenja

Pitanje prava tužilačkih pomoćnika da preduzimaju radnje u krivičnom postupku, a pre svega da zastupaju javnu tužbu pred sudom bilo je sporno godinama unazad. Već dugi niz godina unazad, u tužilaštvu je prisutna praksa da tužilački pomoćnici zastupaju javnu tužbu pred sudom, uglavnom u predmetima koji se vode po optužnim predlozima, odnosno u tzv. skraćenom krivičnom postupku.

Analizirajući zakonske odredbe vezane za položaj tužilačkih pomoćnika, treba istaći da u čl. 119 Zakona o javnom tužilaštvu[3] kao opis poslova tužilačkih pomoćnika stoji da oni **pomažu javnom tužiocu i zameniku javnog tužioca**, izrađuju nacrte akata, primaju na zapisnik prijave, podneske i izjave građana i **samostalno ili pod nadzorom vrše poslove predviđene zakonom** i drugim propisima.

Nadalje, Zakonik o krivičnom postupku iz 2001. godine[4] nije se uopšte izjašnjavao o mogućnosti da tužilački pomoćnici preduzimaju radnje u krivičnom postupku, i u okviru toga da zastupaju javnu tužbu pred nadležnim sudom, pa su tužilački pomoćnici pred većinom (opštinskih/osnovnih) sudova u Republici Srbiji zastupali javnu tužbu, posebno na teritoriji Beograda, i to ne samo pred istražnim sudijom, već i u fazi glavnog pretresa, a preduzimali su i mnoge druge radnje u krivičnom postupku. Dolazilo je u nekoliko navrata do odluka da se u drugom stepenu odluke prvostepenog suda ukinu zbog nepostojanja ovlašćenog tužioca na glavnom pretresu, ali je bilo i odluka kojima su presude u kojima su javnu tužbu zastupali tužilački pomoćnici potvrđivane, tako da se može reći da ni sudska praksa nije bila ujednačena po tom pitanju.

Međutim, Zakonik o krivičnom postupku iz 2011. godine[5] u čl. 2 koji nosi naziv „Značenje izraza" predviđa da je „javni tužilac Republički javni tužilac, apelacioni javni tužilac, viši javni tužilac, osnovni javni tužilac, javni tužilac posebne nadležnosti, zamenici javnih tužilaca **i lica koja su po zakonu ovlašćena da ih zamenjuju**". Citirani zakonski tekst u čl. 48 i eksplicitno predviđa mogućnost da tužilački pomoćnici **preduzimaju radnje u postupku**, i to stručni saradnici za krivična dela za koja je kao maksimalna predviđena kazna zatvora do pet godina, a viši stručni saradnici za krivična dela za koja je kao maksimalna predviđena kazna zatvora do osam godina. Shodno tome, u načelu ne bi trebalo da bude dileme oko toga da sada tužilački pomoćnici mogu da preduzimaju radnje u krivičnom postupku, pre svega da zastupaju javnu tužbu pred sudom.

Ipak, u praksi su se pojavila i drugačija mišljenja. Ova mišljenja uporišnu tačku tačku imaju pre svega u odredbi čl. 159 st. 4 Ustava Republike Srbije,[6] koja kaže da zamenik javnog tužioca zamenjuje javnog tužioca pri vršenju tužilačke funkcije i dužan je da postupa po njegovim uputstvima. U nastavku teksta izložićemo argumente *pro et contra* ovakvog stanovišta, i izneti naše mišljenje o osnovanosti ovakvog stava.

Argumenti pro et contra

Argumente da su članovi 2 i 48 Zakonika o krivičnom postupku direktno suprotni odredbi čl. 159 st. 4 Ustava Republike Srbije izneli su pojedini autori.[7] Obrazlažući svoj stav, autori navode da čl. 159 st. 4 Ustava Republike Srbije propisuje da javnog tužioca u vršenju funkcije zamenjuju zamenici javnog tužioca, te da Ustav na taj način ograničava krug lica koja vrše javnotužilačku funkciju na javne tužioce i zamenike javnog tužioca, pa je uvođenje „tužilačkih saradnika u krug lica koja vrše javnotužilačku funkciju u krivičnom postupku" **direktno suprotno čl. 159 st. 4 Ustava.**

Nadalje, autori smatraju da je uvođenje tužilačkih saradnika u krug lica koja mogu da preduzimaju radnje u krivičnom postupku protivno i Zakonu o javnom tužilaštvu. Argumente za ovu tvrdnju autori crpe iz čl. 11 Zakona o javnom tužilaštvu, gde stoji da je javnotužilačka funkcija funkcija javnog tužioca i zamenika javnog tužioca, što nije sporno. Međutim, autori izvode zaključak da činjenica da tužilački pomoćnici nisu „posednici javnotužilačke funkcije" i da samim tim „nisu posednici ovlašćenja javnog tužilaštva, jer ovlašćenja proizlaze iz funkcije".

Dalje se navodi da bi poveravanje ovlašćenja tužilačkim pomoćnicima stvorilo i neregularnu situaciju. Neregularna situacija bi nastala ukoliko bi javni tužilac hteo da izvrši hijerarhijsku intervenciju u krivičnom predmetu dodeljenom tužilačkom pomoćniku, jer on to ne bi mogao da učini u proceduri koju predviđa Zakon o javnom tužilaštvu. Naime, autori konstatuju da ovaj Zakon poznaje samo obavezno uputstvo nižem javnom tužiocu ili zameniku javnog tužioca, a ne i obavezno uputstvo tužilačkom pomoćniku. Pošto ni podzakonska akta ne uređuju subordinaciju između javnog tužioca, njegovog zamenika i pomoćnika, javnom tužiocu bi ostalo jedino da koristi odgovarajuće odredbe zakona koji uređuje položaj i ovlašćenja državnih službenika.

Naša vizura na zakonske propise razlikuje se od pogleda citiranih autora. Naime, kada je u pitanju Ustav Republike Srbije kao *lex fundamentalis*, prilikom egzegeze treba poći od nesporne činjenice da svaki ustav ima pravna i nepravna svojstva, a pravna svojstva ustava su **da je on osnovni zakon i najviši opšti pravni akt.**[8] Kada se kaže da je ustav osnovni zakon, jedno od četiri značenja sintagme „osnovni zakon" jeste da ustav sadrži osnovnija (apstraktnija, načelnija) pravna pravila od onih koje sadrže zakon i podzakonska akta.[9] Polazeći od ovih aksioma ustavnog prava, sasvim je razumljivo što Ustav Republike Srbije ne ulazi u bilo kakvo detaljisanje kada je u pitanju podela i organizacija poslova u javnom tužilaštvu, već ostavlja zakonskim i podzakonskim aktima da minucioznije urede ovu oblast.

Dakle, pored toga što konstatuje da u vršenju funkcije javnog tužioca zamenjuju zamenici javnog tužioca, Ustav se uopšte ne bavi tužilačkim pomoćnicima. Kada neko pitanje nije regulisano ustavnom normom, a **nije direktno suprotno ustavnoj normi, u pitanju je popunjavanje prostora po principu *praeter constitutionem***, što se smatra dozvoljenim. Da bi neka norma bila neustavna, **ona mora biti direktno suprotna izričito utvrđenoj pisanoj normi (*contra constitutionem*)**, što se svakako *in concreto* ne može tvrditi. Rečju, mišljenja smo da članovi 2 i 48 Zakonika o krivičnom postupku nisu direktno suprotni ustavnoj normi iz čl. 159 st. 4 Ustava Republike Srbije, što ćemo dodatno objasniti.

Pre svega, smatramo da su autori prilikom vršenja analize ispustili iz vida normu iz čl. 119 Zakona o javnom tužilaštvu, koju smo prethodno citirali, a što je od krucijalne važnosti za integralnu analizu položaja tužilačkih pomoćnika. Iz ove odredbe, koja već dugo stoji u Zakonu o javnom tužilaštvu, i čiju validnost niko nije sporio, vidi se da je određeni broj poslova koje tužilački pomoćnici mogu obavljati taksativno naveden (pomaganje tužiocu ili zameniku javnog tužioca, izrada nacrta akata, primanje na zapisnik prijava, podnesaka i izjava građana), dok se u nastavku nalazi generalna norma (samostalno ili pod nadzorom vršenje poslova predviđenih zakonom i drugim propisima). Kao što se može zaključiti, pod kaučuk normu **„samostalno ili pod nadzorom vršenje poslova predviđenih zakonom"** mogu se podvesti različite radnje, uključiv i preduzimanje radnji u krivičnom postupku, te se stoga ne slažemo sa tumačenjem da su članovi 2 i 48 Zakonika o krivičnom postupku u koliziji sa Zakonom o javnom tužilaštvu kada su u pitanju tužilački pomoćnici.

Takođe, u skladu sa čl. 119 Zakona o javnom tužilaštvu, smatramo da ne stoji zaključak da javni tužilac ne može po principu obaveznog uputstva da naloži tužilačkom pomoćniku da postupi na određeni način, već samo zameniku javnog tužioca. U stavu 2 navedenog člana stoji da **javni tužilac ili zamenik koga on odredi nadzire rad tužilačkog pomoćnika.** Shodno tome, pošto je odavde nesporno da tužilački pomoćnik nije samostalan u svom radu, kao i da čl. 12 Zakona o javnom tužilaštvu predviđa da su „**svi u javnom tužilaštvu podređeni javnom tužiocu**", uopšte ne vidimo problem da javni tužilac naloži tužilačkom pomoćniku da postupi na određeni način, **a sve u skladu sa odredbama Zakona o javnom tužilaštvu**. Treba napomenuti da ni praksi nije bilo dilema oko toga da li će tužilački pomoćnik postupiti po nalogu javnog tužioca ili zamenika koji ga nadzire u radu, barem koliko je nama poznato.

Radi daljeg pojašnjenja našeg stava, vratićemo fokus analize ponovo na ustavne odredbe koje kažu da u vršenju funkcije javnog tužioca zamenjuju zamenici javnog tužioca. Da bi se ispravno shvatilo značenje ove norme, koja je kao što smo prethodno naglasili opšteg karaktera, ključno je pravilno protumačiti šta znači „funkcija" kada je u pitanju rad javnog tužilaštva. Naš je stav da bi termin funkcija u radu javnog tužilaštva trebalo tumačiti kao **prerogativu donošenja odluka od značaja za tok krivičnog postupka**, pa bi se *exempli causa* u taj korpus mogle uvrstiti sledeće odluke: odluka o odbacivanju krivične prijave, odluka o odustanku od krivičnog gonjenja, odluka u optuženju, odluka o tome da li će biti žalbe na presudu i dr. Dakle, ukoliko tužilački pomoćnici prilikom preduzimanja radnji u krivičnom postupku ne donose samostalno ovakve odluke, nalazimo da u njihovom radu nema upliva na funkciju javnog tužioca i njegovih zamenika, te nema ni nesaglasja sa ustavnim odredbama koje se odnose na činjenicu da su javni tužioci i njihovi zamenici isključivi nosioci tužilačke funkcije.[10]

I zaista, u praksi niti jednu od nabrojanih odluka tužilački pomoćnici ne donose samostalno, jer ni na jednom aktu kojim se odnosi na odluke koje su od značaja za tok krivičnog postupka ne može stajati njihov potpis, već isključivo potpis javnog tužioca ili zamenika javnog tužioca, što podrazumeva da je pre donošenja ovakve odluke, toj odluci „podigao rampu" neko od nosilaca tužilačke funkcije. Dakle, funkcija ostaje gde jeste, kod njenih nosilaca, a tužilački pomoćnici pružaju tehničku pomoć u radu tužiocima i njihovim zamenicima preduzimajući faktički radnje u krivičnom postupku, tako da smatramo da ovde nema povrede ustavne norme iz čl 159 st. 4 Ustava Republike Srbije.

Smatramo da nema nikakve štete ukoliko tužilački saradnici faktički preduzimaju npr. dokazne radnje saslušanja okrivljenih ili ispitivanja svedoka, i tako pomažu javnom tužiocu da prikupi relevantan dokazni materijal na kome će kasnije zasnovati svoju odluku o daljem toku krivičnog postupka. Na ovaj način se tužilački pomoćnici obučavaju da vrše dokazne radnje, pa će u budućnosti kao zamenici javnog tužioca moći kvalitetno da obavljaju ovaj posao, a istovremeno se rasterećuju zamenici javnog tužioca koji imaju mogućnost da kvalitetnije vrše druge poslove koji su u okvirima njihovih zakonskih ovlašćenja.[11] Isto tako, ne vidimo štetu u tome da tužilački pomoćnici zastupaju optužne predloge pred sudom, ukoliko se kreću u granicama koje su postavljene optužnim aktom, a što se u praksi i događa. Naime, tužilački pomoćnici koji zastupaju optužne predloge, za svaku izmenu optužnog predloga koja bi bitno uticala na činjenični supstrat ili na pravnu kvalifikaciju obavezno pre takve izmene obavljaju konsultacije sa nekim nosiocem tužilačke funkcije, najčešće zamenikom javnog tužioca koji ih potpisuje, i tek ako dobiju njegovu saglasnost vrše izmene optužnog akta.[12] Posebno bi bilo necelishodno insistirati da zamenici javnog tužioca zastupaju optužbu u predmetima u kojima nisu obrađivači, jer svakako tužilački pomoćnici koji su određeni kao obrađivači predmeta, u skladu sa čl. 3 st. 2 Pravilnika o upravi u javnom tužilaštvu,[13] imaju znatno bolji uvid u činjenično stanje u konkretnom predmetu, te mogu bolje da prate tok glavnog pretresa i da adekvatnije reaguju u cilju zaštite interesa javne tužbe.

Na kraju, ako se izađe sa terena prava i zakorači na teren pravičnosti, može li se pravičnim smatrati rešenje Zakonika o krivičnom postupku koji u čl. 73 st. 2 dozvoljava da branioca advokata može za krivična dela za koja je predviđena kazna zatvora do pet godina zameniti advokatski pripravnik, u svetlu plediranja stava da tužilački pomoćnici ne bi trebalo da zastupaju javnu tužbu na glavnom pretresu i da preduzimaju radnje u krivičnom postupku? Ako stavimo ova rešenja pod znak pitanja, dolazimo do nedvosmislenog – nedoslednost. Ovde treba podsetiti i da ovo rešenje koje dozvoljava advokatskim pripravnicima da samostalno vrše odbranu okrivljenih nije novum koji je doneo Zakonik o krivičnom postupku iz 2011. godine, jer je i Zakonik o krivičnom postupku iz 2001. godine imao isto rešenje.[14]

Zaključna reč

Podvlačeći crtu ispod teme zbog koje smo se latili pera, naš je stav da bi hermeneutika navedenih pravnih normi morala da nas dovede do tumačenja koje ide *in favorem* tužilačkih pomoćnika, kao i da se stoga ne može osporiti pravo koje im je dato Zakonikom o krivičnom postupku da preduzimaju radnje u krivičnom postupku u ime javne tužbe. Naravno, svako tumačenje pravnih normi je poput kretanja u lavirintu, i često je teško pronaći Arijadninu nit i naći (valjan) izlaz iz tog lavirinta. Bilo kako, uvažavajući i argumente koje su izneli uvaženi autori sa kojima se u konkretnom slučaju ne možemo složiti, kroz redove ovog rada izneli smo naše mišljenje uz nadu da će se kroz stručnu polemiku doći do rešenja koje će staviti tačku na nedoumice vezane za pravo tužilačkih pomoćnika da preduzimaju radnje u krivičnom postupku.

---

[1] *V.f. javnog tužioca u Trećem osnovnom javnom tužilaštvu u Beogradu.*

[2] *Zamenik javnog tužioca u Trećem osnovnom javnom tužilaštvu u Beogradu.*

[3] *Službeni glasnik RS br. 116/08, 104/09, 101/10, 78/11, 101/11, 38/12, 121/12, 101/13, 111/14, 117/14.*

[4] *Službeni list SRJ br. 70/01, 68/02, Službeni glasnik RS br. 58/04, 85/05, 85/05, 115/05, 46/06, 49/07, 122/08, 20/09, 72/09, 76/10, 72/11, 121/12.*

[5] *Službeni glasnik RS br. 72/11, 101/11, 121/12, 32/13, 45/13, 55/14.*

[6] *Službeni glasnik RS br. 98/2006.*

[7] *Videti dr Milan Škulić i dr Goran Ilić, Novi Zakonik o krivičnom postupku Srbije, Reforma u stilu jedan korak napred, dva koraka nazad, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu i Udruženje javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca Srbije, Beograd, 2012., str. 134-135. Isto i u Grupa autora, Savremene tendencije krivičnog procesnog prava u Srbiji i regionalna krivičnoprocesna zakonodavstva, OEBS, Beograd, 2012. godine, str. 64-65.*

[8] *Dr Ratko Marković, Ustavno pravo i političke institucije, IP Justinijan, Beograd, 2004. godine, str. 43.*

[9] *Ibidem, str. 44.*

[10] *Na ovom stanovištu nalazi se i Ustavni sud Republike Srbije, koji je svojim zaključkom IUZ-317/13 od 15.04.2014. godine odbacio inicijativu za ocenu ustavnosti čl. 48 st. 1 Zakonika o krivičnom postupku. Ustavni sud je u ovom zaključku naveo da je nesporno da samo zamenik javnog tužioca može zameniti javnog tužioca u vršenju tužilačke funkcije, ali da nije sporno da radnje u krivičnom postupku javni tužilac može preduzimati i preko tužilačkih pomoćnika, ukoliko oni te radnje vrše pod nadzorom javnog tužioca ili zamenika javnog tužioca.*

[11] *Posebno je rasterećenje nosilaca tužilačke funkcije značajno u aktuelnom trenutku, kada postoji opšta saglasnost da ovaj posao obavlja znatno manji broj tužilaca nego što bi trebalo, a pogotovo nakon prenošenja kompletnog istražnog postupka u nadležnost javnog tužilaštva.*

[12] *Ovakvo postupanje je sasvim u skladu sa čl. 94 st. 2 Pravilnika o upravi u javnom tužilaštvu, koji propisuje da je zamenik javnog tužioca kod koga je na rad raspoređen tužilački pomoćnik dužan je da pomoćniku pruži uputstva prilikom **izrade nacrta akata i vršenja poslova utvrđenih zakonom i drugim propisima**. Opet imamo generalnu normu „poslovi utvrđeni zakonom" pod koje se može podvesti norma čl. 48 ZKP-a, te nema kolizije između ovih zakonskih i podzakonskih normi.*

[13] *Službeni glasnik RS br. 110/09, 87/10, 5/12. Ova odredba predviđa da je „obrađivač predmeta javni tužilac, zamenik javnog tužioca i **tužilački pomoćnik** kome je dodeljen predmet u rad prema upisniku".*

[14] *Videti čl. 68 st. 3 Zakonika o krivičnom postupku iz 2001. godine.*

DISCIPLINSKA ODGOVORNOST JAVNIH TUŽILACA I ZAMENIKA JAVNIH TUŽILACA

***Gordana Krstić*[1]**
Tužilački pomoćnik

Od konstituisanja pred Državno veće tužilaca, kao samostalni organ koji obezbeđuje i garantuje samostalnost javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca[2], postavljeni su strateški zadaci usmereni na ostvarivanje principa pravne države, reformisanje i unapređenje javnotužilačke organizacije. Najvažniji među njima svakako su uređenje izbora nosilaca javnotužilačke funkcije, vrednovanja njihovog rada, donošenje Etičkog kodeksa, ustanovljavanje pravila za pokretanje i vođenje disciplinskog postupka, formiranje i izbor disciplinskih organa. Pravna kontrola vršenja javnotužilačke funkcije, ravnoteža između samostalnosti u radu i kontrole rada javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca i zaštita profesije i njenog ugleda od kršenja stručnih obaveza predstavljaju fundamentalne okvire disciplinske odgovornosti. Zbog ovih specifičnosti i značaja za javnotužilački sistem, disciplinska odgovornost javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca biće tema ovog rada.

Standardi disciplinske odgovornosti javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca, kao odgovornosti za disciplinski prekršaj, propisani su u Osnovnim načelima Ujedinjenih nacija o nezavisnosti pravosuđa, usvojenom na 7. Kongresu Ujedinjenih nacija o prevenciji krivičnih dela i položaju okriljenih u Milanu, u periodu od 26. avgusta do 6. septembra 1985. godine,[3] Smernicama o ulozi tužilaca, usvojenim na 8. Kongresu Ujedinjenih nacija o prevenciji krivičnih dela i položaju okrivljenih, održanom u Havani, Kubi, u periodu od 27. avgusta do 7. septembra 1990. godine,[4] Preporuci Rec (2000) 19 Komiteta ministara Saveta Evrope o ulozi javnog tužilaštva u sistemu krivičnog pravosuđa, usvojenom 6. oktobra 2000. godine[5], Evropskim smernicama o etici i ponašanju tužilaca - Smernicama iz Budimpešte, usvojenim pod okriljem Saveta Evrope, u periodu od 29 do 31. maja 2005. godine[6], Mišljenju br. 12 (2009) Konsultativnog saveta evropskih sudija i mišljenje br. 4 (2009) Konsultativnog saveta evropskih tužilaca o odnosima između sudija i tužilaca u demokratskom društvu[7] itd. Usaglašena sa navedenim propisima, pravna regulativa disciplinske odgovornosti u Republici Srbiji obuhvata *Zakon o javnom tužilaštvu*[8] i *Pravilnik o disciplinskom postupku i disciplinskoj odgovornosti javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca*[9] (u daljem tekstu: Pravilnik), koji je Državno veće tužilaca usvojilo na sednici održanoj 2. jula 2012. godine. Od donošenja Pravilnika Državno veće tužilaca je dva puta na sednicama menjalo i dopunjavalo izvorni tekst Pravilnika, i to dana 9. decembra 2013. godine, zbog harmonizacije odredbi o zastarelosti[10], koje su izmenjene Zakonom o javnom tužilaštvu[11], i dana 29. maja 2014. godine, kada je ustanovljena obaveza Disciplinskog tužioca da podnosi godišnji izveštaj o svom radu Državnom veću tužilaca[12]. Ovaj podzakonski akt i imenovanje disciplinskih organa dana 20. maja 2013. godine[13] predstavljaju važne reformske poduhvate Državnog veća tužilaca, kojim je uspostavljena baza za funkcionalnu, praktičnu i neposrednu primenu instituta disciplinske odgovornosti javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca.

Disciplinski prekršaj je povreda obaveze nastale u ili u vezi sa vršenjem javnotužilačke funkcije, odnosno nesavesno vršenje javnotužilačke funkcije ili ponašanje javnog tužioca, odnosno zamenika javnog tužioca nedostojno javnotužilačke funkcije, koji je propisan Zakonom o javnom tužilaštvu.[14] Postoje dve vrste disciplinskih prekršaja, u zavisnosti od posledica koje mogu nastati njihovim vršenjem, disciplinskih sankcija i pokretanja postupka za razrešenje tužioca. Zakonom o javnom tužilaštvu taksativno su propisane radnje koje se mogu podvesti pod disciplinski prekršaj i odnose se na grubu povredu obaveza koje proizilaze iz vršenja javnotužilačke funkcije, kao što su neizrađivanje javnotužilačkih odluka i propuštanje ulaganja redovnih i vanrednih pravnih lekova, učestalo propuštanje ili kašnjenje na zakazane glavne pretrese, rasprave i druge procesne radnje u predmetima koji su dodeljeni u rad, propuštanje traženja izuzeća, odbijanje vršenja poslova i zadataka koji su mu povereni, neizvršavanje pismenih uputstava nadređenog javnog tužioca, očigledno kršenje obaveze pravilnog postupanja prema sudijama, strankama i kolegama, davanje nepotpunih ili netačnih podataka od značaja za rad Državnog veća tu-

žilaca, kršenja načela nepristrasnosti i ugrožavanje poverenja građana u javno tužilaštvo, obavljanje aktivnosti nespojivih sa javnotužilačkom funkcijom, prihvatanje poklona suprotno propisima o sukobu interesa, nepoštovanje radnog vremena, značajnije kršenje odredbi Etičkog kodeksa[15] i neopravdano nepohađanje obaveznog programa obuke.[16]

Ukoliko usled nekog od opisanih disciplinskih prekršaja nastupi ozbiljan poremećaj u vršenju javnotužilačke funkcije ili obavljanju radnih zadataka u javnom tužilaštvu ili do teškog narušavanja ugleda i poverenja javnosti u javno tužilaštvo, a naročito zastarevanja krivičnog gonjenja, ili ako je nosiocu javnotužilačke funkcije tri puta pravnosnažno utvrđena disciplinska odgovornost (ponovljeni disciplinski prekršaj), postojaće *teži disciplinski prekršaj*. Ovakva definicija nije dovoljno jasna i određena, jer u pogledu radnji za teži disciplinski prekršaj upućuje na radnje za redovan disciplinski prekršaj, a kvalifikatorne posledice se moraju posebno utvrđivati. Za ovu vrstu disciplinskog prekršaja izriču se i teže disciplinske sankcije, a Disciplinska komisija može po pravnosnažnosti rešenja kojim je tužilac oglašen odgovornim podneti predlog za razrešenje tužioca Državnom veću tužilaca.[17]

Disciplinske organe, stalna radna tela Državnog veća tužilaca[18], čine Disciplinski tužilac i njegovi zamenici, Disciplinska komisija[19] i Državno veće tužilaca, kao drugostepeni disciplinski organ.[20] Članove disciplinskih organa imenuje iz reda javnih tužilaca, odnosno zamenika javnih tužilaca uz uslov da najmanje osam godina obavljaju javnotužilačku funkciju i razrešava Državno veće tužilaca. Disciplinski tužilac ima dva zamenika. Ovaj broj se može povećati odlukom Državnog veća tužilaca zbog povećanog obima posla. Disciplinsku komisiju, kao organ koji odlučuje u prvom stepenu o disciplinskom prekršaju, čine predsednik, dva člana i njihovi zamenici. Mandat svih članova disciplinskih organa traje četiri godine, s tim što postoji mogućnost reizbora.

Disciplinski postupak pokreće Disciplinski tužilac podnošenjem *predloga za vođenje disciplinskog postupka* Disciplinskoj komisiji. Ovo je jedini način pokretanja disciplinskog postupka, tako da Disciplinski tužilac ima ekskluzivno pravo da goni učinioce disciplinskih prekršaja i inicira vođenje disciplinskog postupka[21]. Disciplinski tužilac podnosi predlog po službenoj dužnosti ili na osnovu disciplinske prijave, koju može da podnese svako[22]. *Disciplinska prijava* podnosi se u pismenoj formi Disciplinskom tužiocu i mora biti jasna i obrazložena[23]. Prilikom postupanja po disciplinskoj prijavi, Disciplinski tužilac ima i pravo i dužnost da sa naročitom obazrivošću prikuplja obaveštenja i dokaze, obavlja razgovore i izvrši uvid u službenu dokumentaciju s ciljem ocene verovatnosti navoda iz prijave i izbegavanja uticaja. Nakon ispitivanja Disciplinski tužilac može disciplinsku prijavu odbaciti kao neosnovanu ili je prihvatiti i podneti *predlog za vođenje disciplinskog postupka*. Taj predlog sadrži ime i prezime nosioca javnotužilačke funkcije protiv kog je podnet, naziv javnog tužilaštva u kom obavlja javnotužilačku funkciju, činjenični opis i pravnu kvalifikaciju disciplinskog prekršaja i predloge dokaza.[24] Nakon dostavljanja predloga za vođenje disciplinskog postupka Disciplinska komisija ispituje njegovu formalnu valjanost. Ukoliko utvrdi da je neblagovremen ili nedozvoljen, odbaciće ga. U suprotnom, Disciplinska komisija predlog dostavlja nosiocu javnotužilačke funkcije, čija se disciplinska odgovornost utvrđuje, koji ima rok od osam dana da dostavi *odgovor na predlog*. Pored prava da bude obavešten o podnošenju predloga za vođenje disciplinskog postupka i pravu da podnese odgovor na taj predlog, nosiocu javnotužilačke funkcije, čija se disciplinska odgovornost utvrđuje, jemče se i prava da se upozna sa predmetom i dokumentacijom, da pruži obaveštenja i dostavi dokaze za svoje navode, koje može i usmeno izložiti pred Disciplinskom komisijom. Kada nosilac javnotužilačke funkcije podnese odgovor na predlog, Disciplinska komisija ga dostavlja Disciplinskom tužiocu, a nakon toga zakazuje raspravu. Na *raspravi* se izvode dokazi koji su bitni za pravilno i potpuno utvrđivanje činjeničnog stanja. Ukoliko Disciplinska komisija utvrdi da se pojedine činjenice moraju dodatno proveriti, može takvu proveru tražiti od Disciplinskog tužioca, nosioca javnotužilačke funkcije, čija se odgovornost proverava, javnog tužilaštva u kojem je učinjen mogući disciplinski prekršaj, kao i da preduzme druge radnje i mere u skladu sa Zakonom o javnom tužilaštvu i Zakonom o opštem upravnom postupku. Disciplinski tužilac ima pravo da proširi ili izmeni, kao i da predlog povuče, ali nakon otpočinjanja rasprave to može učiniti samo uz saglasnost Disciplinske komisije i nosioca javnotužilačke funkcije protiv koga je podnet predlog za vođenje disciplinskog postupka.[25]

Po sprovedenom disciplinskom postupku Disciplinska komisija u roku od 15 dana od dana zaključenja rasprave odbija predlog za vođenje disciplinskog postupka kao neosnovan ili usvaja predlog i oglašava nosioca javnotužilačke funkcije odgovornim za disciplinski prekršaj i izriče mu disciplinsku sankciju. Disciplinska komisija odluku o predlogu donosi većinom glasova svojih članova, koji imaju pravo na izdvojeno mišljenje.[26]

Disciplinske sankcije[27] imaju represivni karakter i usmerene su na kažnjavanje nosioca javnotužilačke funkcije u profesionalnoj sferi. Za razliku od krivičnih sankcija, gde je u Krivičnom zakoniku i u sporednom krivičnom zakonodavstvu, izričito predviđena sankcija za krivično delo, kod donošenja odluke o disciplinskoj sankciji Disciplinska komisija nije vezana zakonskim, niti podzakonskim inkriminacijama i rasponima, već je jedino dužna da poštuje princip srazmernosti ovih mera težini učinjenog disciplinskog prekršaja[28]. Zbog učinjenog disciplinskog prekršaja mogu se izreći sledeće disciplinske sankcije:

1. javna opomena, kao najblaža mera, čiji cilj je izražavanje prekora zbog učinjenog disciplinskog prekršaja i koja pogađa moralni integritet nosioca javnotužilačke funkcije,
2. umanjene plate do 50% do jedne godine, koja predstavlja novčanu kaznu, i

3. zabrana napredovanja u trajanju od tri godine, kao najteža mera, kojom se onemogućava izbor na funkciju u javnom tužilaštvu višeg ranga.

Protiv odluke Disciplinske komisije, Disciplinski tužilac i javni tužilac, odnosno zamenik javnog tužioca protiv koga se vodi disciplinski postupak, mogu izjaviti *žalbu Državnom veću tužilaca* u roku od osam dana od dana dostavljanja odluke.[29] Odluka se može pobijati zbog povreda pravila postupka koje su mogle imati uticaja na donošenje zakonite i pravilne odluke, zbog pogrešno i nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja, zbog pogrešne primene materijalnog prava i zbog odluke o izrečenoj disciplinskoj sankciji. U vršenju instancione kontrole, Državno veće tužilaca može žalbu odbaciti kao neblagovremenu ili nedozvoljenu, odbiti žalbu kao neosnovanu ili usvojiti žalbu i preinačiti prvostepenu odluku i to u roku od trideset dana od dana dostavljanja žalbe. Odluku po žalbi Državno veće tužilaca donosi na taj način što predsednik prvo odredi izvestioca iz reda članova Veća, koji se biraju iz redova nosilaca javnotužilačke funkcije, a zatim po završenoj raspravi članovi Veća odluku donose većinom glasova prisutnih članova. Ova odluka je konačna, a protiv nje se može pokrenuti upravni spor, s tim što u slučaju kad se donose odluka o razrešenju zbog teškog disciplinskog prekršaja nosilac javnotužilačke funkcije ima pravo da podnese žalbu Ustavnom sudu u roku od trideset dana od dostavljanja odluke.[30]

Disciplinski postupak je hitan i u načelu zatvoren za javnost, a izuzetno na zahtev nosioca javnotužilačke funkcije u odnosu na koga se postupak vodi može biti javan. Veće može da obaveštava javnost o disciplinskim postupcima u kojima postupa pod rezervom zaštite privatnosti učesnika disciplinskog postupka i interesa konkretnog postupka.[31] Iako nije izričito propisano Pravilnikom, s ciljem povećanja transparentnosti postupka, Državno veće tužilaca donete odluke objavljuje na sajtu. Vođenje disciplinskog postupka zastareva u roku od dve godine od dana kada je disciplinski prekršaj učinjen, te su iz tog razloga i propisani kratki rokovi npr. za donošenje odluke o disciplinskom prekršaju Disciplinske komisije, odlučivanje po žalbi od strane Državnog veća tužilaca itd.[32]

Kada je reč o praksi Disciplinskih organa[33], u periodu od 20. maja 2015. godine do 6. oktobra 2014. godine u upisniku Disciplinskog tužioca evidentiran je 131 predmet, formiran na osnovu podnetih disciplinskih prijava. Od tog broja 69 disciplinskih prijava je odbačeno, 16 predmeta je rešeno na drugi način, odnosno ustupanjem ili spajanjem, a u 40 predmeta Disciplinski tužilac ispituje navode disciplinske prijave i utvrđuje činjenično stanje. Protiv 6 nosilaca javnotužilačke funkcije podnet je predlog za vođenje disciplinskog postupka, od čega jedan zbog teškog disciplinskog prekršaja iz člana 104 stav 2 Zakona o javnom tužilaštvu. Disciplinska komisija je u jednom predmetu usvojila predlog Disciplinskog tužioca i oglasila nosioca javnotužilačke funkcije odgovornim za disciplinski prekršaj iz člana 104 stav 1 tačka 1, 5 i 12 Zakona o javnom tužilaštvu (ne izrađuje javnotužilačke odluke i ne ulaže redovna i vanredna pravna sredstva u propisanom roku, ne izvršava pismena uputstva nadređenog javnog tužioca i ne poštuje radno vreme), i izrečena mu je disciplinska sankcija javna opomena. Odlučujući po žalbi, Državno veće tužilaca je preinačilo navedenu odluku u pogledu disciplinske sankcije, tako što je nosiocu javnotužilačke funkcije izreklo umanjenje plate u iznosu od 25% u periodu od šest meseci. Odlučujući po drugom predlogu za vođenje disciplinskog postupka Disciplinska komisija je izrekla disciplinsku sankciju umanjenje od plate, a koja odluka je potvrđena od strane Državnog veća tužilaca. Takođe, statistički podaci ukazuju da se ¼ disciplinskih prijava podnosi protiv javnih tužilaca, a ¾ protiv zamenika javnih tužilaca.

Tokom marta 2015. godine u svim javnim tužilaštvima u Republici Srbiji istaknuti su posteri pod upečatljivim naslovom *„Za odgovorno i efikasno javno tužilaštvo!"*, izrađeni od strane Državnog veća tužilaca i Organizacije za bezbednost i saradnju u Evropi (OEBS). U njima se apostrofira da svako može da podnese disciplinsku prijavu protiv javnog tužioca ili njegovog zamenika, anonimnu ili potpisanu, na jednostavan i besplatan način. Taksativno su navedeni disciplinski prekršaji, koji se dele u tri grupe i to one koji se odnose na odugovlačenje postupka i neodgovornost, na nekorektno postupanje, i pristrasnost, i na nepoštovanje Etičkog kodeksa. Objašnjen je način podnošenja disciplinske prijave, i dat je kratak opis disciplinskih organa, disciplinskog postupka i disciplinskih sankcija.

Međutim, ovakve propagandno-saznajne poruke upućene prvenstveno građanima, u materijalnom smislu predstavljaju apel i sugestiju strankama u krivičnim postupcima, kao jednoj od kategorija mogućih podnosilaca disciplinskih prijava, da iniciraju disciplinski postupak, uprkos postojanju pravne pretpostavke o saznanju javnosti za odredbe Pravilnika, koji je stupio na snagu pre tri godine, kao i drugih pravnih sredstava, koji su dostupni strankama i koji bi trebalo da imaju prioritet. Reč je o npr. predstavkama i pritužbama koje se podnese u slučaju sumnje u zakonitost i ekspeditivnost postupanja nosilaca javnotužilačke funkcije u predmetima. Dalje, postoji i dužnost javnih tužilaštava da organizuju svoj rad tako da građani mogu na efikasan način da ostvare svoje prava i druge zakonom zaštićene interese iz nadležnosti javnog tužilaštva. Nosioci javnotužilačke funkcije iskazuju profesionalnu posvećenost u svom radu i sarađuju sa strankama u granicama određenim zakonom, a disciplinske prijave protiv njih bi trebalo da se podnose kada postoji učestalo, značajnije, trajnije i očigledno kršenje radnih zadataka, narušavanje unutrašnje organizacije rada u javnim tužilaštvima i nepoštovanje ličnosti i dostojanstva stranaka i drugih učesnika u postupku. Samim tim, prilikom promovisanja disciplinske odgovornosti nosilaca javnotužilačke funkcije i obaveštavanja javnosti treba biti posebno obazriv, zbog potencijalnih negativnih efekata na odnos stranaka prema javnim tužiocima i zamenicima javnih tužilaca, ali i moguće destabilizacije poverenja građana u javnotužilački sistem i demokratski poredak.

[1*] *e-mail adresa: grkrstic@gmail.com; ukazujem i da pojedini pogledi izneti u članku održavaju moj lični stav kao autora;*
[2] *Član 165 i član 166 Ustava Republike Srbije iz 2006. godine („Službeni glasnik RS" br.98/06);*
[3] *Dostupno http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/IndependenceJudiciary.aspx, očitano dana 9. maja 2015. godine;*
[4] *Dostupno: http://www.unrol.org/files/Guidelines%20on%20the%20Role%20of%20Prosecutors%20.pdf – član 21 i 22, očitano dana 9. maja 2015. godine;*
[5] *Dostupno https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=2719990&SecMode=1&DocId=366374&Usage=2 , očitano dana 9. maja 2015. godine;*
[6] *Dostupno: http://www.unrol.org/files/Guidelines%20on%20the%20Role%20of%20Prosecutors%20.pdf, očitano dana 8.5.2015. godine;*
[7] *Dostupno:*
https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CCJE(2009)OP12&Language=lanEnglish&Ver=original&BackColorInternet=DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864, očitano dana 26.4.2015. godine;
[8] *Glava osma, član 103-111 Zakona o javnom tužilaštvu („Službeni glasnik RS", br. 116/2008, 104/2009, 101/2010, 78/2011 - dr. zakon, 101/2011, 38/2012 - US, 121/2012, 101/2013, 111/2014 - US, 117/2014) ;*
[9] *Pravilnik o disciplinskom postupku i disciplinskoj odgovornosti javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca („Službeni glasnik RS", br. 64/2012, 109/2013, 58/2014. godine);*
[10] *Član 28 Pravilnika o disciplinskom postupku i disciplinskoj odgovornosti javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca;*
[11] *Član 15 Zakona o izmenama i dopunama Zakona o javnom tužilaštvu („Službeni glasnik RS" br. 101/13);*
[12] *Član 14 stav 11 Pravilnika o disciplinskom postupku i disciplinskoj odgovornosti javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca;*
[13] *Odluka Državnog veća tužilaca A 285/13 od 20. maja 2013. godine, dostupno na sajtu Državnog veća tužilaca: http://www.dvt.jt.rs/doc/odluka%20o%20disciplinskim%20za%20Glasnik.pdf, očitano dana 6.5.2015. godine,*
[14] *Član 103 Zakona o javnom tužilaštvu;*
[15] *Etički kodeks javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca Republike Srbije („Službeni glasnik RS", 87/2013);*
[16] *Član 104 Zakona o javnom tužilaštvu i član 8 Pravilnika o disciplinskom postupku i disciplinskoj odgovornosti javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca;*
[17] *Član 9 stav 3 Pravilnika o disciplinskom postupku i disciplinskoj odgovornosti javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca;*
[18] *Član 15 stav 1 Zakona o Državnom veću tužilaca („Službeni glasnik RS", br. 116/2008, 101/2010, 88/2011);*
[19] *Član 106 Zakona o javnom tužilaštvu;*
[20] *Član 12 Pravilnika o disciplinskom postupku i disciplinskoj odgovornosti javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca;*
[21] *U tehničkom dokumentu – ekspertskom mišljenju o Pravilniku o disciplinskom postupku i disciplinskoj odgovornosti javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca Eccu – Pacs Serbia-TP7 iz novembra 2013. godine preporučuje se zbog bolje usaglašenosti sa preporukama Saveta Evrope i otklanjanja sumnje u nepristrasnost prilikom postupanja javnog tužilaštva proširivanje dijapazona ovlašćenih organa koji mogu da pokrenu disciplinski postupak, kao npr. Državno veće tužilaca, nadležno ministarstvo i Republički javni tužilac. Međutim, postavlja se pitanje prava ovih organa da budu legitimisani za pokretanje postupka, jer Državno veće tužilaca odlučuje u drugom stepenu u disciplinskom postupku, Republički javni tužilac je predsednik Državnog veća tužilaca po položaju, dok ministarstvo nadležno za resor pravosuđa ne vrši kontrolu rada nosilaca javnotužilačke funkcije, niti ima neposredan i konzistentan odnos sa njima da bi mu se stavio na raspolaganje ovaj važan mehanizam; ovo pravo bi trebalo da pripada npr. nadređenom tužiocu, čime bi rad Disciplinskog tužioca bio manje opterećen;*
[22] *Ibid, član 20;*
[23] *Ibid, član 19 stav 2;*
[24] *Ibid, član 21;*
[25] *Ibid, član 20 stav 2;*
[26] *Ibid, član 27 stav 3;*
[27] *Član 105 Zakona o javnom tužilaštvu;*
[28] *Član 11 Pravilnika o disciplinskom postupku i disciplinskoj odgovornosti javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca;*
[29] *Ibid, član 110;*
[30] *Član 98 Zakona o javnom tužilaštvu i član 33 Pravilnika o disciplinskom postupku i disciplinskoj odgovornosti javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca;*
[31] *Član 5 Pravilnika o disciplinskom postupku i disciplinskoj odgovornosti javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca;*
[32] *Zakonom o izmenama i dopunama Zakona o javnom tužilaštvu („Službeni glasnik RS" br. 101/13) rok zastarelosti vođenja disciplinskog postupka je povećan sa jedne na dve godine.*
[33] *Statistički podaci postupanja disciplinskih organa Državnog veća tužilaca za period od 20.5.2013. godine do 31.12.2013. godine i za period od 01.01.2014. godine do 6.10.2014. godine, dostupno na sajtu Državnog veća tužilaca: http://www.dvt.jt.rs/izvestaji.html, posećeno dana 4.5.2015. godine;*

DA LI STE ZNALI?

29. januara 2015. godine istekao je zakonski rok za usaglašavanje opštih akata i ugovora o radu sa Zakonom o radu.

KUPITE VODIČ PO CENI OD 1.980,00 DINARA I BUDITE SPREMNI ZA SVE IZAZOVE RADNOG PRAVA.

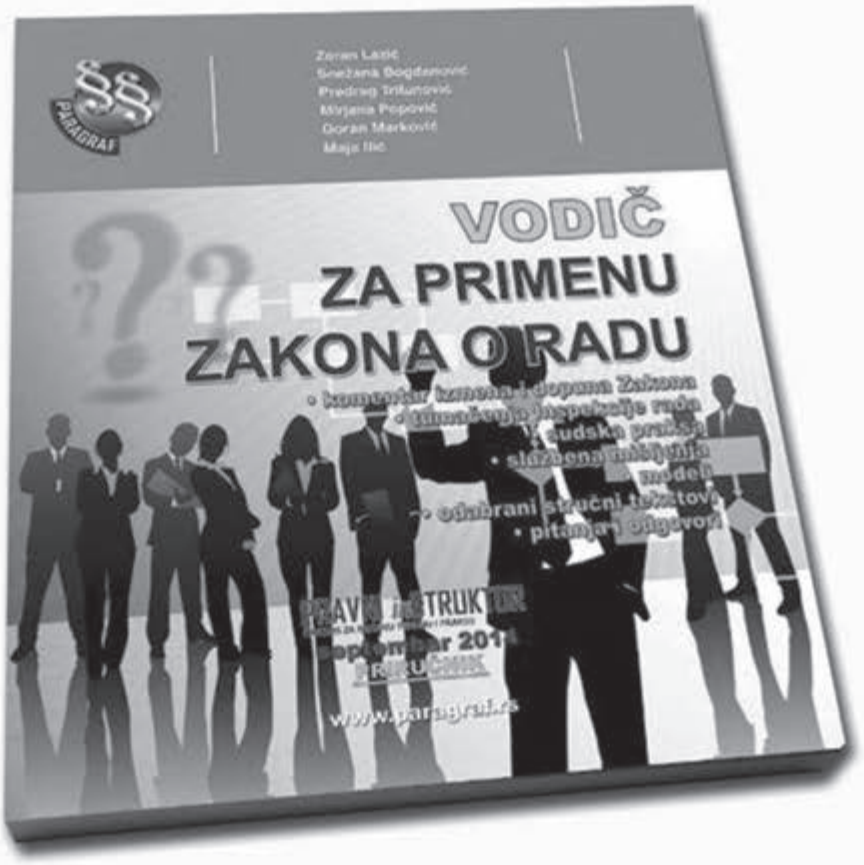

5 razloga zašto da naručite ovaj vodič?

- Napisan je od strane stručnjaka koji su učestvovali u donošenju Zakona
- Uputiće Vas u nove i izmenjene radnopravne institute
- Saznaćete primere primene zakona u sudskoj praksi, sa odabranim odlukama
- Pomoćiće Vam da uskladite opšta akta i ugovore o radu sa Zakonom
- Najprodavanije izdanje kompanije Paragraf u 2014. godini

PORUČITE

na www.paragraf.rs

NEDOSTACI ZAKONA O SPREČAVANJU ZLOSTAVLJANJA NA RADU

Doc. dr
Mario RELJANOVIĆ[1]

1. ZLOSTAVLJANJE NA RADU

Zlostavljanje na radu je kompleksna pojava vezana za međuljudske odnose u radnoj sredini. Pored zajedničkih ekonomskih interesa da učestvuju u procesu rada i ispunjavaju svoje radne zadatke na efikasan i kvalitetan način, zaposleni i poslodavac često svoje ponašanje rukovode i nekim drugim interesima. Oni mogu biti emotivni i strateški, pa se otuda u literaturi razlikuju emotivni i strateški mobing.[2] I jednoj i drugoj vrsti zajedničko je to da se radi o nedozvoljenom ponašanju koje utiče na stvaranje loše radne atmosfere i kojim se drugi zaposleni dovodi u položaj da se oseća nepoželjan na radnom mestu, da razmišlja da je njegov rad bezvredan a on sam nepotreban u procesu rada, odbačen od strane poslodavca i drugih kolega.

Zakon o sprečavanju zlostavljanja na radu[3] (u daljem tekstu: ZSZR) u članu 6. definiše pojam zlostavljanja na radu kao „svako aktivno ili pasivno ponašanje prema zaposlenom ili grupi zaposlenih kod poslodavca koje se ponavlja, a koje za cilj ima ili predstavlja povredu dostojanstva, ugleda, ličnog i profesionalnog integriteta, zdravlja, položaja zaposlenog i koje izaziva strah ili stvara neprijateljsko, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje, pogoršava uslove rada ili dovodi do toga da se zaposleni izoluje ili navede da na sopstvenu inicijativu raskine radni odnos ili otkaže ugovor o radu ili drugi ugovor". Zlostavljanjem se smatra i podsticanje ili navođenje drugih na navedene aktivnosti.

Donošenje posebnog zakona kojim će se regulisati oblast takozvanog mobinga, zlostavljanja na radu, predstavljalo je značaj iskorak u dobrom pravcu. Za razliku od država u regionu, u Srbiji su zlostavljanje na radu i diskriminacija u oblasti rada potpuno razdvojeni uvođenjem različitih zakonskih režima regulisanja, baš kako bi i trebalo da bude. Takođe sasvim je izvesno da je za ovim zakonom postojala potreba, budući da je pre njegovog donošenja ova vrsta nedozvoljenog ponašanja zaposlenih i poslodavca uglavnom bila deregulisana i „živela" isključivo u sudskoj praksi kroz institut „šikaniranja", odnosno „šikanoznog ponašanja". Zlostavljanje na radu, šikaniranje i diskriminacija su različite pojave između kojih se ne može staviti znak jednakosti[4]; otuda je stručna javnost pozdravila usvajanje Zakona o sprečavanju zlostavljanja na radu.

Sam zakonski tekst je međutim u pojedinim segmentima nekvalitetan i u mnogim aspektima sačinjen tako da se veoma teško može primeniti, odnosno da njegova primena otvara mogućnosti različitih tumačenja i eventualnih zloupotreba. Nakon pet godina relativno neuspešne primene, mogu se vrlo jasno uočiti određeni nedostaci, kako u samoj regulativi tako i u primeni ovog propisa.

2. NEDOSTACI U NORMIRANJU

Prvi nedostaci ZSZR mogu se primetiti već u citiranoj definiciji iz člana 6. Najpre, definicija sadrži izraz „ponašanje... koje se ponavlja". Nigde međutim nije naveden bilo kakav vremenski okvir tog ponavljanja, kao ni neka bliža odrednica prema kojoj bi bilo moguće zaključiti kada će se neko ponašanje smatrati ponovljenim. U praksi ponavljanje neće biti dovoljno, već je potrebno da ponašanje izazove i posledicu kod zaposlenog na koga se odnosi. Verovatno zbog toga zakonodavac nije želeo da precizira vremensku dimenziju - na nekoga će nedolično ponašanje imati trenutni efekat dok će za drugo lice biti potrebno duže ponavljanje da bi se moglo smatrati da je došlo do zlostavljanja, odnosno da je vršenje nekih neprikladnih radnji u procesu rada rezultiralo zlostavljanjem zaposlenog. Problem je ipak u onim slučajevima u kojima se radnja izvršenja zlostavljanja ponavlja u kratkom vremenskom rasponu. Na primer, moguće je da direktor dva puta u toku jednog radnog dana verbalno napadne zaposlenog - uvredama, omalovažavanjem njegovog rada, stručnosti, i slično. Da li će se ovakvo

ponašanje smatrati zlostavljanjem na radu, odnosno da li će se smatrati da je ispunjen kriterijum ponavljanja? Čini se da je zakonodavac imao u vidu izraz „ponavljanje" da bi opisao događanja koja traju, a ne ona koja se mogu posmatrati kao jednokratni incident. Ipak, strogo tumačeći (nepreciznu) odredbu ZSZR, i ovakvo ponavljanje, ukoliko je izazvalo posledicu, moglo bi biti u praksi smatrano za zlostavljanje. Ostaje da se vidi kako će se sudovi postaviti prema ovom problemu.

Drugi problem definicije jeste određenje aktivne i pasivne legitimacije, odnosno pojmova zlostavljača i žrtve zlostavljanja. U definiciji se navodi da je zlostavljanje „svako aktivno ili pasivno ponašanje prema zaposlenom ili grupi zaposlenih kod poslodavca". Potrebno je dakle da i jedan i drugi „učesnik" u zlostavljanju, počinilac i žrtva, budu angažovani kod istog poslodavca. Prema stavu 3. člana 6. „izvršiocem zlostavljanja smatra se poslodavac sa svojstvom fizičkog lica ili odgovorno lice kod poslodavca sa svojstvom pravnog lica, zaposleni ili grupa zaposlenih kod poslodavca, koji vrši zlostavljanje". Ovakvom postavkom stvari, iz primene zakona automatski su isključena sva lica koja ne učestvuju u radu a mogu pretrpeti zlostavljanje od strane zaposlenog u toku njegovog/njenog radnog procesa - na primer, svi korisnici usluga koje pruža poslodavac. Međutim, navedenim definicijama nisu zaštićeni ni svi zaposleni koji učestvuju u procesu rada. Šta će se dogoditi ukoliko su žrtva i zlostavljač povezani procesom rada, a nemaju istog poslodavca? Ovakva situacija ne samo da je zamisliva, već je u praksi i česta. Moguće je zamisliti da na primer, zaposleni rade na istom poslu/projektu u okviru nekog većeg konzorcijuma. Moguće je dalje zamisliti da radni zadaci zaposlene upućuju jedne na druge - u takvom su položaju na primer spremačice nekog prostora i zaposleni koji u tom prostoru rade. Spremačice u ovom slučaju imaju drugog poslodavca - preduzeće koje je potpisalo ugovor o održavanju higijene u poslovnim prostorijama. One nisu direktno radnopravno povezane sa firmama koje iznajmljuju ili poseduju taj prostor - njih veže samo posredna veza, ugovor o pružanju usluga između njihovog poslodavca i vlasnika prostorija u kojima održavaju higijenu. Kako će se onda primeniti navedene odredbe ZSZR ukoliko neko od zaposlenih koji radi u prostorijama, zlostavlja drugog zaposlenog koji pripada pomoćnom osoblju? Pasivna legitimacija je ovde veoma upitna. Lice koje trpi zlostavljanje, ne može tužiti prema ZSZR tuđeg poslodavca, onog za kojeg zlostavljač radi. Ne može međutim tužiti ni svog poslodavca, budući da zlostavljač nije zaposlen kod njega - a zakon nameće obavezu poslodavcima da zaštite zaposlene samo od zlostavljanja koje bi počinili njegovi zaposleni, ili sam poslodavac (odgovorno lice kod poslodavca). U praksi je moguće da sud tumači ovu odredbu ekstenzivno, kako bi zaštitio takvog zaposlenog u nezavidnom položaju - da se obaveza poslodavca kod kojeg je žrtva zaposlena proširi i na radne zadatke koji se obavljaju van prostorija poslodavca, odnosno bez obzira na to ko vrši zlostavljanje. Ovo je malo verovatno budući da poslodavac žrtve zlostavljanja nema formalna ovlašćenja prema zaposlenima kod drugog poslodavca. Poslodavac žrtve zlostavljanja bi u takvoj situaciji eventualno mogao da zaštiti zaposlenog intervencijom kod poslodavca kod kojeg je zaposlen zlostavljač, ili da povuče zaposlenog sa tih poslova, odnosno iz neodgovarajuće radne sredine. U svakom slučaju, ostaje da se vidi da li će sudska praksa krenuti ovim putem, ili će ovakve situacije rezultirati neprimenom ZSZR i nemogućnošću da se ugroženi zaposleni zaštiti.

Dalje, članom 29. stav 3. ZSZR propisano je da se tužbom povodom zlostavljanja ne može pobijati zakonitost pojedinačnog akta poslodavca kojim je rešavano o pravima, obavezama i odgovornostima zaposlenog iz radnog odnosa. Ovo je naizgled logično rešenje, budući da je zaposleni već zaštićen od ovakvog ponašanja poslodavca Zakonom o radu[5], čiji član 195. stav 1. predviđa: „Protiv rešenja kojim je povređeno pravo zaposlenog ili kad je zaposleni saznao za povredu prava, zaposleni, odnosno predstavnik sindikata čiji je zaposleni član ako ga zaposleni ovlasti, može da pokrene spor pred nadležnim sudom." Međutim, odredba iz člana 29. stava 3. ZSZR je potpuno pogrešno protumačena kada su na osnovu nje donošeni podzakonski propisi. Tako se na osnovu člana 13. Pravilnika o pravilima ponašanja poslodavaca i zaposlenih u vezi sa prevencijom i zaštitom od zlostavljanja na radu[6] (u daljem tekstu: Pravilnik) ne smatra zlostavljanjem „pojedinačni akt poslodavca o pravima, obavezama i odgovornostima iz radnog odnosa, protiv kojeg zaposleni ima pravo na zaštitu propisanu zakonom", kao ni „uskraćivanje i onemogućavanje prava utvrđenim zakonom, opštim aktom i ugovorom o radu, čija se zaštita ostvaruje u postupku kod poslodavca i pred nadležnim sudom". „Kako Z. Ivošević sasvim pravilno primećuje, ovakvo tumačenje (istina, neprecizno formulisanog) člana 29. ide daleko dalje od nameravanog dometa ove odredbe.[7] Dok u Zakonu stoji da se ne može osporavati zakonitost pojedinačnog akta poslodavca, Pravilnik potpuno isključuje pojedinačne akte kao predmet postupka povodom zlostavljanja. Ovakvo tumačenje je pogrešno ne samo u odnosu na pomenuti član Zakona nego i u odnosu na njegovu svrhu, jer su pomenuti akti često izvor trajnog i/ili kontinuiranog zlostavljanja."[8] Tako bi zaposleni bio lišen zaštite od zlostavljanja ukoliko ga poslodavac rešenjem rasporedi na radno mesto koje je daleko ispod njegovih kvalifikacija i radnog iskustva, za rad u podrumskim prostorijama bez dnevnog svetla, telefona i računara. Ovom *jednokratnom radnjom* koja je izvršena *pojedinačnim aktom* stvara se *trajna posledica koja se svakodnevno ponavlja*. Ali ako je već zaposleni lišen mogućnosti da napada sam akt, može napadati posledice njegove primene. Tako će, prema našem tumačenju, zaposleni u opisanoj situaciji moći da zatraži sudsku zaštitu od zlostavljanja na radu. Pojedinačni akt neće biti predmet tužbenog zahteva, već će služiti samo kako dokazno sredstvo da je do zlostav-

ljanja došlo. Tužbeni zahtev će se odnositi na prestanak radnji koje predstavljaju zlostavljanje. Prihvatanjem ovakvog tumačenja, sud će moći da proširi zaštitu i na situacije u kojima ZSZR, a naročito Pravilnik, postavljaju neopravdana ograničenja.

Prethodni postupak kod poslodavca[9], koji je postavljen kao obaveza zaposlenog pre podnošenja tužbe i traženja sudske zaštite ukoliko je izvršilac zlostavljanja kolega zaposleni regulisan je sa izvesnim nedostacima. Sama ideja o postojanju ovakvog postupka je odlična. Nema razloga da se sudski sistem dodatno opterećuje ukoliko se spor može rešiti „u kući", vansudskim putem. Čudi međutim činjenica da je on određen kao obaveza, budući da je to nespojivo sa njegovom prirodom medijacije (posredovanja, mirenja) strana. Dobrovoljnost je jedna od glavnih odlika medijacije - strane dobrovoljno ulaze u postupak, učestvuju u njemu i dobrovoljno i sporazumno donose akt o razrešenju spora među njima. U samom ZSZR princip dobrovoljnost je poštovan u svim segmentima, osim kada je reč o obavezi pokretanja istog od strane žrtve zlostavljanja. Da bi mogla da obezbedi sebi sudsku zaštitu, žrtva mora da pokrene ovaj postupak. Tek ukoliko postupak ne uspe, moći će da podnese tužbu nadležnom sudu. Na ovaj način se dolazi do apsurda da se i u onim situacijama u kojima je sasvim izvesno da ne postoji volja jedne ili obe strane za razgovorom i posredovanjem, postupak mora „odraditi". Ovo utiče i na odugovlačenje obezbeđivanja sudske zaštite zaposlenom koji tvrdi da je zlostavljan, a dovodi i do nepotrebnog komplikovanja i trošenja ljudskih i vremenskih resursa poslodavca i zaposlenih. Otuda bi posredovanje moglo biti normirano kao mogućnost, a ne kao obaveza zaposlenog koji želi da se zaštiti od zlostavljanja na radu.

Poseban problem sa obaveznošću ovog postupka proističe iz činjenice da se kod zlostavljanja koje je poprimilo teške oblike, žrtva zlostavljanja neće rado priključiti postupku u kojem će morati u direktnom ili indirektnom susretu sa svojim zlostavljačem da traži „kompromisno rešenje". Sporazum koji strane zaključuju je u takvoj situaciji besmislen, čak i da do njega dođe. Gotovo je neverovatno zamisliti situaciju u kojoj zlostavljač priznaje zlostavljanje i pristaje da se njegovo ponašanje tako formuliše u sporazumu, uz istovremeno obavezivanje da više neće zlostavljati kolegu/koleginicu. Ova vrsta „samoinkriminisanja" je, najblaže rečeno, naivno zamišljena. Sa druge strane, ukoliko ne dođe do konstatacije da je bilo zlostavljanja, žrtva praktično neće imati nikakvu satisfakciju od celog postupka. Obe strane će se obavezati na poštovanje propisa i očuvanje dobrih međuljudskih odnosa i zdrave radne sredine - ovo će ostati samo prazne reči na papiru, možda čak i poslužiti kao podsticaj zlostavljaču, budući da se sporazumom ne rešava uzrok ponašanja zlostavljača niti se on/ona na bilo koji način moralno osuđuju, ili sankcionišu. Zbog toga je postupak, onako kako je uređen, pogodan samo za one blaže oblike poremećaja međuljudskih odnosa koji nisu eskalirali u zlostavljanje, ili za situacije u kojima se radi o nekim benignijim vrstama zlostavljanja na radu koje je nastalo zbog izuzetne incidentne situacije, koja se može suzbiti i kontrolisati opisanim pristupom.

Jedan od posebnih nedostataka ZSZR jeste i odnos poslodavca prema zlostavljanju. Iako je na više mesta sprečavanje zlostavljanja i obezbeđivanje zdrave radne sredine određeno kao dužnost poslodavca, velika je šansa da se poslodavac neće previše zainteresovati za slučajeve kada jedan zaposleni zlostavlja drugog. Zašto je to tako? Ukoliko se sve završi na internom postupku i sporazum bude postignut, sve će ostati u domenu tajnosti postupka.[10] Ukoliko međutim spor završi pred sudom i poslodavac bude osuđen za zlostavljanje na radu koje je počinio njegov zaposleni, posledice koje može trpeti su veoma ograničene. „Pod pretpostavkom da je neposredni izvršilac zlostavljanja oglašen krivim i da je dosuđena nadoknada materijalne i nematerijalne štete, kao i objavljivanje presude i zabrana daljeg ponašanja koje je okarakterisano kao zlostavljačko - reč je dakle o nečemu što će biti predmet ogromnog broja ovakvih presuda i ne izlazi iz (budućih) šablonskih zahteva tužilaca koji tvrde da su zlostavljani - poslodavac će iz postupka praktično izaći neoštećen, osim moralne osude koja proističe iz objavljivanja presude. U slučajevima kada je reč o državnim organima i institucijama, a naročito o javnim preduzećima, takva moralna osuda će biti svedena na minimum, odnosno krajnje daleka i depersonalizovana, dok se odgovorna lica uvek mogu braniti (nevalidnim) argumentom da se u velikim sistemima ne može kontrolisati sve što zaposleni jedni prema drugima čine. Ostaje naknada štete, koja bi morala da bude jak stimulans da se poslodavac više angažuje kako se nedozvoljeno ponašanje u budućnosti ne bi ponovilo. U čemu je ovde problem? Pre svega, prema odredbi iz člana 163, stav 7. Zakona o radu poslodavac ima regresno pravo od zaposlenog za štetu koju učini namerno, ili krajnjom nepažnjom[11]. Zlostavljanje se isključivo vezuje za nameru zlostavljača i ukoliko se presudom ustanovi postojanje zlostavljanja namera počinioca je već utvrđena, tako da poslodavac ne mora ništa dalje da dokazuje već jednostavno da na osnovu iste presude donete povodom zlostavljanja na radu isplati štetu i zatraži da se regresira od zaposlenog koji je izvršio zlostavljanje. Poslodavac dakle ne trpi nikakvu direktnu štetu zbog toga što nije uspeo da zaštiti svoje zaposlene od zlostavljanja, čak i u situacijama kada se ono ponavlja više puta. Kada je reč o prekršajima koji su predviđeni Zakonom, oni su definisani kao da je zakonopisac pažljivo birao ponašanja koja će sankcionisati ali tako da poslodavac ne bude oštećen u slučaju da se pojave slučajevi zlostavljanja. Tako poslodavac može biti osuđen za prekršaj ukoliko ne upozna zaposlene sa postojanjem zaštite od zlostavljanja na radu, kao i ukoliko ne zaštiti učesnike postupka povodom zlostavljanja na radu (članovi 35. i 36. Zakona). Neće se kazniti poslodavac za koga se utvrdi da je propustio da stvori sigurnu i zdravu radnu sre-

dinu za svoje zaposlene, koliko god puta i na koliko god načina se zlostavljanje kod tog poslodavca utvrđivalo sudskim presudama, ili na drugi način."[12]

Na kraju, valjalo bi napomenuti i da revizija u slučajevima zlostavljanja na radu nije uvek dozvoljena, za razliku od slučajeva diskriminacije. Ovo je loše rešenje jer je sasvim očigledno da će se sudska praksa povodom navedenih rešenja uobličavati u godinama koje slede i bilo bi veoma korisno da se to čini pod okriljem Vrhovnog kasacionog suda, kao najviše instance.

3. TEŠKOĆE U PRIMENI ZAKONA

Kada se sagledaju svi nedostaci u normiranju, sasvim je izvesno da moraju postojati i nedostaci u primeni ZSZR. Postoji dosta problema kada je reč o praksi ovog zakona, budući da se primenjuje uz značajne varijacije i tumačenja, kako od strane poslodavaca tako i od strane sudova.[13]

Kada je reč o prethodnim postupcima posredovanja kod poslodavaca, primetno je da se ZSZR uglavnom poštuje da kvalitet njegove primene nije uvek zadovoljavajući. Posrednici se uglavnom biraju iz redova zaposlenih s tim što oni nisu prošli nikakvu obuku iz medijacije, niti moraju nužno imati bilo kakvo predznanje o zlostavljanju na radu kao pravnom i psihološkom fenomenu. U mnogim slučajevima posrednici su svoju ulogu u postupku iscrpljivali konstatovanjem činjenica koje su prikupili od strana u sporu, bez naročitog upuštanja u predlaganje rešenja. Ovakav pasivan pristup nije nikako pogodovao konačnom pozitivnom ishodu takvih postupaka. Dešavalo se takođe da služba za ljudske resurse reaguje sa zakašnjenjem, ili da se postupak odugovlači bez nekog vidljivog razloga. Postoje i situacije u kojima zaposleni uopšte nije dobio odgovor od poslodavca na zahtev za pokretanje postupka. Konačno, predlozi „sporazuma" koje posrednici sačine obično ne sadrže sve podatke koji su relevantni za definisanje i percepciju problema/spora, kao ni bilo kakav predlog dugoročnog rešenja. Iz prethodno navedenih zamerki o neiskustvu i neznanju posrednika, proističe i njihovo nekvalitetno okončanje posla koji im je poveren. Sporazumi se na taj način svode na utvrđivanje određenih „činjenica" koje su istakle obe strane, kao i na konstataciju da će se *obe strane* uzdržati od daljeg kršenja propisa. Sasvim je jasno da zaposleni koji trpi zlostavljanje ovakav sporazum neće potpisati, dok će druga strana biti ohrabrena njegovom sadržinom da nedozvoljeno ponašanje nastavi.[14]

Problemi sa utvrđivanjem pasivne legitimacije javili su se u odnosu na različito tumačenje odredbi

člana 6. stav 3. i člana 29. stav 1. ZSZR. Dok su odredbom člana 6. kao izvršioci zlostavljanja određeni kako poslodavac (odgovorno lice kod poslodavca) tako i neposredni izvršilac zlostavljanja (zaposleni ili odgovorno lice kod poslodavca), u članu 29. predviđa se da se tužba podnosi isključivo protiv poslodavca. Ovakva nepreciznost dovela je do različitih postupanja u praksi, čak i do odbacivanja tužbenog zahteva protiv izvršioca zlostavljanja u pojedinim slučajevima[15]. Tumačenje prema kojem izvršilac ne može biti tužen može dovesti do apsurdnih posledica, jer stavlja lice koje je navodno izvršilo zlostavljanje u jako težak položaj. „Naime, tužbeni zahtev se po pravilu formuliše tako da sud utvrdi da je zaposleni (navede se ime i prezime) izvršio zlostavljanje kod poslodavca (navede se naziv poslodavca, odnosno ime i prezime odgovornog lica). Iz ove činjenice sledi i zahtev za naknadu štete, kao i eventualni zahtev za objavljivanje presude. Sud, ukoliko pogrešno primeni član 29. Zakona, na taj način može doći u situaciju da donese presudu kojom se tužbeni zahtev usvaja u celini, da oglasi zaposlenog krivim za zlostavljanje iako on nije učestvovao u postupku i nije neverovatno da nije ni upoznat sa njegovim postojanjem, kao i da naloži objavljivanje presude u nekim dnevnim novinama. Na ovaj način osuđeni zlostavljač može saznati da je osuđen tek iz medija, što predstavlja grubo kršenje prava na pravično suđenje, kako je ono određeno Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda[16]. I više od toga, već je objašnjeno da poslodavci, posebno u javnim preduzećima i državnoj upravi, neće biti previše zainteresovani da se bave ovakvim slučajevima... pa je moguće da se donese presuda zbog izostanka, ili da poslodavac prizna tužbeni zahtev u celini, isplati žrtvu zlostavljanja i podnese regresni zahtev prema izvršiocu. Tako se zaposleni koji je označen kao izvršilac u presudi dovodi u još lošiju poziciju, ne samo zbog urušavanja ugleda već i zbog obaveze da nadoknadi štetu, a da pri tome nije bio pozvan da učestvuje u postupku u kojem nije bio jedna od suprotstavljenih strana, ali je svejedno (faktički) osuđen! Sasvim je jasno da se ova konstrukcija ne može nikako prihvatiti, niti pravno održati. Ostaje nada da se ovakvo tumačenje neće ukoreniti u sudskoj praksi."[17]

Dalje, u beogradskim osnovnim sudovima pojavilo se i veoma široko tumačenje izraza „poslodavac" iz ZSZR, i to u smislu obaveznosti sprovođenja prethodnog postupka kako je regulisan članovima 13. i 14. ZSZR. U pojedinim slučajevima sudije su pojam „poslodavca" tumačili tako da se odnosi na bilo kojeg nadređenog zaposlenog u konkretnom slučaju. Ovo bi značilo da je u nekom preduzeću svaki neposredni menadžer ili šef (odeljenja, odseka, sektora, kancelarije) mogao da dobije status poslodavca, samim tim što se nalazi na višoj poziciji od zaposlenog koji se pritužuje na zlostavljanje. Na taj način su se obesmislile odredbe o prethodnom postupku posredovanja kod poslodavca, budući da je navodna žrtva zlostavljanja mogla odmah da podnese tužbu sudu. Ne samo što je ovakvo tumačenje izraza „poslodavac" pogrešno sa stanovišta radnog prava, već je u velikim radnim sredinama dovelo do apsurdne situacije da odgovorno lice kod poslodavca uopšte ne zna da postoji problem koji se tiče zlostavljanja niti može da iskoristi svoje zakonske mogućnosti da zaposlenog

zaštiti, a biva tuženo od strane zaposlenog koji je tvrdio da je zlostavljan. Ovakva praksa ne bi trebalo da bude nastavljena prelaskom nadležnosti za slučajeve zlostavljanja na radu na više sudove, budući da se ne zasniva na pravilnom shvatanju prava i očigledno je suprotno intenciji zakonodavca, odnosno ciljnom tumačenju zakonskih normi.

Standard „činjenja verovatnim" u praksi sudova shvaćen je potpuno pogrešno. U uporednoj praksi, ovaj standard je veoma jasno određen kroz praksu - tužilac u postupcima kada bi trebalo da učini verovatnim postojanje nekog nedozvoljenog ponašanja (po pravilu mobinga ili diskriminacije) ne izvodi dokaze pred sudom. Sud iz tužbe i odgovora na tužbu vaga argumente i kontraargumente, predložene i priložene dokaze u korist i protiv tužbenog zahteva. Samo na osnovu tog zaključka suda, ukoliko postoji i najmanja sumnja da je optuženi prekršio zakonsku normu, dokazni postupak se sastoji iz izvođenja dokaza odbrane, na koje naknadno tužilac može izneti i kontradokaze. Na osnovu podataka koji su izneti u vezi dosadašnjim postupcima u Srbiji, kao i na osnovu stručnih izlaganja pojedinih sudija, može se međutim zaključiti da se prebacivanje tereta dokazivanja doživljava sasvim drugačije i krajnje pogrešno. Naime, oni dozvoljavaju da dokazni postupak teče kao i u svakoj drugoj parnici, i dokaze izvode obe strane. Ono što se jedino prema ovom tumačenju razlikuje, jeste uverenje suda na osnovu iznetih dokaza. Naime, dok je u ostalim postupcima potrebno dokazati van svake sumnje postojanje kršenja zakona, u ovim postupcima je dovoljno da tužilac učini verovatnim da se tako nešto dogodilo - u pitanju je dakle niži stepen ubeđenja suda u dokazanost navedenih činjenica. Naravno, ako pretežu dokazi druge strane, sud će smatrati da tužilac nije uspeo ni da učini verovatnim svoje tvrdnje. Time se dokazivanje praktično svodi na isti postupak kao i u svakoj drugoj parnici - jedina razlika koja se pominje, u „stepenu ubeđenja" suda, vrlo lako se može izgubiti u samom postupku. Tuženi sa druge strane, umesto da dokaže da nije postupio protivpravno, jednostavno ima zadatak da ospori ili relativizuje dokaze koje tužilac iznese. Ovakvo tumačenje nije ispravno. Najpre bi trebalo napomenuti da prebacivanje tereta dokazivanja nema nikakve veze sa pretpostavkom nevinosti, kako se ponekad može čuti u stručnim raspravama. Ne pretpostavlja se da je optuženi kriv, već se njemu daje u zadatak da obezbedi dokaze kojima bi pobio navode iz tužbe. S obzirom na specifičnu prirodu zlostavljanja, ovo pravilo je uvedeno kako bi se olakšao položaj žrtve zlostavljanja, jer se zlostavljanje veoma često čini isključivo u četiri oka ili sa malim brojem svedoka, putem usmene komunikacije i bez zvaničnih dokumenata koji bi mogli biti tretirani kao validni dokazi. Zato je na žrtvi da izazove „sumnju" kod suda da neko postupanje zaista nije bilo po zakonu. Sud time ne prejudicira stvar i odluku u sporu, već poziva onu stranu koja ima više mogućnosti za podnošenje dokaza i pobijanje tvrdnjom, da iznese svoju odbranu."[18]

Hitnost postupanja nije obezbeđena u slučajevima povodom zlostavljanja na radu. Naročito loš primer postoji u jednom od slučajeva u kojem duže od godinu dana nije zakazano prvo ročište. U narednih godinu dana su održana tri ročišta, da bi ceo postupak krenuo iznova prelaskom nadležnosti za parnice povodom zlostavljanja na radu sa osnovnih na više sudove. Ovo nije karakteristično samo za ovu vrstu postupaka, budući da je efikasnost rada sudova jedno od najbolnijih pitanja pravosudnog sistema u Srbiji. Ipak, u ovakvim slučajevima posebno dolazi do izražaja negativna strana odugovlačenja sudskih postupaka, budući da su zaposleni u celom tom periodu izloženi kontinuiranom zlostavljanju, zbog kojeg su se i obratili sudu.

Valjalo bi pomenuti i postojanje (neformalnih) tendencija i teorijskih tumačenja koja idu u pravcu izjednačavanja diskriminacije i zlostavljanja na radu, kako bi se i žrtvama zlostavljanja pružila zaštita pred Vrhovnim kasacionim sudom po reviziji. Ovakva tumačenja su veoma loša i nestručna. Tačno je da je jedan od nedostataka ZSZR i nepostojanje odredbe da će revizija uvek biti dozvoljena. Međutim, izjednačavanje dva različita instituta nije moguće - kako zbog njihove različite prirode, tako i zbog različitih pravnih režima kojima su regulisani (i pravno veoma jasno razdvojeni). Teza da je zlostavljanje zapravo jedna vrsta diskriminacije kod koje nije važno lično svojstvo, pokazuje samo nepoznavanje pojma diskriminacije i ne bi smela uzeti korena u sudskoj praksi (niti je vidljivo kako bi se to uopšte moglo desiti, dok god postoje dva odvojena pravna režima regulisanja zlostavljanja na radu i diskriminacije).

4. ZAKLJUČAK

Prošlo je pet godina od usvajanja ZSZR, pa se o tom propisu više ni ne može govoriti kao o novini u pravnom sistemu Republike Srbije. Mnoge nedoumice u njegovom tumačenju i primeni međutim i dalje postoje, pa se čini da bi trebalo što pre pristupiti njegovom noveliranju. Eventualne izmene i dopune bi najpre morale ići u pravcu preciznijeg i potpunijeg definisanja zlostavljanja i zlostavljača. Više pažnje bi se moralo posvetiti prethodnom postupku kod poslodavca, koji bi se sa jedne strane morao učiniti dobrovoljnim a sa druge staviti u okvire klasične medijacije u kojima bi zapravo mogao da daje rezultate.

Kada je reč o primeni ZSZR od strane poslodavaca, kao i u mnogim drugim slučajevima u oblasti radnog prava od izuzetne važnosti je povećanje efikasnosti rada inspekcijskih organa. Takođe, odredbe koje se tiču odgovornosti poslodavca morale bi biti postavljene tako da postoji ne samo moralni već i materijalni interes poslodavca da što efikasnije zaštiti zaposlenog. Tu se pre svega misli na daleko strože kažnjavanje za prekršaje u vezi zlostavljanja na radu, kao i za utvrđivanje individualne odgovornosti poslodavca nezavisno od

odgovornosti zlostavljača. Praksa dodeljivanja nematerijalne štete zlostavljanom licu morala bi biti izmenjena u pravcu dodeljivanja viših iznosa odštetnih zahteva.

Čini se takođe da sudovi ni nakon pet godina primene ZSZR nisu spremni da primenjuju određene norme i pravne standarde. Situaciju u tom smislu nikako nije poboljšala ni činjenica da su sporovi povodom zlostavljanja od 2014. godine prešli iz prvostepene nadležnosti osnovnih u prvostepenu nadležnost viših sudova, čime su praktično zanemareni svi napori na edukaciji sudija osnovnih sudova u ovoj oblasti i oblasti diskriminacije, učinjeni u prethodnim godinama. Naročito zabrinjava percepcija suda šta jeste a šta nije zlostavljanje - u nekim slučajevima sud je imao veoma kreativno mišljenje koje su dužnosti zaposlenih (iako kao takve nisu ni na koji način bile navedene u ugovorima o radu), pa se dolazilo do zaključaka da zaposleni službenici mogu (moraju) služiti svojim šefovima kao šoferi, bebisiterke, gerontodomaćice - bez plaćanja prekovremenog rada i uz konstantno omalovažavanje i vređanje. Takvi primeri prilično obeshrabruju zlostavljana lica da se uopšte obrate sudu, a kada krenu u parnicu njena dužina i troškovi dodatni su odvraćajući faktori. Zabrinjava i sudsko tumačenje izraza „učiniti verovatnim", odnosno praksa prebacivanja tereta dokazivanja koja se zapravo ni na koji način ne razlikuje od redovnog dokaznog postupka. U tom smislu je čini se od velike važnosti da se otpočne (odnosno nastavi) edukacija sudija u oblasti dostojanstva na radu, kako bi se obezbedila pravilna primena prava a samim tim i kvalitetnije presuđivanje i ujednačavanje sudske prakse.

---

[1] *Docent na Pravnom fakultetu Univerziteta Union u Beogradu.*

[2] *Dok je emotivni mobing usmeren na zlostavljanje nekog lica samo zato što se prema njemu gaji lični animozitet (u praksi su najčešći motivi ljubomora ili bes i mržnja zbog neuzvraćene simpatije), strateški mobing poseduje sasvim drugačiji pokretač – izvršilac zlostavljanja želi da ukloni zaposlenog kojeg zlostavlja sa radnog mesta na kojem se ovaj nalazi, kako bi on ili neko njemu blizak mogao da preuzme tu poslovnu poziciju. Neretko, strateški mobing vrše zaposleni po nagovoru poslodavca, očekujući neku kontrauslugu.*

[3] *Sl. glasnik RS br. 36/2010.*

[4] *Videti: M. Reljanović, A. Petrović, Šikanozno vršenje prava, diskriminacija i zlostavljanje na radu – zakonska regulativa i praksa, Pravni zapisi 1/2011, str. 186-196; Aleksandra Petrović, Problem razlikovanja diskriminacije i zlostavljanja na radu u pravnoj teoriji i praksi Republike Srbije, Pravni vjesnik 2/2014, str. 77-87.*

[5] *Sl. glasnik RS br. 24/2005, 61/2005, 54/2009, 32/2013 i 75/2014.*

[6] *Sl. glasnik RS br. 62/2010.*

[7] *Zoran Ivošević, Zakon o sprečavanju zlostavljanja na radu, Pravni zapisi 2/2010, str. 458.*

[8] *Mario Reljanović, Nedorečenosti i nedostaci Zakona o sprečavanju zlostavljanja na radu, Pravni instruktor 25-26/2012, str. 58.*

[9] *Članovi 13. i 14. ZSZR.*

[10] *Tajnost postupka predviđena je članom 17. stav 4. ZSZR.*

[11] *Ova odredba je praktično ponovljena i u članu 9. stav 2. ZSZR.*

[12] *Mario Reljanović, Nedorečenosti i nedostaci Zakona o sprečavanju zlostavljanja na radu, op. cit, str. 61-62.*

[13] *Pojedini primeri iz prakse koji su opisani u ovom delu rada, rezultat su informacija do kojih se došlo u radu Pravne klinike za radno pravo Pravnog fakulteta Univerziteta Union u Beogradu. Budući da se radi o pojedinačnim slučajevima koji su u toku a ne o zvaničnim stavovima sudova i ustaljenoj sudskoj praksi, opisane probleme bi valjalo pre svega shvatiti kao primere loše prakse i ilustraciju kakve sve poteškoće mogu nastati u primeni ZSZR.*

[14] *Videti detaljnije u: Mario Reljanović, Dosadašnja iskustva u primeni Zakona o sprečavanju zlostavljanja na radu, Pravni instruktor 29/2012, str. 73-74.*

[15] *Zabeleženi su međutim i slučajevi u kojima je sud prihvatio tužbu koja je podneta samo protiv izvršioca zlostavljanja, a ne i protiv poslodavca. U većini zabeleženih slučajeva, zlostavljana lica podnose tužbu i protiv poslodavca i protiv izvršioca zlostavljanja, i sud prihvata takvu praksu.*

[16] *Službeni list SCG" – Međunarodni ugovori 9/2003.*

[17] *Mario Reljanović, Dosadašnja iskustva u primeni Zakona o sprečavanju zlostavljanja na radu, op. cit, str. 72.*

[18] *Ibid, str. 74-75.*

MOGUĆI PRAVCI REFORME STEČAJNOG ZAKONODAVSTVA

Miloš Veselinović
NVO „Pro Bono"

Prema podacima Agencije za licenciranje stečajnih upravnika trenutno je aktivno čak 3.876 stečajnih postupaka, dok je u registar privrednih subjekata upisano oko 100.000 privrednih društava, Ovi podaci nam govore da je u stečaju oko 4% privrednih društava. Broj privrednih društava u stečaju bio bi daleko veći da su poverioci više zainteresovani da pokrenu postupak nad dužnikom. Oni ovu mogućnost ne koriste delimično zbog visine predujma koji su dužni da uplate prilikom podnošenja predloga za pokretanje stečaja, a delimično i zbog niske vrednosti imovine dužnika iz koje bi se naplatili. Međutim, kao najveći problem usled koga se poverioci teško odlučuju za pokretanje stečaja nad dužnikom je dužina trajanja stečajnog postupka koja sa sobom nosi nizak stepen namirenja potraživanja. Dužina trajanja postupaka uslovljena je u najvećem broju slučajeva sporovima koji su vezani za imovinu društva, a koje je neophodno okončati pre zaključenja stečajnog postupka.

Stečaj se sprovodi reorganizacijom ili bankrotstvom. Reorganizacija predstavlja redefinisanje dužničko poverilačkih odnosa nakon čega privredno društvo izlazi iz stečaja i nastavlja da postoji, dok se pod bankrotstvom podrazumeva unovčenje celokupne imovine stečajnog dužnika i namirenje poverilaca. Iako je intencija zakonodavca svakako reorganizacija, u praksi prednost ima bankrotstvo kao danak nezainteresovanosti ovlašćenih podnosilaca plana reorganizacije. Reorganizacija se u dosadašnjoj praksi pokazala kao sredstvo za izbegavanje stečaja, mada, onda kada je plan reorganizacije savesno i stručno sačinjen, predstavlja daleko bolji način namirenja poverilaca.

Nakon pokretanja stečajnog postupka svim zaposlenima prestaje radni odnos, a oni su kao i svi ostali poverioci dužni da prijave svoje potraživanje u roku koji ne može biti duži od 120 dana.

Izmene zakona o stečaju od 2009. godine do danas izvršene su sa ciljem skraćenja trajanja stečajnog postupka. Dok je Zakonom o stečaju iz 2009. godine bila predviđena mogućnost da poverioci prijave potraživanje i nakon isteka roka od 120 dana ukoliko snose troškove dopunskog ispitnog ročišta, Zakonom o stečaju iz 2011. godine ova mogućnost je ukinuta. Izmenama Zakona o stečaju iz 2014. godine zakonodavac je predvideo da svim zaposlenima prestaje radni odnos otvaranjem stečajnog postupka, dok je prethodno rešenje davalo mogućnost stečajnom upravniku da ugovore o radu otkaže ukoliko oceni da je to potrebno. Ovo rešenje pored necelishodnosti govori i da zakonodavac polako napušta koncept reorganizacije. Otpuštanjem svih radnika teško da može doći do bilo kakve reorganizacije. Ko će raditi u tako reorganizovanom preduzeću? Iako nije sporno da je stečajni postupak hitan i da svi učesnici moraju tokom trajanja postupka postupati u skladu sa ovim načelom čini se da je zakonodavac stečajni postupak posmatrao nezavisno od svih bolesti od kojih boluje naš pravni sistem. Stečajni postupak ima svoje mesto u tom sistemu i dužina trajanja postupka uslovljena je nerešenim imovinskopravnim odnosima, dužinom trajanja parničnih, administrativnih, postupaka izvršenja, a manje samim manjkavostiima stečajnog postupka. Zakonodavac izmenama zakona o stečaju leči posledicu, a ne uzrok, dok takav lek pored svoje nedelotvornosti za neželjeno dejstvo ima sužavanje prava poverilaca i radnika.

Ne postoji magični štapić koji će omogućiti skraćenje trajanja stečajnih postupaka. Do ovog cilja doći će nakon reforme pravosuđa koja ni do sada nije sprovedena. Svi ostali načini izolovanog rešavanja ovog problema pokazuju samo nepoznavanje pravih uzroka i neće dovesti do željenog cilja. Međutim, prelazno rešenje bi moglo da se potraži na terenu odgovornosti drugih organa u slučaju nepostupanja sa naročitom hitnošću u svim postupcima u kojima se kao stranka u postupku pojavljuje stečajni dužnik. Skeptici će sa pravom ukazivati da ni u drugim postupcima u kojima je propisana hitnost ne postoji delotvorna sankcija i da npr. radni sporovi kao hitni traju i po više godina. Poverioci se moraju motivisati za podnošenje predlo-

ga za pokretanje stečaja. Iako je zakonodavac pokušao da ovo učini tako što je odredio maksimalnu visinu predujma kod mikro preduzeća, to nije učinio na valjan način. Nisko postavljen predujam sa sobom nosi veliki problem nedostatka sredstava za uspešno vođenje stečajnog postupka. Zamislimo samo da je potrebno da stečajni upravnik pokrene kakvu tužbu, ovo će za njega biti nemoguće, jer sa pedeset hiljada dinara koliko je zakonodavac predvideo za iznos predujma neće imati dovoljno sredstava ni da plati sudsku taksu a da ne govorimo o angažovanju advokata.

Zakonodavac pre svega mora da poveća iznos minimalnog osnivačkog kapitala koji je Zakonom o privrednim društvima propisan simbolično, kao i da oteža osnivanje jednočlanih društava, kao i da pojednostavi princip proboja pravne ličnosti.

Neophodno je i u zakonsko rešenje vratiti rešenje Zakona o stečaju iz 2009. godine kojim je i nakon isteka roka od 120 dana poveriocima omogućeno da podnesu prijavu potraživanja ukoliko snose troškove dopunskog ispitnog ročišta.

Reorganizacija svakako mora biti postavljena kao primarni cilj stečajnog postupka i mora se pokušati u svakom slučaju gde ima osnova, te je neophodno ukinuti i automatske otkaze ugovora o radu i radnicima dati veću ulogu u pripremanju i podnošenju plana reorganizacije.

Videćemo u kom pravcu će ići zakonodavac. Nadamo se da će izmene ići u pravcu nedvosmislenog postavljanja reorganizacije za pravilo, a bankrotstva za izuzetak. Reorganizacija pored povoljnijeg namirenja poverilaca stečajnog dužnika dovodi i do koristi za društvo.

UZBUNJIVAČE ŠTITI ZAKON, ALI I TUŽIOCI I NOVINARI

Vladimir Radomirović
glavni i odgovorni urednik
portala Pištaljka

Zakon o zaštiti uzbunjivača[1], kojim je propisana sudska zaštita za građane koji prijave zloupotrebe, počinje da se primenjuje 5. juna. Nacrt ovog zakona izradila je radna grupa imenovana od strane ministra pravde, a među članovima su bili i uzbunjivači, odnosno lica koja su u prethodnom periodu vršila uzbunjivanje u vezi sa svojim radnim angažovanjem i poslovnom saradnjom i otkrivala informacije o vršenju javnih ovlašćenja, što je prvi put u svetu da su sami uzbunjivači učestvovali u stvaranju takvog zakona.

Jedan od tih uzbunjivača je bio starešina područne policijske uprave, koji je prijavio zbog korupcije funkcionere koji su učestvovali u izgradnji poslovnih i stambenih zgrada, a drugi je nosilac sudijske funkcije, koji je prijavio da je predsednik suda uzimao novac da bi donosio oslobađajuće presude. Ovi uzbunjivači su zbog prijavljivanja korupcije trpeli odmazdu svojih nadređenih, a nadležni organi ili uopšte nisu istraživali navode uzbunjivača ili su to radili vrlo sporo, što je odmazdu produžavalo.

Stupanjem na snagu Zakona o zaštiti uzbunjivača, uzbunjivačima se garantuje *pravna zaštita*, odnosno oni bi trebalo da budu sigurni da neće trpeti štetne posledice i da će njihove prijave biti istražene. Ovaj zakon *uzbunjivanje* definiše kao otkrivanje informacije o kršenju propisa, kršenju ljudskih prava, vršenju javnog ovlašćenja protivno svrsi zbog koje je povereno, opasnosti po život, javno zdravlje, bezbednost, životnu sredinu, kao i radi sprečavanja štete velikih razmera[2], dok je *uzbunjivač* fizičko lice koje izvrši uzbunjivanje u vezi sa svojim radnim angažovanjem, postupkom zapošljavanja, korišćenjem usluga državnih i drugih organa, nosilaca javnih ovlašćenja ili javnih službi, poslovnom saradnjom i pravom vlasništva na privrednom društvu[3]. Ove veoma široke definicije trebalo bi da obezbede i široku zaštitu, ali je za primenu zakona najvažnije što u njemu nema jedne odredbe. Ta se odredba pokazala izuzetno opasnom u sličnim zakonima, kao na primer u britanskom. Reč je o „dobroj veri".

Ova formulacija našla je mesto i u Zakonu o Agenciji za borbu protiv korupcije[4], gde je čak izmenjena u „dobru nameru". Da bi neko dobio zaštitu Agencije zbog prijavljivanja korupcije, on korupciju mora da prijavi u „dobroj nameri", a da li je to uradio procenjuje sama agencija. U Pravilniku o zaštiti uzbunjivača, koji je odlukom Ustavnog suda, prestao da važi u januaru ove godine, „dobra namera" preinačena je u „dobru veru", ali to nije smanjilo poteškoće i zapravo je pokazalo koliko je procenjivanje „dobre vere" opasno. U tim slučajevima, obično se istražuju motivi uzbunjivača, a ne ono što je on prijavio.[5]

Agencija za borbu protiv korupcije je prošle godine odbila da status uzbunjivača, odnosno zaštitu od progona na radnom mestu, pruži jednom od najpoznatijih srpskih uzbunjivača, zaposlenom u javnom preduzeću, koji je 2006. godine napravio snimak, koji jasno ukazuje na zloupotrebe kod svog poslodavca, a kojima je direktno za više milionski iznos oštećen budžet Republike Srbije. Taj video snimak korišćen je i u krivičnom postupku, koji je pokrenut protiv odgovornih lica, pre nego što je nestao iz suda. Do danas nije otkriveno kako je nestao, odnosno ko ga je uklonio.

Navedeni uzbunjivač nije prestao da samostalno istražuje zloupotrebe u javnom preduzeću u kom je bio radno angažovan. Otkrio je da su pojedini zaposleni, uglavnom na rukovodećim mestima, dobijali naknade na koje po zakonu i stečenim diplomama nisu imali pravo. O tome je obavestio Agenciju za borbu protiv korupcije, koja je utvrdila da on ne postupa u „dobroj veri" jer je prijavu poslao „zbog ličnog interesa". Ostavši bez ikakve zaštite, ovaj uzbunjivač je u decembru prošle godine dobio otkaz. Šefovima ni to nije bilo dovoljno, već su o njemu preko medija plasirali optužbe da je „lažni uzbunjivač". Tek kada je istina o progonu ovog uzbunjivača počela da se pojavljuje u novinama, Agencija za borbu protiv korupcije promenila je stav i obavestila uzbunjivača da je relevantnu dokumentaciju sa doka-

zima koje je prikupio prosledila javnom tužilaštvu. Da je to urađeno ranije, verovatno bi odgovorna lica kod poslodavca bila kažnjena, a uzbunjivač i dalje zaposlen.

Od slučaja progona uzbunjivača više zabrinjava ono što se desilo jednom zaposlenom u organu uprave, koji je lišen slobode pod sumnjom da je učestvovala u „organizovanoj kriminalnoj grupi", koja se bavila nelegalnom gradnjom. Paradoks je da je ovaj uzbunjivač pre dve godine prijavio čelnike gradske uprave za korupciju, a da je u krivičnom postupku protiv njega ispitan samo jedan svedok i to isto visoki funkcioner koga je on prijavio za korupciju. Ne treba posebno objašnjavati da nijedan državni organ nije preduzeo ništa da se prijava uzbunjivača proveri za dve godine.

Šta nam pokazuju ovi slučajevi? To da će i najbolji Zakon o zaštiti uzbunjivača biti samo mrtvo slovo na papiru ako nadležni organi, pre svega javna tužilaštva, ne budu vršili detaljne provere prijava uzbunjivača i ako mediji ne budu slobodno izveštavali o njima. Samostalnost javnih tužilaca i nezavisnost novinara od političkih i poslovnih pritisaka trenutno su još daleko, ali jesu cilj kojem treba težiti.

Tokom nedavne posete Vašingtonu, imao sam priliku da razgovaram sa kolegama iz nevladine organizacije *Projekat za odgovornu vlast* (Government Accountability Project[6]) i sa uzbunjivačima koje oni zastupaju[7]. Tokom tih razgovora, bilo je jasno da ni u Sjedinjenim Američkim Državama, koje imaju najbolje zakone u oblasti zaštite uzbunjivača na svetu, situacija nije ružičasta. Oni koji prijave neku zloupotrebu, naročito u višim strukturama vlasti, suočavaju se sa teškim posledicama, uključujući gubitak posla, tužbe, krivične istrage i slično. Međutim, zahvaljujući organizacijama kao što je Government Accountability Project i medijima koji objavljuju priče uzbunjivača, nada ipak postoji. U nekim slučajevima, uzbunjivači dobijaju i milionske nagrade.

Pitanje da li uzbunjivači u Srbiji treba da budu *nagrađeni* ako država zahvaljujući njihovoj prijavi ostvari povraćaj novca koji je mogla da izgubi zbog prevare, korupcije ili zloupotrebe, bilo je jedno od onih o kojima je radna grupa za pisanje Zakona o zaštiti uzbunjivača dosta raspravljala. Iako sam bio za takvo rešenje, prihvatio sam mišljenje većine da bi u našoj situaciji uvođenje nagrade moglo da dovede do novih prevara, umesto da njihov broj smanji.

Usvajanjem Zakon o zaštiti uzbunjivača Srbija je postala jedna od malobrojnih evropskih zemalja koje imaju takve zakone. U tom smislu, Srbija i srpski zakon postaće etalon, a mnoge evropske i međunarodne organizacije za zaštitu ljudskih prava i borbu protiv korupcije, iznose pohvale zbog donošenja ovog zakona, sadržaja i načina na koji je usvojen[8].

Sada je najvažnije da zakon počne da se primenjuje, da se svi relevantni entiteti upoznaju sa njim i da građani shvate da postoji način da prijave zloupotrebu koju uoče na svom radnom mestu i da uživaju pravnu zaštitu. Naša je obaveza kao društva da takve ljude zaštitimo. Od njih ćete često čuti da nisu nikakvi heroji, već da samo nisu više mogli da gledaju kako se krše propisi ili kako neko krade i da ne urade ništa. Takve ljude treba ohrabriti da slobodno progovore i da dostave dokumenta kojim dokazuju zloupotrebe. U kasnijoj fazi primene zakona, može se razmišljati i o uvođenju nagrada, možda pre svih za bankarske službenike u zapadnoevropskim zemljama ili karipskim i mediteranskim „poreskim utočištima", koji bi mogli da dobiju nagradu ako Srbiji ukažu na skrivanje novca u tim državama i tako omoguće da se u zemlju vrate opljačkani milioni.

---

[1] *Zakon o zaštiti uzbunjivača („Službeni glasnik RS" br. 128/2014);*
[2] *Član 2 stav 1 tačka 1 Zakona o zaštiti uzbunjivača;*
[3] *Član 2 stav 1 tačka 2 Zakona o zaštiti uzbunjivača;*
[4] *Član 56 stav 2 Zakona o Agenciji za borbu protiv korupcije („Službeni glasnik RS", br. 97 od 27. oktobra 2008, 53 od 29. jula 2010, 66 od 7. septembra 2011 - US, 67 od 31. jula 2013 - US, 112 od 17. decembra 2013 - Autentično tumačenje, 8 od 26. januara 2015 – US)*
[5] *U toku je rad na izmenama Zakona o Agenciji za borbu protiv korupcije, pa treba očekivati da „dobra namera" bude izbačena iz tog propisa*
[6] *Dostupno na sajtu http://whistleblower.org/, posećeno dana 07.05.2015. godine;*
[7] *Ova organizacija radi sa uzbunjivačima od 1977. godine.*
[8] *Napominjem da je donet posle široke javne rasprave i uz učešće vodećih stručnjaka iz SAD i Velike Britanije Toma Divajna i Pola Stivensona.*

AKTUELNOSTI IZ PRAKSE ESLJP

RAZVOJ PRAKSE ESLJP U PITANJIMA EKSTRA-TERITORIJALNE PRIMENE KONVENCIJE

Slobodan Radovanović
NVO
„Kuća pravde Strazbur"

Problem ekstra teritorijalne primene Konvencije je jedan od najvećih nerazrešenih praktičnih i teorijskih pitanja iz okvira pravne prakse Evropskog suda za ljudska prava. Suština problema leži u interpretaciji, odnosno pristupu tumačenju čl. 1 Konvencije kojim se države obavezuju da obezbede zaštitu Konvencijskih prava „u svojoj nadležnosti". Od tumačenja značenja ove kratke formulacije zavisi da li će u svakom konkretnom ekstra teritorijalnom slučaju Sud odlučiti da pruži zaštitu koju garantuje pravni poredak Evropskog prava ljudskih prava. Praksa suda u Strazburu pokazuje značajnu širinu u pogledu činjeničnih okvira u odnosu na koje se razmatra ekstenzivno tumačenje člana 1. Pitanje ekstra-teritorijalne primene Konvencije postavlja se tako u slučajevima:

1 - utvrđivanja nadležnosti država vezanih za upotrebu vojne sile ili obavljanja poslova faktičke uprave na teritoriji drugih država (*Banković and others v Belgium and others*, app.no. 52207/99., *Loizidou v Turkey*, app.no. 15318/89. te *Al Skeini and others v The United Kingdom, app.no. 55721/07).*

2 - utvrđivanja nadležnosti za akte počinjene od strane organa država potpisnica koji deluju u skladu sa obavezama preuzetim na osnovu članstva u međunarodnim organizacijama (*Behrami v France, app.no. 71412/01 i Sarmati v France, Germany and Norway, app.no. 78166/01*).

3 - utvrđivanja nadležnosti država u vezi sa aktima agenata država potpisnica koji obavljaju konzularne ili diplomatske aktivnosti na teritoriji drugih država (*X v Germany*, app.no. 1611/62, *X v United Kingdom*, app.no. 7547/76).

4 - utvrđivanje nadležnosti država za akte koji su organi te države počinili na brodovima države respodenta prema državljanima države koja nije potpisnica Konvencije (Medvedyev v France, app. no. 3394/03 i Hirsi Jamaa and others v Italy, app.no. 27765/09).

Kako je jasno da je praksa suda u ovom pitanju vrlo obimna, mi se u narednim redovima zadržavamo na razmatranju te prakse u prva dva činjenično-pravna okvira. Razlog za ovaj pristup leži u činjenici da su odluke suda u predmetima iz ove dve kategorije presudno uticale na oblikovanje osnovnih tendencija koje su odredile razvoj celokupne prakse u ovoj grupi predmeta. Naša namera je da u okviru ovog članka putem nekoliko temeljnih predmeta dotaknemo glavne linije u rezonovanju suda u ovom pravnom pitanju, te da iznesemo zaključak o ključnim modalitetima u daljem razvoju sudske prakse. Takođe, pokušaćemo da ukažemo kako ovo pitanje ima izuzetan značaj za eventualno pronalaženje rešenja za zaštitu Konvencijskih prava na Kosovu i Metohiji, u delu naše državne teritorije koja se u navedenom pogledu nalazi u nekoj vrsti „pravnog vakuuma".

Osvrt na evoluciju prakse ESLJP od predmeta Banković do predmeta Al Skeini

U teoriji kao i praksi suda u pitanju ekstra teritorijalne primene Konvencije, u naučnim publikacijama ali i među samim sudijama ovog suda ne postoji usaglašen stav. Teorijske dileme vezane za ovaj problem određene su različitim pristupima tekstu Konvencije i ulozi Suda u tumačenju tog teksta, te opredeljenju za jedan od dva suprotstavljena pristupa: Originalističkom, koji polazi od uslovno rečeno „konzervativnog" shvatanja uloge suda u tumačenju teksta Konvencije i interpretativnom (ili evolutivnom, inovativnom - zavisno od autora, teorijskog konteksta i konkretnih okolnosti slu-

čaja) koji se zalaže za izvesnu slobodu Suda u interpretaciji teksta Konvencije u postupanju u konkretnim slučajevima. Kako nas ovde pretežno zanima praktični aspekt problema, u daljem izlaganju zadržaćemo se na ključnim pitanjima iz sudske prakse, koja su, kada je sud u Strazburu u pitanju - od presudnog značaja.

U praksi suda postoje dva pristupa ovom pitanju koja u suštini reflektuju teorijska opredeljenja prema tumačenju teksta Konvencije kojih smo se ranije ukratko dotakli. Prvi pristup, koji smo za ovu priliku nazvali konzervativnim shvatanjem nadležnosti, polazi od shvatanja da se sudska zaštita Konvencijskih prava mora ograničiti na „pravni prostor" SE, odnosno na pravni prostor članica Saveta Evrope koje su ratifikovale Konvenciju. Ovaj pristup je bio dominantan u sudskoj praksi tokom prve decenije 21. veka, a svoju pravnu snagu duguje odluci Velikog Veća Evropskog suda za ljudska prava u poznatom slučaju ***Banković and others v Belgium and others.*** U tom predmetu, sud je odbio da ustanovi nadležnost država koje su bombardovale zgradu RTS-a tokom NATO intervencije 1999. godine u smislu čl. 1 Konvencije sa argumentom kako SRJ u vreme bombardovanja nije bila član SE, ni potpisnica Konvencije. Dakle, u shvatanju suda, premda je nesumnjivo da su avioni država potpisnica počinile akt koji je doveo do smrti ovih lica, nadležnost država potpisnica u kritičnom slučaju je odbačena iz formalno-procesnih razloga. Nadalje, sud je takođe odbio da ustanovi kako fizički akt bombardovanja (odnosno, kako su ga podnosioci predstavke u ovom slučaju nazvali „akt trenutne kontrole nad vazdušnim prostorom") može biti osnov za ustanovljenje odgovornosti država za posledice akata koje im se nesumnjivo mogu staviti na teret. Drugi važan predmet u kome je sud potvrdio ovaj pristup utvrđivanju nadležnosti je predmet ***Behrami and Behrami v France and Sarmati v France, Germany and Norway*** a tiče se odgovornosti država koje su na teritoriji Kosova, pod mandatom UN-a (Unmik) i Kfor-a vršile faktičku vojnu i administrativnu upravu. U ovom predmetu, naši građani sa područja Kosova i Metohije su za kršenja ljudskih prava iz Konvencije na teritoriji ove pokrajine utužili države u čijim zonama odgovornosti (a u skladu sa internom podelom nadležnosti u okviru Unmik-a i Kfor-a) su se dogodila predmetna kršenja ljudskih prava. Sud je odbacio ovakav pristup, utvrđujući kako nijedna država koja je u okviru kontingenta Unmik-a ili Kfor-a učestvovala u misiji na Kosovu ne može biti utužena za kršenja Konvencije koja su se dogodila u njenoj nadležnosti, kako su svoju misiju obavljale na osnovu Rezolucije 1244 UN-a čime je odgovornost za kršenja ljudskih prava prebačena sa država SE, potpisnica Konvencije - na UN na čijem su mandatu (sa pozicija međunarodnog prava) države temeljile svoje prisustvo na Kosovu i Metohiji. Ovakva odluka Suda izazvala je lavinu kritika u naučnoj i stručnoj javnosti.

Do preokreta u sudskoj praksi i napuštanja restriktivnog pristupa u tumačenju čl. 1 Konvencije dolazi postepeno. Prvi znaci izmene u rezonovanju suda mogu se prepoznati već u predmetima ***Issa and others v Turkey*** (app.no. 31821/96) te ***Pad and others v Turkey*** (app.no. 60167/00), ***Marković and others v Italy*** (app. no. 1398/03). Međutim, prava promena u praksi dolazi tek odlukom suda u predmetu ***Al Skeini and others v The United Kingdom(app.no. 55721/07).*** U ovom predmetu sud je ustanovio da se Ujedinjeno Kraljevstvo mora smatrati nadležnim za kršenja Konvencijskih prava koja su njeni vojnici učinili tokom mandata u Iraku. Implikacije ovakve odluke Suda su očigledne. Jasno je da Irak kao država Bliskog Istoka ne može biti smatrana „pravnim prostorom" SE. Šta ovo zapravo znači? Sud je odlukom Velikog veća kojoj svakako treba pridati precedentni značaj uspostavio nadležnost, tj. odgovornost jedne države za kršenje ljudskih prava iz Konvencije hiljadama kilometara od tla evropskog kontinenta (i to za akte vojne sile počinjene od vojnih snaga te države) što predstavlja očigledno odstupanje od pristupa izraženog u predmetu *Banković.* Ipak i u ovoj odluci Suda prisutna je jedna važna crta ranije razmatranog restriktivnog pristupa tumačenju čl. 1 Konvencije. ESLJP je naime, uprkos očiglednoj tektonskoj promeni u pristupu u svojoj odluci u *Al Skeini* posebno naglasio da su odluke o nadležnosti kompleksno pitanje koje će Sud rešavati od slučaja do slučaja, što zapravo znači da bi bilo pogrešno ovakvom rezonovanju suda pridavati neki opšti značaj.

Zaključak

Generalni pravac u kome se kreće praksa ESLJP kada su u pitanju predmeti vezani za ekstra teritorijalnu primenu Konvencije obeležen je, od predmeta ***Al Skeini***, preovlađujućim uticajem ekstenzivnog tumačenja člana 1. Sud je u svojoj praksi u proteklom periodu pokazao sklonost ka tzv. evolutivnom pristupu u interpretaciji čl. 1 Konvencije, a poslednja odluka u predmetu ***Jaloud v Netherlands*** **(app.no. 47708/08)** čini se potvrđuje dalji nastavak ove tendencije. Ovakav razvoj prakse suda zavređuje interesovanje kako pravnika-praktičara koji se profesionalno bave praksom suda, tako i naučnih krugova od kojih treba očekivati dalju kritiku nedoslednosti u temeljnim pravcima razvoja te prakse. Takođe, evolucija shvatanja suda u ovom pitanju je od izuzetnog praktičnog značaja za zaštitu konvencijskih prava građana na Kosovu i Metohiji. U navedenom kontekstu, posebno treba skrenuti pažnju na značaj odluke ESLJP u predmetu ***Al Jedda v The United Kingdom*** **(app.no. 27021/08)** koja čini se nije prošla posebno zapaženo od strane domaće stručne javnosti. Navedena odluka ostavlja prostor za jasno utvrđivanje, u okviru prakse ESLJP - modaliteta odgovornosti država za akte počinjene na osnovu članstva u međunarodnim organizacijama i u suštinskom smislu predstavlja odstupanje od ranije navedene odluke ESLJP u ***Behrami and Behrami v France and Sarmati v France, Germany and Norway.*** Imajući u vidu realnu dostupnost sudske zaštite ljudskih prava na teritoriji Kosova i Metohije, razvoj prakse ESLJP kojom bi u perspektivi bila omogućena zaštita Konvencijskih prava na ovoj teritoriji po osnovu ekstra-teritorijalne nadležnosti država koje u konkretnim slučajevima vrše vojnu /administrativnu vlast, bila bi u skladu sa ranije opisanim tendencijama u evoluciji prakse suda u ovoj pravnoj stvari.

TOMA ŽIVANOVIĆ

pripravnik - volonter
u Osnovnom sudu
u Paraćinu

Milan Zdravković

Dr Toma Živanović, dugogodišnji profesor Pravnog fakulteta u Beogradu, član Srpske akademije nauka i umetnosti i brojnih drugih naučnih društva i ustanova u inostranstvu, rođen je u Paraćinu 09.02.1884. godine. Potiče iz zanatlijske porodice, od oca Stevana i majke Stanije. Osnovnu školu i četiri razreda gimnazije završio je 1906. godine u Beogradu i po završenim studijama odlazi kao stipendista fakulteta na naučno usavršavanje u Pariz.

Svoje prve radove Toma Živanović je objavljivao još kao student Pravnog fakulteta u Beogradu, u listu,,Branič,,. Objavio je dva članka na teme - *Lekarske dužnosti s gledišta morala Paragraf 282. Kaznenog zakona i sudske prakse u slučaju kad konstatuje sifilis na dojilji ili odojčetu i Preljuba (brakolomstvo) s krivično - pravnog gledišta s obzirom na Srpski kazneni zakonik.*

U toku 1906. i 1907. godine radove uglavnom objavljuje u „Arhivu za pravne i društvene nauke". Godine 1908. na Pravnom fakultetu u Parizu brani svoju doktorsku disertaciju pod nazivom,, Du principe de causalite eficiente en droit penal"(Princip uzročnosti u krivičnom pravu). Iako veoma mlad, prihvatio se analize jednog veoma specifičnog i suptilnog ne samo krivičnopravnog, već uopšte naučnog, a posebno filozofskog pitanja - problema uzroka i uzročnog odnosa.

Godine 1909. Toma Živanović odlazi u Berlin, radi usavršavanja i sticanja novih znanja na polju krivičnog, ali i drugih grana prava. Naročito se bavi problemima prava, u Kriminalističkom institutu Berlinskog Univerziteta. Sarađuje sa eminentnim nemačkim krivičarima svetskog glasa Listom i Kolerom. U,, *Arhivu za pravne i društvene nauke*,, objavljuje članak pod nazivom „O *subjektivnom (moralnom) elementu u pojmu krivičnog dela*,, gde će se prvi put kritikovati do tada prihvaćena bipartitna teorija i tada će izneti prve teorije o svojoj kasnije veoma poznatoj teoriji o tripartitnom sistemu krivičnog prava. Ovu teoriju će dalje razrađivati u udžbeniku „Osnove *krivičnog prava* - opšti deo" 1910. godine. Period za vreme Prvog svetskog rata provodi u Londonu, Parizu i Rimu gde intenzivno proučava pravno-filozofsku, filozofsku i krivičnopravnu literaturu. Tih godina drži predavanja na doktorskom kursu Pravnog fakulteta u Parizu na predmetima krivičnog prava i pravne filozofije. Nakon rata, 1920. godine izabran je za redovnog profesora Pravnog fakulteta u Beogradu gde predaje materijalno krivično pravo. Godine 1921. objavio je knjigu „*Nauka o sintetičkoj pravnoj filozofiji"* koja je izuzetno važna za razumevanje celine sistema sintetičke pravne filozofije.

Za dopisnog člana Srpske kraljevske akademije, izabran je 1922. godine, a 1926. godine je izabran za redovnog člana akademije. Na istoj sednici 1926. godine je za dopisnog člana izabran Ivo Andrić. U periodu izmedju dva svetska rata postaje član brojnih inostranih naučnih akademija i društava, a istovremeno je jedan od osnivača *Međunarodnog udruženja za krivično pravo* sa sedištem u Parizu. Bio je član američke Akademije političkih i socijalnih nauka i Akademije čovečijih prava. To je period njegovog najplodnijeg rada, jer u tom vremenu na gotovo svim evropskim jezicima objavljuje monografije, rasprave,

članke, kritičke opservacije, a istovremeno i knjige, vrlo retke i značajne u literaturi kao što su: „Osnove *vojnog - krivičnog prava*„ iz 1924. godine i „Dualitet *krivičnih sankcija, kazne i mere bezbednosti*„. Bavio se etikom, koju je smatrao pored prava praktičnom stranom filozofije. Etičke probleme izložio je u delu „Osnovni *problemi etike*„ publikacija iz 1935. godine. Jovan Cvijić zapaža jednu nesumnjivu osobinu Tome Živanovića i kaže da„ *pokazuje veliku sposobnost da prema osnovnim načelima koja je postavio, potpuno logički konstruiše čitavu oblast pravnih nauka, kao i da pokazuje osobitu suptilnost u razlikovanju osnovnih pojmova* „.

U vreme Drugog svetskog rata fakultet nije radio, a u zgradi se nalazila nemačka komanda. Više profesora je bilo oterano na robiju u Banjički logor, a neki su bili streljani. 1944 godine Tomi Živanoviću je bilo zabranjeno da predaje na Pravnom fakultetu u Beogradu. Srpska akademija nauka mu 1966. i 1967. godine objavljuje još dva značajna rada: „Sistem *rasprava o sistemu krivičnog prava i primena u drugim pravnim i vanpravnim naukama*„ i „Zakonski *izvori krivičnog prava Srbije i istorijski razvoj njegov i njegovog krivičnog pravosuđa od 1804-1865 godine*.„

Zanimljivo je da je Toma Živanović započeo svoju naučnu aktivnost još kao student (1904.godine) raspravom „Istorijski *razvoj krivičnog prava Srbije*„ (čiji je jedan deo izvršenje smrtne kazne u obnovljenoj Srbiji objavljen u časopisu „Branič" 1905. godine) a na kraju naučne karijere, u svojoj 83. godini života, posvećuje opet svoje poslednje veće delo takođe „Istoriji *srpskog krivičnog prava*„

Zahvaljujući inicijativi društva „Za *lepotu življenja grada Paraćina"* uz nesebičnu pomoć Fonda za građevinsko zemljište opštine Paraćin, fabrike bombona „Paraćinka", „Jugobanke" i fabrike cementa „Novi Popovac" u Popovcu postavljena je bista akademika Tome Živanovića ispred zgrade suda u Paraćinu 1994. godine.

Bistu je otkrio predsednik Vrhovnog suda Srbije mr Časlav Ignjatović, ugledni Paraćinac. Besedu je održao prof. dr Živojin Aleksić sa Pravnog fakulteta u Beogradu. Bista je izlivena u livnici braće Jeremić u Beogradu, po originalnom gipsanom odlivku koji se čuva u zgradi Osnovnog suda u Paraćinu, a koji je izvajao čuveni beogradski vajar Majnzer 1942. godine.

Godine 1997. poštovaoci lika i dela Tome Živanovića u zgradi Opštinskog suda u Paraćinu otvorili su muzejsku sobu, u kojoj se nalaze vredna dela ovog velikog pravnika, kao i vredni eksponati, originalni sto, stolica, pisaća mašina i mnogi drugi predmeti koje je Toma Živanović koristio u svojoj dugoj i uspešnoj karijeri. Muzejsku sobu je svečano otvorio u prisustvu ćerke akademika gđe Seke Živanović, tadašnji republički javni tužilac Dragan Petković, rođeni Paraćinac.

Akademik Toma Živanović umro je 1971. godine u Beogradu, u 87. godini života.

PARAGRAF LEX
android aplikacija

Paragraf Lex android aplikacija osvežena i spremna za preuzimanje

BESPLATNO:

- ✔ *Svi propisi*
- ✔ *Obrasci*
- ✔ *Pravne vesti*

QR CODE

Skenirajte kod i
preuzmite aplikaciju

ANDROID APP ON Google play

Posetite www.paragraf.rs za više informacija

PORUČITE NAŠA IZDANJA

GODIŠNJOM PRETPLATOM NA BILO KOJI ŠTAMPANI ČASOPIS, DOBIJATE I 1 AKTUELNI PRIRUČNIK U IZDANJU NAŠE KOMPANIJE.
PRIRUČNIKE KUPITE PORUČIVANJEM NA SAJTU

www.paragraf.rs

ILI TELEFONOM NA

tel: 011/2750-024, 2750-035

PRIRUČNIK ZA JAVNE NABAVKE
- sa praktičnim dodatkom za pripemu ispita za službenika za javne nabavke

Cena 2.780 dinara

ZBIRKA PROPISA
- Zakon o javnim nabavkama i podzakonski propisi

Cena 690 dinara

Cena kompleta 3.200 dinara

PRIRUČNIK ZA PRIMENU ZAKONA O PLANIRANJU I IZGRADNJI

Cena 1.980 dinara

PARAGRAFOVA ZBIRKA SUDSKIH ODLUKA SUDOVA OPŠTE I POSEBNE NADLEŽNOSTI
- odabrane sentence

Cena 1.980 dinara

OBJAŠNJENJA UPRAVE CARINA
- objavljena u 2014. godini

Cena 1.980 dinara

PRIRUČNIK ZA PRIMENU BUDŽETSKOG RAČUNOVODSTVA
- sa primerima knjiženja i modelom internog akta

Cena 1.980 dinara

PRIRUČNIK ZA PLATNI PROMET SA INOSTRANSTVOM

Cena 1.980 dinara

PRIRUČNIK ZA PRIMENU PROPISA U PREKOGRANIČNOM PROMETU OTPADA

Cena 990 dinara

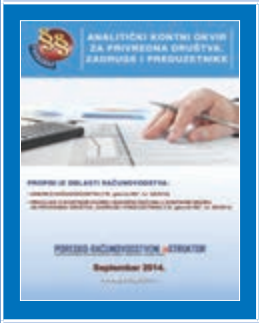

ANALITIČKI KONTNI OKVIR ZA PRIVREDNA DRUŠTVA, ZADRUGE I PREDUZETNIKE

Cena 690 dinara

VODIČ ZA PRIMENU ZAKONA O RADU

Cena 1.980 dinara

ZBIRKA GRAĐANSKO PROCESNIH ZAKONA
- sa komentarima izmena objavljenih u "Sl. glasniku RS", br. 55/2014

Cena 1.190 dinara

PRIRUČNIK ZA PRIMENU NOVOG NAČINA OPOREZIVANJA IMOVINE
• SAMOOPOREZIVANJE •

Cena 490 dinara

VODIČ ZA PRIMENU NOVOG ZAKONIKA O KRIVIČNOM POSTUPKU (DRUGO DOPUNJENO IZDANJE)

Cena 1.490 dinara

PRIRUČNIK ZA PRIMENU ZAKONA O JAVNIM PREDUZEĆIMA

Cena 990 dinara

PRETPLATOM NA ŠTAMPANO IZDANJE DOBIJATE 24 BROJA ČASOPISA, 1 PRIRUČNIK, 4 ULAZNICE ZA JEDNODNEVNA SAVETOVANJA, KAO I OSTALE PRIVILEGIJE